

# magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IUNIE 2024









# magazin istoric

Anul LVIII – serie nouă – nr. 6 (687)  
iunie 2024

[www.magazinistoric.ro](http://www.magazinistoric.ro)

e-mail: [mistoric@gmail.com](mailto:mistoric@gmail.com); [mistoric1967@yahoo.com](mailto:mistoric1967@yahoo.com)

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.



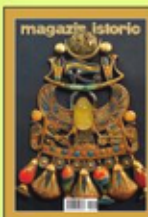
**1** În anul 1885, pictorul Mișu Popp (1827 – 1892) realiza acest tablou al „Craului Munților”, Avram Iancu. Mai puțin cunoscut decât cel al lui Barbu Iscovescu, prezent în toate manualele școlare, el a intrat în posesia Muzeului Național de Istorie în anul 1980, fiind achiziționat de la un pictor particular



**2** Grigore Ghica al II-lea (1695 – 1752) a fost un domnitor fanariot al Țărilor Române. A domnit în Moldova de patru ori, iar în Țara Românească de două ori. Pentru a-și proteja domnia, a strâns lefegii de la sudul Dunării, rămași cunoscuți drept arnăuți. A reparat mai multe mănăstiri și a zidit Mănăstirile Frumoasa (Iași) și Pantelimon (București). Tabloul de Theodor Aman, realizat între 1860 și 1870



**3** Prințesa Smaragda-Ecaterina Golițina (1720 – 1761), fiica lui Dimitrie Cantemir din căsătoria cu tânăra Anastasia Trubețkaia, pictată de francezul Louis Michel van Loo (1707 – 1771), care a înfățișat-o rezemată de un clavecin și cu un câțel în mâna stângă (tabloul se află la Muzeul „A.S. Pușkin” din Moscova)



**4** Pieptarul funerar al faraonului Tutankhamon, expus astăzi la Egyptian Museum, Cairo; a fost realizat din aur și încrustat cu lapislazuli, carneol, turcoaz și nisip topit (rezultat în urma impactului unui meteorit în deșert). Include și o amuletă cu Ochiul lui Horus *udjat*, ce apăra împotriva răului

Revistă editată de  
**FUNDAȚIA CULTURALĂ  
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator  
**CRISTIAN POPIȘTEANU**  
(1932 – 1999)

Președinte de onoare  
**DIMITRIE G. STURDZA**

Consiliul științific:  
academician  
**IOAN-AUREL POP,**  
academician  
**VICTOR SPINEL,**  
**IOAN BOLOVAN**  
membru corespondent  
al Academiei Române

Redactor-șef  
**Dorin Matei**

Consilier editorial  
**Florentina Dolghin**

Redactori:  
**Andrei Oprea,**  
**Alexandru Pițigoi,**  
**Theo Stănescu-Stanciu**

Corectura  
**Georgeta Apreotesei**

Machetare  
**Monica Șerban**

Difuzare  
**Gheorghiță Puia Anghel**

Consilieri:  
**Ioana Ursu,**  
**Radu Ion Popescu,**  
**Haralambie Voicilaș**

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,  
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod  
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,  
0755 290 606



## SUMAR

iunie

2024

CRĂIȘORUL  
MUNȚILOR  
LA BICENTENAR

- 4** Al său eroic nimb  
S. DRAGOMIR

- 5** Un erou național  
I.-A. POP



- 8** Sub penelul  
lui Mișu Popp  
C. PĂIUȘAN,  
S. GHEORGHITĂ,  
R. GHEORGHITĂ

- 10** Recurs  
la istorie, într-o lume  
în metamorfozare  
Școli de gândire  
în politica externă  
a României  
M.E. IONESCU

## EXCLUSIVITATE

- 15** D-Day.  
Fotograf în linia întâi  
Povestea fotografiei  
lui Robert Capa  
H. ROBERTS

- 20** Debarcarea,  
povestită de eroii ei  
E. RACOSCHI

- 24** Prințesa  
cea plăpândă  
Smaragda-Ecaterina  
Cantemir  
I. BISTREANU



- 28** Salazar  
și Mussolini, ca modele  
Milan Stojadinovici  
I.G. ANDREI

## EVENIMENT

- 32** Doi guvernatori  
ai B.N.R., mehedințeni  
D. MATEI

- 33** De la Brejnev citire  
Istoriografia  
și propaganda rusă  
despre Tezaur  
I. SCHIPOR

POVEȘTILE  
BUCUREȘTIULUI

- 38** Curtea domnească  
din mijlocul orașului  
S. CLEȘIU

- 42** Un erou  
neîntors acasă  
S. CHEFANI-  
PĂTRAȘCU

DEBUT  
LA MAGAZIN  
ISTORIC

- 47** Prizonier  
în Lagărul 204  
din Astrahan  
M. MIRON

- 50** Lingavul  
Marcel Proust  
și dolofana madlenă  
T. STĂNESCU-  
STANCIU



## AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

### 55 Povestea romului

D. MIHALCEA



### 59 De tagma arnăuților

C.-I. NEAGOE,  
C. DRĂGHICI

### 63 Apotropaicul ochi al lui Horus

M.W. TEUTSCH

### 65 O istorie pe lună

### 66 O armă care ucide... „neplăcut“

T. PĂCURARU



### 71 Camaraderie în vreme de război *Fotografie cu dedicație, de la generalul Berthelot*

C. PĂIUȘAN,  
D.-C. OBREJA

## INVITAȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI

### 74 Monete și un unicat

V. PETAC

### 77 Turism pentru oamenii muncii

A.-C. IRIAN,  
N. MACOVEI

### 80 După semnalul sonor, lăsați mesajul!

D. MANEA



## CHIPURI UITATE

### 86 Sophie Germain

A. DARIE



## REVERBERAȚII, ECOURI, INTERFERENȚE

### 91 Familia Mănescu, câteva precizări

N. IONESCU-VASLUI,  
T.D. LAZĂR

## TRAISTA CU POVEȘTI

### 92 Drumuri prăfuite, drumuri gudronate

N.I. PETCULESCU

## HOOVER INSTITUTION

### 93 Dimitrie D. Dimăncescu pentru Departamentul de Stat

## RUBRICI

### 64 Pentru biblioteca dumneavoastră

### 83 În România, acum 100 ani

### 62; 94; 95 Blitz... Concurs; Rebus; Dialog

## CULTUL LUI IANCU

SILVIU DRAGOMIR

**F**iecare epocă își are idealul său și de aceea generația de la 1872 vedea în Iancu mai ales pe apostolul martir al libertății naționale, pe care împăratul de la Viena o mai jertfi o dată de dragul ungarilor. În acest sens fu transmis cultul lui Iancu și generațiilor următoare. „Spiritul lui Iancu – spune *Tribuna* din 1899 – a fost totdeauna carne și oase pentru noi. Astăzi, ca oricând, Iancu înseamnă pentru noi încarnațiunea cea mai desăvârșită a idealelor poporului nostru. El este suveranul etern al sentimentelor și aspirațiilor noastre naționale. El este duhul nostru sfânt. Spiritul lui politic este spiritul mântuirii noastre politice.”

De aceea opresorii noștri au căutat totdeauna să-i întunece nimbul și să-i ștergă pomenirea. Alături de campania infructuoasă a sașilor și a ofițerilor austrieци din anii 1848 – 1852, s-a redactat o întreagă literatură ungurească pentru a ponegri acțiunea românească de la '48 și îndeosebi a răpi lui Avram Iancu aureola de erou martir. Izvoarele cari mărturisesc importanța sa istorică au rămas zăvorâte și astfel, din lipsă de documente autentice, s-au pus în circulație informații mincinoase, menite a servi orgoliul unui popor fanatic, care n-a știut să respecte nici sentimentul de pioasă recunoștință a poporului nostru. Dar cu cât cădeau mai grele insulte pentru memoria lui Iancu de la tribuna parlamentului, din gura dascălilor orbiți de patimă sau chiar de pe amvonul bisericilor fanatizate, cu atât mai mult creștea în inimile noastre dragostea pentru „prefectul Legiunii Auraria Gemina”, cea mai frumoasă figură a epopeii eroice de acum trei sferturi de veac. Iar când un procuror imbecil îndrăznește să insulte amintirea lui Iancu la o ședință a tribunalului din Alba Iulia în anul 1898, se ridică un protest atât de puternic din toate colțurile locuite de români, încât asupritorii înșiși au rămas uluiți. Atunci fu depusă pe mormântul de la Țebea o



admirabilă cunună de lauri, cu o panglică tricolor național, învălită în flor negru, de către tineri entuziaști, cu inscripția: „Dormi în pace! Noi veghiăm! Tinerimea română lui Avram Iancu”.

Și, de fapt, această generație, care știu să vegheze cu credință la căpătâiul eroului, văzu și îndeplinirea idealului visat de Avram Iancu alături de un Alecu Golescu sau Nicolae Bălcescu.

**I**nșirând evenimentele în înlănțuirea lor logică și așezând în mijlocul lor personalitatea lui Iancu, el ne apare însă nu numai ca un apostol al libertății naționale, ci mai ales ca eroul către care într-un moment se îndreptau toate nădejile poporului românesc din Ardeal. De aceea, poporul îl cântă în poezia sa, iar intelectualii contemporani, fără să cunoască tot ce a sbuciumat acest suflet mareț, l-au pus alături de cele mai mari figuri ale istoriei noastre.

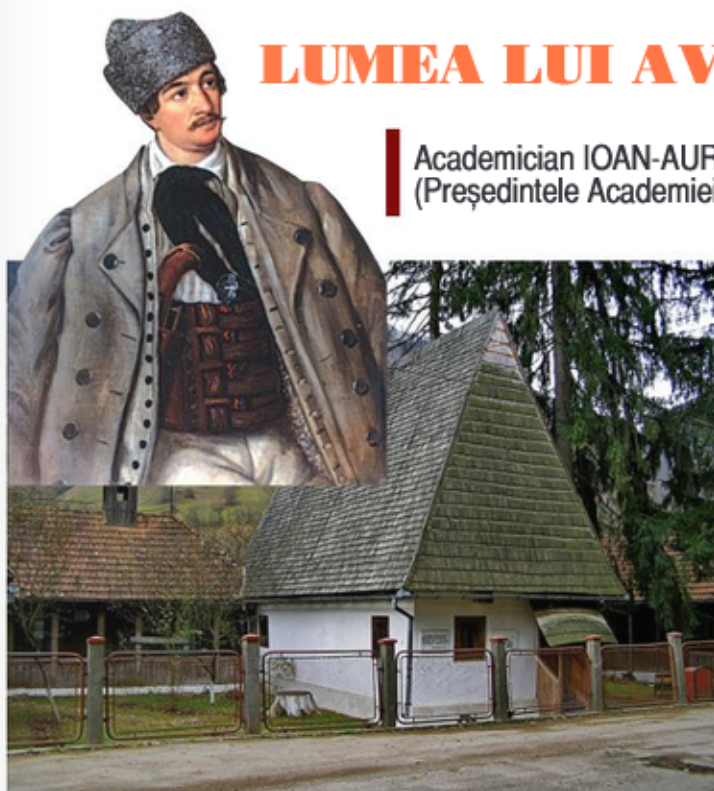
Cât de frumos scria *Gazeta Transilvaniei* în necrologul publicat la moartea sa: „Martir al sorții națiunii! Du-te la masa cea pompoasă a eternei memorii, unde cu eroii Ștefan cel Mare și Mihai mișcați zeii ca să nu fie târzii a împrăștia toți nourii ce vor a întunece orizontele vieții naționale politice a fraților și nepoților voștri români din Ardeal, cari cu pietate vă divinizează. Eternă a ta memorie pe aripile faptelor tale, săpate în istoria națiunii române.”

(*Avram Iancu*, Institutul de Arte Grafice „România Nouă”, București, 1924)



# LUMEA LUI AVRAM IANCU

Academician IOAN-AUREL POP  
(Președintele Academiei Române)



Portretul realizat în 1849 de pictorul Barbu Ișcovescu  
și casa din Vidra unde s-a născut Avram Iancu

De-un timp, nu mai depănăm cu toată inima amintiri din trecutul nostru național. Parcă ne reține ceva. Nu ne mai cuprindem de acel „farmec sfânt”, ca să putem pătrunde și cu sufletul în prezentul unor epoci și al unor oameni pe care-i evocăm. Le facem pe toate formal, dacă le mai facem. Parcă ne rușinăm și de eroii noștri, iar dacă folosim sintagma de „eroi naționali” ne uităm bine în jur, fiindcă

suntem pândiți de ironii și de acuze de „naționalism”.

Din fericire, nu am inventat noi, românii, eroii naționali. Aceștia sunt membri ai panteonului fiecărei națiuni și, mai ales, ai istoriilor națiunilor mari, dătătoare de ton în lume. Americanii îi numesc chiar pe acești eroi „părinți ai patriei”. Evident, societatea aceasta post-modernă a pervertit și eroii și i-a trecut prin „Patul lui Procust” al „corectitudinii politice” și al „anulării culturii”.

**T**otuși, „noi locului ne ținem” și nu uităm. Dacă ai noștri copii și nepoți ar învăța mai bine la școală ce au făcut marile personalități pentru acest popor și pentru această țară, amintirile ar deveni vii și ni s-ar părea că trăim aievea alături de acei oameni mari.

În ciuda premiselor rele, vă propun să ne amintim acum de Avram Iancu. Avram Iancu

a venit pe lume acum 200 de ani și s-a stins cam acum un secol și jumătate. Dar spiritul său străbate anii și va străbate multe secole de-acum înainte, cel puțin atât timp cât va exista poporul român, fiindcă el este erou național, așezat demult în Panteonul Național.

La vârsta de 24 de ani se situa între conducătorii Revoluției de la 1848 – 1849 din Transilvania,

iar la 25 de ani era stăpânul Munților Apuseni, pe care-i transformase în Țară Românească, organizată ca atare din punct de vedere militar și politic, căci sub aspect etnic erau așa de când lumea. Organizarea militară a Transilvaniei românești trebuia să se facă în lumina mișcării de emancipare a popoarelor europene, dar după model roman, după modelul celui mai important



Alexandru Papiu-Ilarian



Aron Pumnul



Ioan Pușcariu

stat antic cu centrul la Roma, de unde ne veneau, nouă, românilor, numele, originea, credința și mai ales limba. Chemarea la luptă fusese simplă: „No gata, no hai!”. Azi sunt ironizate și latinitatea noastră, și lupta noastră pentru binele colectiv, iar învățații care le studiază sunt disprețuiți și defăimați. Dar faptele rămân și ele nu pot, nu trebuie să fie perversitate.

**A**vram Iancu, prin școlile sale urmate în română în satul natal (pe lângă biserică), la Câmpeni și la Zlatna, apoi în latină și maghiară la Cluj (la Liceul Regesc sau al Piaristilor și la Facultatea de Drept), devenise un intelectual, un om cultivat. Era avocat, un post-iluminist, un urmaș al Școlii Ardelene impregnat de idei romantice timpurii, ira-

diate dinspre curentul lansat de Johann Gottfried Herder, cel care preamărise cântecele și obiceiurile popoarelor și care se ghidase după „spiritul poporului”. Ca elev la Liceul Regesc sau Colegiul Piarist (1841 – 1846), alături de maghiari, secui, sași, armeni, a legat prietenii dincolo de apartenența națională. Dar el avea conștiință clară de român. Un coleg, Alexandru Bohățiel, devenise președintele onorific al primei „Societăți de lectură” a tineretului studios român din Cluj, ce avea ca publicație proprie foaia *Zorile*, scrisă de mână, în românește. Printre semnatari în revistă apar Alexandru Papiu-Ilarian, Avram Iancu, Ioan Pușcariu, Teodor Baldi, Nicolae Popea, Alexandru Șotropa. Aron Pumnul, viitorul profesor de la

Cernăuți al lui Eminescu, a fost coleg la Cluj cu Avram Iancu.

**D**in 1844, Iancu a urmat și Facultatea de Drept din Cluj, după care a cerut să ocupe, conform obiceiului, o funcție administrativă, ceea ce însemna să fie primit la început într-o slujbă de practicant, fără salariu. Cererea i-a fost refuzată pe motiv că provine din familie de iobagi și că nu este nobil. Așa a devenit cancelist la Tabla Regească (Curtea de Apel a Transilvaniei), la Târgu Mureș. Și-a luat examenul de avocat în martie 1848. Tinerii târgumureșeni erau animați de ideile nobile ale libertății, egalității și frăției. Doar că tinerii maghiari doreau libertatea prin reînvierea statului Coroanei Sfântului Ștefan, prin includerea minorităților în națiunea maghiară. Românii, sașii, croații, slovacii, sârbii, rutenii nu au putut să fie de acord cu așa ceva, adică să schimbe stăpânul politic austriac cu acela maghiar (care oricum se manifesta la nivel local). Avram Iancu a aderat la mișcarea de emancipare națională a românilor săi și s-a radicalizat treptat, până ce a ajuns la ideea de organizare a Transilvaniei ca țară românească.



Liceul Regesc  
sau  
al Piaristilor,  
din Cluj



Educația în spirit roman, prin care istoria românilor pornea *ab Urbe condita*, l-a condus pe eroul nostru la organizarea armatei, destinate inițial pentru întreg teritoriul Transilvaniei, în tribunate, legiuni, centurii, decurii, conduse de tribuni, prefecti, centurioni, decurioni. Iancu apărea ca un rege, numit în popor „crai” și „crăișor” (apoi, în folclor și conștiința publică, „Craiul Munților”).

**C**a om politic, Iancu s-a adresat motiilor săi în termeni mobilizatori, cum se făcea peste tot în Europa Centrală a timpului: „Cereți vârtos să se șteargă iobăgia, pentru că, lucrând pe nimica de vreo zece sute de ani în brazdele domnilor, ați plătit și de o sută de ori pământul care vă dădea hrana vieții de pe o zi pe alta, cu atât mai mult că l-ați plătit degeaba, pentru că acela a fost al vostru și pentru el s-a vărsat sângele strămoșilor voștri... Să caute, de aceea, cu toții a se uni cu poporul, declarând fără sfială ungurilor că nu se odihnesc până ce nu se va recunoaște prin lege națiunea română și până ce nu va fi reprezentată în Dietă, pentru a putea judeca în ce chip și sub ce condiții să se unească cu Țara Ungurească”.

Discursul acesta emoționant și izvorât și din emoția momentului venea după ce Dieta maghiară de la Cluj decisese, la 30 mai 1848, fără să fie întrebați românii, „uniunea” Transilvaniei cu Țara Ungurească (*Magyarország* = Țara Maghiară).

Iancu nu venea ca generație spontană, ci descindea dintr-un timp revolut, de când românii se ridicaseră contra noilor stăpâni,



*Actul care consfințează „Uniunea celor trei națiuni”*

contra domnilor de pământ. Astfel, la 1366, nobilimea Transilvaniei îi reclama regelui pe toți „răufăcătorii” și „mai precis pe români” (care se ridicaseră pentru recuperarea bunurilor și drepturilor răpite) și cerea să fie „stârpiți” toți „făcătorii de rele, mai ales românii”. „Stârpirea” nu s-a putut face, fiindcă nu ar mai fi avut cine să muncească pentru nobili, cine să dea hrana cea de toate zilele pentru comunitate, dar s-a făcut altceva, grav și rușinos: excluderea românilor dintre stări (grupurile privilegiate)

*Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, în viziunea pictorului Constantin Lecca (1807 – 1887)*



și de la conducerea colectivă a țării. Cu alte cuvinte, doar nobilimea, sașii și secuii puteau participa la conducere. Românii ajungeau să fie, mai ales după 1437 (când s-a format „Uniunea frățască”, devenită ulterior „Uniunea celor trei națiuni”), inexistenți sub aspect juridic.

**A**ceastă grea discriminare a fost atenuată odată cu asalturile Imperiului Otoman, când românii, prin forța lor militară, au fost între apărătorii cei mai buni ai graniței sudice a Regatului Ungariei. Atunci, domnii români de la est și sud de Carpați (mai ales Ștefan cel Mare, numit în Occident „rege al Daciei”, și Petru Rareș) au stăpânit imense domenii în Transilvania. Secolul al XVI-lea, odată cu Reforma religioasă și cu formarea Principatului autonom, a venit însă cu noi discriminări (regimul celor trei națiuni și patru „religii”, între care românii și confesiunea lor ortodoxă nu aveau loc), tot mai apăsătoare pentru români, încât intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania (1599) a fost ca o binecuvântare. Românii s-au ridicat atunci „mânați de încrederea că aveau un domn din neamul lor”. În secolul al XVI-lea începuse asuprirea Bisericii Ortodoxe de confesiunile reformate, mai ales de calvinism, iar în secolul al XVII-lea această tendință de schimbare a „legii românești” se accentuase, sub principii calvinii ai Transilvaniei. Ca reacție, imediat după venirea austrieilor, are loc (în 1699 – 1701) unirea Bisericii românilor cu Biserica Romei, aceasta fiind tot o formă de luptă pentru emanciparea națiunii (în schimbul unirii, austrieii



au promis drepturile naționale pentru români, adică egalitatea lor cu națiunile Transilvaniei).

Amăgirea românilor a fost demascată de episcopul Inochentie Micu, acela care s-a ridicat cu mare curaj pentru binele națiunii române, cerând egalitatea promisă: „Nimic despre noi fără de noi” (*Nihil de nobis sine nobis*). A convocat un congres național românesc la Blaj (1744), fără deosebire de confesiune, și a amenințat cu întoarcerea românilor la ortodoxie. A murit în exil, după ce a făcut zeci de memorii către capetele încoronate ale Europei pentru emanciparea națiunii sale. A avut o soartă asemănătoare cu a Iancului, murind singur și părăsit, cu dorința de a se odihni în locul nașterii sale, convins că, în așteptarea mântuirii prin „obșteasca Înviere”, „nu poți învia cu-adevărat decât din pământul patriei”. „Nu știu prin ce dulcime ne atrage pământul



Episcopul Inochentie Micu

nașterii pe toți și nu ne îngăduie a nu ne aminti de el. Zilele mele sunt tot mai spre asfințit și aş vrea ca sufletul meu, în timpul când se va despărți de corp, să fie recomandat creatorului meu prin prea smeritele rugăciuni și sfintele voastre slujbe și ca osemintele mele să aștepte

obșteasca înviere în venerabila mănăstire din Blaj.”

La 1761, după revolte și lupte în anumite părți ale Transilvaniei, s-a acceptat și ierarhia ortodoxă românească transilvăneană, la rang de episcopie. Dar statutul ei era tot de biserică „tolerată”, adică răbdată, ca și acela al tuturor românilor, „până când va dura buna plăcere a principilor și cetățenilor” (*usque al beneplacitum principum et regnicolarum*). Prin legislația dietelor (adunărilor țării) din secolul al XVII-lea, românii și credința lor răsăriteană erau declarați „nerecunoscuți” sau „neadmiși” între stări (națiuni), ci „răbdați” în țară. Ei erau locuitori de rang inferior, lăsați să existe doar fiindcă produceau cele necesare traiului, plăteau taxe și luptau și mureau pentru apărarea țării.

(Va urma)

## PORTRETUL UNUI EROU

CRISTINA PĂIUȘAN,  
SORINA GHEORGHÎȚĂ,  
ROMEO GHEORGHÎȚĂ

La mai bine de un deceniu după moartea lui Avram Iancu, pictorul Mișu Popp, contemporan al eroului de la 1848, l-a redat într-un tablou impresionant prin frumusețea personajului, dar și prin misterul de care este învăluit, combinat cu realismul trăsăturilor unui tânăr avocat ajuns conducător al mișcării revoluționare armate din Munții Apuseni în lupta pentru drepturile românilor din Transilvania.

**I**storia tabloului și a autorului se întrepătrund. Mișu Popp (1827 – 1892) a fost un pictor academist, care și-a făcut ucenicia alături de tatăl său, Ioan Popp Moldovan, cunoscut iconar și pictor de biserici. Treptat a trecut de la pictura murală, la cea laică, fiind parte a grupului de artiști ardeleni

stabilit la Brașov, care au lăsat portrete istorice și mărturii ale vieții românilor din Ardeal. Școlit la Viena, a introdus portretistica de tip Biedermeier în pictura românească, dar și portretul istoric cu alură romantică.

După înfrângerea Revoluției de la 1848, i-a

pictat pe liderii mișcării, cultivând astfel spiritul revoluționar, speranța de schimbare și memoria eroilor sacrificați pentru idealul național.

**P**ortretul lui Avram Iancu este o lucrare aparte; pe erou și pe pictor îi despărțeau doar trei ani, iar admirația față de eroul din Apuseni se observă din finețea și alura romantică a lucrării. Tânărul blond cu ochi de un albastru viu e redat învâluit într-o mantie cu două fețe, iar în mână are o lunetă. Privirea serioasă, ușor visătoare poartă în ea premoniția unei sorți crude și a unui sfârșit tragic.

În 1885, anul în care a fost făcut tabloul, ecurile luptei pașoptiste pentru drepturile românilor din Transilvania nu se stinseseră, în condițiile în care dualismul austro-ungar acutizase lipsa drepturilor populației majoritare a Transilvaniei, românii, iar ideile naționale care se vor închea în Mișcarea Memorandistă se coagulau încet.

Portretul a fost achiziționat în anul 1980, de la un colecționar din București, care a dorit ca această lucrare de patrimoniu să ajungă la Muzeul național.

În ultimii ani a trecut printr-un proces complex de restaurare realizat de Sorina și Romeo Gheorghiu, experți restauratori, cei care printr-o muncă asiduă au reintrodus în circuitul muzeografic românesc capodopere ale picturii românești și universale, printre care și acest portret al lui Avram Iancu.

Mai puțin cunoscută publicului larg, munca de restaurare este fundamentală pentru patrimoniu și, fiecare bun cultural ajuns pe simezele muzeelor din țară și din întreaga lume, a fost restaurat și abia apoi expus.

Procesul de conservare-restaurare al acestui tablou a avut în vedere stabilizarea și aducerea într-o stare de echilibru a ansamblului picturii, pentru a permite conservarea pe termen lung și expunerea sa în siguranță.

Tabloul a fost realizat de pictorul Mișu Popp în culori de



*Pictorul Mișu Popp*

ulei pe un suport din pânză de în. Țesătura pânzei foarte densă, compoziția grundului aplicat industrial, pigmentii ce compun culorile (alb de zinc, alb de plumb, roșu cinabru – din cinabru, sulfură de mercur, HgS, se obține un pigment roșu, folosit pe scară largă, în fabricarea culorilor, cu bună putere de acoperire), toate sunt materiale specifice picturii de la sfârșitul secolului al XIX-lea. La fel și modul în care a fost efectuată pictura, în strat de culoare subțire și uniform, cu detalii ușor împăstate, caracteristice stilului academic.

În mare parte, degradările picturii de șevalet proveneau de la condițiile în care a fost păstrată

de-a lungul timpului, dar și din cauza îmbătrânirii specifice a materialelor utilizate. Șasiul nu mai asigura o tensionare eficientă a pânzei, ceea ce a cauzat diverse deformări ale acesteia. Stratul pictural avea unele desprinderi locale, mici lacune, dar și eroziuni în zonele marginale. Verniul aplicat pentru a proteja pictura era degradat, denaturând raporturile cromatice.

**I**ntervențiile de conservare-restaurare au urmărit să răspundă acestor degradări prin consolidări ale stratului pictural, prin curățarea verniului și a depunerilor acumulate pe suprafața picturii, atenuarea deformărilor suportului din pânză și reîntinderea pe un nou șasiu de lemn. De asemenea, s-a procedat la aplicarea unei noi pelicule de verni, completarea lacunelor și reintegrarea cromatică la nivelul stratului

pictural. Pentru o conservare ulterioară corespunzătoare s-a urmărit la înrămare evitarea eroziunilor produse de contactul cu rama, iar pe verso a fost aplicat un sistem de protecție reversibil.

Portretul lui Avram Iancu realizat de Mișu Popp, una dintre capodoperele Muzeului Național de Istorie a României, a fost expus în premieră, după restaurare, la Banca Națională a României în Expoziția „Avram Iancu, omul, eroul, legenda”, ce aniversează 200 de ani de la nașterea eroului. ■

*Tabloul înainte de restaurare*





Revoluția de la 1848 a scindat sistemul internațional creat la Viena, în 1815, obligând elita politică românească să identifice un sprijin extern solid pentru realizarea proiectului național (Magazin istoric, nr. 4 – 12/2023; 1 – 5/2024).

## SCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Ceea ce este oarecum neobișnuit, pentru că până acum istoriografia i-a acordat puțină importanță, este propensiunea unei bune părți a elitei pașoptiste (reprezentanți de vârf fiind I. Heliade Rădulescu și Ion Ghica) de a socoti Imperiul Otoman sprijinul imediat cel mai puternic pentru statalitatea românească și o opțiune de viitor pe termen scurt. O astfel de orientare era total opusă celei existente constant istoric în secolele precedente, contrară țeșăturii identitare anti-imperialiste/anticoloniale și de aceea noul registru relațional extern poate surprinde.



*Reprezentare a lui Tudor Vladimirescu  
în straie de pandur,  
din Ilustrațiunea Română, 1911*

### De ce Imperiul Otoman?

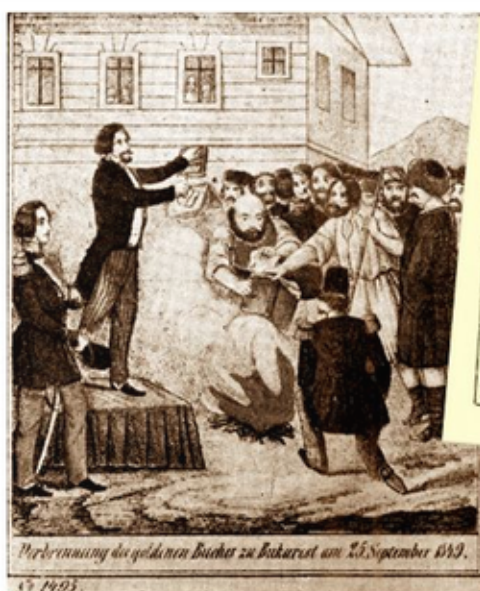
Semnele acestei orientări erau însă mai vechi, chiar dacă indiciile sunt firave și percepute limitat în exterior, evidențiindu-se covârșitor odată cu Pacea de la Kuciuc-Kainardji, din 1774, când Rusia devine protector al Principatelor. Boierimea de „țară” a solicitat atunci Rusiei să sprijine reintroducerea domniilor pământene, fiind refuzată. Proiectul Rusiei pri-

vind înființarea unui regat al Daciei condus de un monarh rus a provocat poate temerea la București și lași că este o strategie de expansiune, prefațând anexiunea. Orientarea pro-rusă a existat însă, fie ordonată sau mascată la ocupanții fanarioți ai tronurilor cu familiile zălog la Istanbul, fie deschis la boierimea de „țară”, fiind prevalentă la sfârșit de secol XVIII și în primul deceniu din cel următor. Este epoca constituirii corpului de panduri valahi, mobilizabil în caz de război, mai ales de Rusia, a carierei de ofițer a lui Tudor Vladimirescu, a insurecției române conduse de el și organizate cu „boierii făgăduiți” și începută odată cu Eteria grecească. Rusia era văzută ca eliberatoare a creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman, ca singura sprijinitoare a luptei anti-imperiale a popoarelor balcanice.

**M**ai mult decât un „accident de parcurs” a fost însă pentru elita Principatelor anexarea în 1812 a Basarabiei, văduvind statul

moldovean de viabilitatea lui istorică, nemulțumind nobilimea pământească, care a făcut sigur analogia cu desființarea Hanatului din Crimeea la 1784 și organizarea Novorossiei în vecinătatea statalității românești și la Gurile Dunării. Căruia s-a înțeles că acest rapt al Basarabiei nu putea fi altceva decât preludiul desființării statalității românești și, în consecință, orientarea față de Rusia s-a schimbat. Ocupația rusă a Principatelor după războiul ruso-otoman din 1828,

vreme de șase ani, impunerea Regulamentelor Organice, elaborate conform instrucțiunilor țarului, au convins treptat elita autohtonă. Este vremea în care Ion Ghica, licean și student la Paris, scria, în 1835, în ziarul francez, informând Europa despre primejdia rusească, și aprecia că, deși o parte a „bătrânilor” miza încă pe Rusia, tinerimea se îndepărtase de obsesia „eliberării” de otomani prin înaintarea armatei țariste, realizând intenția anexionistă rusă. Revoluția din Muntenia, dar și cea inițiată în Moldova, în prima jumătate a anului 1848, au sigilat și permanentizat orientarea anti-rusă a elitei române, la București fiind arse public Regulamentele Organice ca simbol al acestei poziții. Mai mult, în fața perspectivei unei invazii ruse, Ion Ghica a fost trimis ca emisar al Guvernului revoluționar la Istanbul, cu misiunea de a capta aprobarea Porții față de schimbarea politică din țară, ceea ce s-a întâmplat. Așa se explică de ce revoluționarii mun-



Coperta  
Regulamentului Organic  
și arderea acestuia

teni pașoptiști, ca și mulți dintre moldoveni și-au găsit refugiul la Brusa, în Imperiul Otoman, și nu în Siberia, după ocuparea Principatelor de forțele otomane și ruse în toamna anului 1848.

**L**iderii revoluției muntene nu și-au ascuns orientarea externă pro-Imperiul Otoman, I. Heliade Rădulescu afirmând-o deschis (și nu a fost singurul) în 1850, în cartea sa de „suveniruri și impresii” din revoluție, publicată la Paris. Le era evident pașoptiștilor turcofili că Imperiul Otoman devenise, pentru statalitatea românească, prea slab pentru a se apăra el însuși împotriva Rusiei și nu mai putea fi o garanție de securitate. Dar angajamentul Angliei și apoi al Franței față de integritatea teritorială a Porții era o garanție mediată, ceea ce s-a înțeles mai ales după „afacerea Egiptului” din 1840 (rebeliunea pașalei locale împotriva sultanului, poate o tentativă de fondare a unui imperiu arab). Opțiunea geopolitică otomană a devenit curentă la sfârșitul

revoluției pașoptiste în rândurile elitei tinere a Principatelor. În oglindă, în paralel, în Transilvania era asumată, la fel de paradoxal, orientarea către Viena împăratului a elitei române, deopotrivă ortodoxe și unită, ca garanție față de anexionismul unguresc. Așadar, o relație paradoxală, dar benefică pentru a supraviețui. Cu asemenea paradoxuri, elita română se va întâlni până azi în această regiune frământată, unde expansionismul rus va lua istoric noi forme, dar va fi compensat, cu interludii prelungi gen Ialta 1945, de jocul complex al geometriei geopolitice europene sau globale.

**A**ceastă finețe de orientare geopolitică intervenită în timpul revoluției în cadrul elitei române a fost datorată maturizării sale rapide, descifrării adecvate a situației sistemice din Europa. Reacția militară a Rusiei și Austriei absolutiste față de revoluție și liberalism/republicanism, emergența disensiunilor naționale





Ion Ghica

pe continent au jucat un rol important în această privință. Elita română a depășit orizontul imediat, al Europei Centrale, de Est și balcanice, pentru cel sistemic continental stabilit în 1815. Rolul marilor puteri vestice, al Franței și al Angliei, în afacerile continentale a fost evaluat corect ca o contrapondere a absolutismului Sfintei Alianțe (Rusia și Austria) și pentru evitarea hegemoniei ruse în Europa.

De ce rolul Angliei a fost evaluat ca decisiv după revoluție de viitoarea garnitură de conducere a statalității românești?

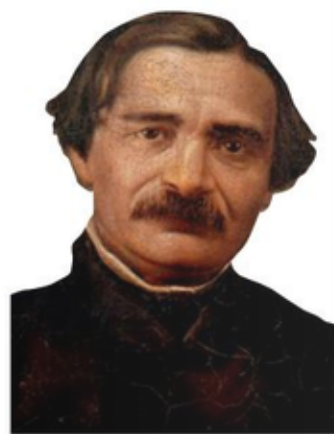
Mai întâi, marile puteri, la Viena, în 1815, au căzut de acord ca gestionarea securității europene să fie făcută în comun, în cadrul „concertului de putere”, alcătuit de reprezentanții lor, iar *status quo*-ul nu putea fi schimbat decât prin consens continental. Pe de altă parte, „concertul de putere” avea propriile probleme. Rusia se angajase într-o politică ofensivă nu doar în Europa, către Istanbul

și Orientul Mijlociu, dar într-o politică de extindere în Asia Centrală și de Sud, ajungând în vecinătatea Indiei și la Pacific. Marea Britanie a văzut încă din anii '30 ai secolului XIX că Rusia era elementul perturbator al „concertului de putere” și aspira la hegemonia continentului. Așa cum demonstrase era napoleoniană, când Franța țintise acest statut și fusese înfrântă de o coaliție continentală organizată de Anglia, orice hegemonie în Europa era contrară politicii externe britanice, dedicate constant echilibrului continental. Austria și Prusia își disputau întâietatea în confederația germană, cea dintâi fiind preocupată de propria slăbiciune și ținând totuși extensia în Vestul Balcanilor, în dauna Imperiului Otoman.

Celebra revistă de relații internaționale a vremii, care apărea la Paris, *Revue des deux mondes*, a publicat în 1848 o sinteză despre politica externă a Franței post-1815 insistând pe faptul că, în 1840 – 1841, în timpul „afacerii Egiptului”, Franța a dus o viguroasă acțiune diplomatică, inclusiv militară. Consemnând reintrarea în forță a Franței în „concertul de putere”, în care în 1815, ca putere învinsă, fusese tolerată, acest episod a consacrat politica comună a Parisului și Londrei privind integritatea Porții, amenințate de Rusia. În acest studiu se menționa, în contextul afirmării intereselor franceze în Egipt și Siria, că Rusia vedea favorabil faptul „că uniforme engleze nu sunt singure în aceste țări, care sunt pentru Anglia calea cea mai directă către posesiunile sale indiene”. Așadar, în cursul Revoluției de la 1848

era monetă curentă în cercurile diplomatice europene existența unui mare joc angajat de Rusia și Marea Britanie pentru Eurasia, dar concomitent și racordarea Parisului la politica Londrei față de integritatea Imperiului Otoman, când deja se întărea alianța ruso-austriacă cu ascuțit antiotoman. Sistemul vienez părea a fi pe cale de scindare în două blocuri concurente de mari puteri, rețeta sigură pentru un război european.

Poziția pașoptiștilor față de azimutul geopolitic Imperiul Otoman a fost considerată retrospectiv ca „măr al discordiei”, care a împiedicat



Ion Heliade Rădulescu

unitatea lor organizatorică. Interpretarea mai adecvată este alta. Ion Maiorescu, sosit la Paris în ianuarie 1849, considera că emigrația de aici față de Imperiul Otoman este „taiată în două secte, Brătienii, Voinescu și Rosetti, anti-turci; Goleștii, Grădișteanu și Alecsandri mai pozitivi”, el prezentându-se ca fiind de partea „dogmei” secunde caracterizată „singurul principiu de legitimitate [concordanță sistemică – *n.n.*], pe care s'a urcat toată revoluțiunea [...], adică

întărirea relațiilor cu Poarta otomană“. Între cei „pozitivi“ trebuie adăugat și N. Bălcescu, despre care Maiorescu scria, pentru a-l informa pe Ghica, că „el însuși nu este deloc antiotoman“.

În secunda „sectă“ trebuie adăugați neapărat I. Heliade Rădulescu și însuși Ion Ghica, socotit turcofil în rândurile emigranților.

La 14 august 1850, Ion Ghica expune într-o scrisoare către N. Bălcescu poziția sa, evidențiind astfel și temeiurile partidei „turcofile“. „În întâiul rând pui interesul rusesc – scria I. Ghica. La părerea mea, influența muscălească a luat o lovitură foarte mare prin determinarea ce a luat Poarta, acum doi ani, d'a priveghia de aproape interesele ei în Principate; astăzi, creditul Rusiei este compromis, chiar în duhurile boierilor, cari erau cei mai rusești până acum, și creditul ce mai are se va pierde cu totul, când vor ieși trupele [ruse – n.n.]“. În al doilea rând, era „acțiunea austriacă. Sturmer [diplomat austriac la Istanbul – n.n.] zicea că a văzut, cu mare mâhnire, starea de neputință în care se afla Austria de a se amesteca în chestiunea Principatelor la 1849; dar că pe viitor [...] va căuta toate mijloacele, ca să dobândească o ingerință în treburile Principatelor. Mulți diplomați, prin proiectele lor asupra Principatelor, unul propunând ca Principatele să se unească sub un arhiduce austriac, cu suzeranitatea Porții, altul ca să se dea schimb Austriei, care ar da Porții ceva provincii pe malul Adriaticii, altul iar ca



Trupe ruse în Balcani, 1828

Principatele să se facă o nouă Belgie, pe care Austria să o poată face mai încolo o altă Cracovie, toate aceste proiecte, favorabile Austriei, au aprins capul ministrului [Felix – n.n.] Schwarzenberg și caută a se apropia de vreunul.“

În al treilea rând, menționează I. Ghica, este o competiție între aspirațiile unor boieri băștinași la domnie, atunci voindu-se schimbarea la Iași a lui Grigore Ghica, câțiva diplomați ruși la Istanbul proiectând o acțiune care să aibă loc odată cu retragerea trupelor otomane din Principate.

În finalul tabloului făcut situației internaționale a Principatelor, obiect al poftelor imperiale din vecinătate, Ion Ghica arată: „Politica ce socot eu că trebuie să ținem noi: 1) Să ne facem datoria a arăta fiecăruia din români chestiunea sub adevăratul ei punct de vedere, a-i dovedi că trebuie să fim cu minte și nu ne lăsa să ne facem un instrument al intrigilor streine. 2) Să prevestim diplomația engleză, franceză și turcă de intrigile ce se țin de Rusia, de Austria și de intriganți. 3) Să ne pregătim a avea oameni cu care să putem pune mâna pe

movement, dacă cumva va fi un ce serios, și a-i da destinația ce trebuie să aibă [subl. aut.]“

Așadar, în august 1850, situația foarte complexă în care se afla România înfățișa câteva trăsături de fond. Mai întâi, este evident pentru „partida turcofilă“ că Imperiul Otoman, Rusia și Austria au principale interese directe în chestiunea Principate-

lor, și nu puterile occidentale (Franța și Anglia). Competiția austro-rusă pentru preponderență – în al doilea rând – nu poate fi „controlată“ de forțele interne, decât cu contextul suzeranității Imperiului Otoman, garant al *status quo*-ului Principatelor. Odată cu marile puteri occidentale opuse „alianței ruso-austriece“ în estul continentului, „partida turcă“ din rândul pașoptiștilor privea situația geopolitică din Europa prin perspectiva a două blocuri concurente, Anglia, Franța, Imperiul Otoman, cel dintâi, și Rusia și Austria, secundul. Ion Ghica sintetizează magistral programul politic: „Să prevestim diplomația engleză, franceză și turcă de intrigile ce se țin de Rusia, de Austria și de intriganți“; chiar înșiruirea țărilor vadește o ordine de importanță a amenințărilor profilate la adresa statutului Principatelor. De aceea, el acorda importanță câștigării opiniei publice interne – a „pune mâna pe movement“ – pentru ca ea să nu fie uncalta intereselor dușmane, ruse și austriece.

**Pragmatismul transilvan.** Cum am văzut, în această provincie revoluția română a făcut



un parteneriat militar cu Austria, ceea ce, *ipso facto*, a pus-o în tabăra cu Rusia, dușmana de moarte a revoluționarilor din Principate. Această orientare a fost însă una realistă – la fel ca și opinia taberei turcofile din Moldova și Muntenia –, ținând seama atât de raportul de forțe sistemic față de prezumtivii/realii adversari sau prieteni, cât și de interesele de perspectivă ale națiunii române în ansamblul ei. Cum se explică acest paradox, pe care elita română din Principate și Ardeal a fost obligată să-l gestioneze adecvat în procesul de clădire a statutului unitar în granițele etnice firești?

**R**ăspunsul scurt este că, în situația geopolitică din Europa, se impunea amânarea temporară a realizării obiectivului unității naționale depline, pentru a evita primejdia dispariției statale prin procesul de asimilare etnică sau împărțire între marile puteri (Napoleon și țarul Alexandru deja experimentaseră această formulă la început de secol) și interzicerea accesului la suveranitate națională proprie.

Sistemul internațional clădit în 1815, la Viena, a suportat cu dificultăți șocul revoluționar de la 1848 – 1849. Custozii acestui sistem erau marile puteri continentale, între care două, Italia și Germania, vor aștepta un deceniu, respectiv două, pentru a se unifica și intra în „concertul de putere”, iar altul, Imperiul Otoman, ca stat islamic condus de un sultan-calif, va accede în el doar în 1856. Lovitura dată sistemului prin revoluție a fost contracara de marile puteri absolutiste, Rusia și Austria, iar republicanismul a primit o lovitură și prin reinstalarea mo-



Felix Schwarzenberg

narhiei în Franța, în decembrie 1852. Pentru observatorii scenei internaționale, deopotrivă pentru elitele române această realitate a fost clară când, în 1849, a fost vizibilă alianța ruso-austriacă pentru menținerea *status quo*-ului, iar încercările emigrației pașoptiste au eșuat în planurile de confederare a națiunilor est-europene ca baraj contra expansionismului Rusiei către Istanbul și Mediterana.

**E**venimentele care au urmat revoluției europene s-au desfășurat în jurul chestiunii păstrării integrității Imperiului Otoman, susținută de Anglia și Franța, conform intereselor lor imperiale de extindere dincolo de Europa, către Asia, și contestate de Rusia și, parțial șovăielnic, Austria. Această evoluție a verificat istoric faptul că relațiile dintre marile puteri sunt decisive în menținerea ordinii internaționale sau schimbarea ei prin război. Cu atât mai mult, această realitate acționează în dauna

aspiranților la un loc sistemic, precum în cazul românesc, mai ales că nu există asumat de marile puteri un set de principii publice privind gestionarea ordinii internaționale. Iar în 1848 – 1849 „concertul de putere” existent nu putea fi schimbat decât prin război european, iar Anglia și Franța au dat înapoi. Astfel se explică sfatul geopolitic pe care Ion Ghica, printre cei dintâi care au înțeles această realitate de fier a perioadei 1848 – 1854, îl adresa lui N. Bălcescu, la 24 septembrie 1850, când acesta din urmă pregătea apariția revistei *România viitoare*: „Ce aş dori să punei în princip în manifestul ce vrei să iscăliți în numărul specimen sau program [anume – *n.n.*]. *Nu trebuie să ne punem ca oameni care voesc răsturnarea niciunui stat din Europa* [subl. aut.].” Or, compulsând informațiile furnizate despre revistă și știind ideile lui N. Bălcescu, inclusiv că este autorul unui proiect de Confederație Danubiană, care presupunea desființarea deopotrivă a Imperiilor Rus, Austriac și chiar Otoman, I. Ghica a socotit necesar să dea acest avertisment. Și a fost ascultat în esență logicii sale de elită pașoptistă.

În Ardeal, conducerea națională a asumat, în perspectivă, proiectul unității tuturor românilor din Imperiul Habsburgic (Ardeal, părțile ungurești, Bucovina și Banat), în frunte cu un singur lider (eventual „voievod”) și instalarea la gestionarea lui, laolaltă cu alte națiuni componente, Austria devenind un stat federal, cu state formate pe principiul naționalității.

(Continuare în p. 73)

# ROBERT CAPA SUPRAVIETUIND ZILEI Z

HILARY ROBERTS  
(Marea Britanie)

Când s-au ivit zorii zilei de 6 iunie 1944, fotograful revistei Life, Robert Capa, era ghemuit sub valurile puternice ce izbeau o plajă din Normandia, în nordul Franței. El căuta să se adăpostească de o ploaie de gloanțe, care se îndrepta spre el din spațele unei structuri de oțel

sudat de 1,5 m, ce semăna cu un arici uriaș. Capa avea trei aparate foto, câte filme alb-negru a putut să ia cu el și un trenzi „Burberry”.



Fotografia realizată în timpul debarcării pe plaja Omaha...

Era Ziua Z și începea campania Aliatilor de eliberare a Europei de Nord-Vest de sub ocupația germană. Capa tocmai debarcase cu compania „Easy”, batalionul 2, Regimentul 16 american, în sectorul „Fox Green”, de pe plaja Omaha. A fost un martor ocular civil, cum puțini au fost într-una dintre cele mai crâncene bătălii ale celui de Al Doilea Război Mondial.

„Apa era rece, iar plaja era la mai mult de 100 m distanță”, a scris el mai târziu. „Gloanțele izbeau apa în jurul meu, iar eu m-am îndreptat spre cel mai apropiat obstacol de oțel... Era încă foarte devreme și foarte gri pentru a face poze bune, dar apa și cerul gri făceau ca omuleții,

care se apărau împotriva invaziei, conform planurilor supra-realiste concepute de consilierii lui Hitler, să fie foarte eficienți”.

## O FOTOGRAFIE PENTRU ISTORIE

În apropiere, soldatul clasa 1, Huston S. Riley, un american care servea în compania „Fox”, batalionul 2, Regimentul 16, se zbătea pe uscat. Încărcat de echipamentul său greu, ud până la piele și complet expus, Riley era la fel de vulnerabil în fața trăgătorilor germani. Gloanțele îi atinseseră deja rucsacul și cizmele, dar, cumva, el era încă nevătămat. Ghemuit în valuri, Riley și-a împins în față vesta

de salvare umflată, în timp ce se îndrepta încet spre plajă. În acest moment, Capa i-a făcut fotografia lui Riley. Câteva secunde mai târziu, Riley a fost lovit în umăr de patru gloanțe de mitralieră. În timp ce zăcea rănit, doi bărbați l-au tras în siguranță, la baza unei ridicături. Riley și-a amintit mai târziu: „Unul era un sergent de la compania E, iar celălalt era un fotograf cu un aparat de fotografiat la gât și cu un însemn de presă pe umăr. Singurul lucru la care mă gândeam era: «Ce naiba caută tipul ăsta aici?»”

În câteva zile, fotografia neclară a lui Capa, care îl arată pe Riley cu o față posomorâtă, târându-se prin apă, pe fundalul





... și autorul ei

apărării germane de pe plajă, va fi publicată în ziare și reviste din întreaga lume. În America, editorii revistei *Life* au considerat necesar să explice imperfecțiunile tehnice ale fotografiei, atunci când au publicat-o prima dată, la 19 iunie 1944. Legenda însoțitoare, scrisă în grabă de Dennis Flanagan, menționa: „Târându-se prin apă, soldatul american se îndreaptă spre plajă. Emoția imensă a momentului l-a făcut pe fotograful Capa să-și miște aparatul și imaginea să se estompeze“.

Echipa editorială *Life* nu trebuia să se îngrijoreze. Impactul fotografiei lui Capa asupra publicului a fost imediat. Nimic asemănător nu mai fusese văzut până atunci. Fotografia a căpătat o importanță și mai mare pe măsură ce povestea completă a debarcării americane de pe plaja Omaha Beach din Ziua Z a devenit cunoscută.

Astăzi, această imagine este una dintre cele mai cunoscute fotografii din cel de Al Doilea Război Mondial. Nu numai că ne ajută să înțelegem mai bine Ziua Z, dar, datorită imperfecțiunilor tehnice care au

preocupat atât de mult echipa editorială a revistei, a devenit imaginea experienței autentice a luptei moderne. Mulți consideră această fotografie ca fiind cea mai importantă din cariera remarcabilă a lui Capa. Regretatul Richard Whelan, curator al arhivei „Robert Capa“, a scris: „Este uimitor faptul că fotografia lui Capa din Ziua Z, în care apare un soldat ieșind din valuri, nu a câștigat un premiu Pulitzer“. Pentru fotografii care au ca subiect războiul, fotografia reprezintă o dovadă a citatului celebru atribuit lui Capa: „Dacă fotografiile tale nu sunt suficient de bune, înseamnă că nu ești suficient de aproape“.

Debarcarea din Ziua Z

*Aceasta era imaginea care le apărea militarilor în clipa când se lăsa oblonul vehiculului de debarcare*



(*Magazin istoric*, nr. 3 – 5/1984; 6/1992) este considerată una dintre cele mai atent planificate operațiuni militare din istorie. Aliații nu și-au făcut nicio iluzie cu privire la provocarea pe care urma să se înfrunte. Raidul de la Dieppe (*Magazin istoric*, nr. 11/1968; 6/1983), efectuat în 1942, a dovedit din plin dificultățile și riscurile implicate pentru debarcarea de trupe de



Huston S. Riley

pe mare, pe o coastă puternic fortificată și apărată de una dintre cele mai bune armate din lume. Planificarea a început în

1943. Amploarea și detaliile pregătirilor Aliaților erau impresionante și fără precedent. A fost concepută o înșelătorie elaborată, pentru a ascunde până în ultimul moment locurile reale de debarcare (*Magazin istoric*, nr. 6/1984). Au fost dezvoltate echipamente grele de debarcare pe plajă, inclusiv portul plutitor temporar „Mulberry, pentru a debarca trupele și pentru a le susține odată ce au



Bob Landry

ajuns la țarm. În Ziua Z, forța de invazie inițială a fost formată din aproximativ 7.000 de nave, 11.000 de avioane și 156.000 de soldați.

Dintre toate locurile de debarcare din Normandia, plaja „Omaha” a fost cea mai dificilă. Zona vizată avea o lungime de 19 km, dar stâncile înalte și plajele înguste au făcut-o extrem de dificilă. Americanii au fost nevoiți să își concentreze eforturile pe o mică secțiune, lungă de 6 km, între Sainte-Honorine-des-Pertes și Vierville-sur-Mer. Aici, o plajă de nisip adâncă, în formă de semilună, era întărită de faleză cu iarbă, înalte de 4 m, care erau la rândul lor fragmentate de patru râpe, ce ofereau acces către interior. Conștienți de vulnerabilitatea ei, germanii au depus toate eforturile pentru a fortifica plaja. Au fost construite pe faleză 12 fortărețe din beton, oferind trupelor germane un câmp de tragere liber și transformând plaja într-o zonă ucigătoare. O serie de obstacole minate, inclusiv „arici”, se întindeau pe 230 m în largul mării, pentru a împiedica

navele de debarcare să aducă trupele în apropierea țărmului. Dacă aceste obstacole nu erau înlăturate, soldații americani urma să fie forțați să treacă printr-o porțiune de foc de 180 m, amenajată de artileriașii germani, luptându-se în același timp cu o maree crescândă, care urma să ridice nivelul apei cu până la 6 m, cu o viteză de peste 2,5 cm pe minut.

## OMUL POTRIVIT

Planificarea pentru Ziua Z a inclus, de asemenea, pregătiri ample, care includeau și presa. Ziaristul și istoricul David Marcou a descris amploarea acestei operațiuni în anul 2006: „Liderii Aliați au tratat mass-media aproape ca pe o altă structură a armatei până în iunie 1944... Nu mai puțin de 558 de scriitori,

reporteri radio, fotografi și cameramani au fost acreditați pentru debarcare”.

Forțele armate britanice, canadiene și americane au avut propriile unități de cameramani pregătiți de luptă, dar și profesional pentru a filma și fotografia Ziua Z. Prin urmare, numărul fotografiilor de presă civili cărora li s-a permis să însoțească primul val de trupe la țarm a fost mic: 18 fotografi au format *American Picture Pool*, acreditat pe lângă forțele armate americane. Doar patru dintre ei au primit acceptul să debarce chiar în ziua de 6 iunie. John Morris, editor de imagine al biroului din Londra al revistei *Life*, a asigurat două dintre aceste locuri pentru Robert Capa și Bob Landry. Bert Brandt de la *Acme Newspictures* și Peter Carroll de la *Associated Press* au fost ceilalți doi. Pentru a grăbi publicarea fotografiilor, fotografiile au fost sfătuite să predea filmele imprimate unui comandant de pe plajă, care urma să se ocupe de transportul lor la Londra. Aici, fotografiile urma să fie dezvoltate, tipărite și însoțite de legende înainte de a fi trimise de urgență la Ministerul Informațiilor pentru cenzură. Pentru a realiza urmă-

torul număr al revistei *Life*, John Morris trebuia să se asigure că fotografiile lui Capa și Landry au ajuns la sediul de relații publice al forțelor armate americane de lângă Ambasada americană din Grosvenor Square, până joi, 8 iunie, la ora 9.00, pentru a fi trimise la New York.

De ce a fost ales Robert Capa pentru această mi-





siune? El nu era american. De fapt, Capa era, din punct de vedere tehnic, un inamic, fiind născut în Ungaria, din părinți evrei, în 1913. Cu toate acestea, condițiile oferite de Ziua Z au făcut ca experiența să fie esențială, iar el era considerat drept unul dintre cei mai experimentați fotografi de război din lume. Era

deja celebru pentru reportaje sale despre Războiul Civil Spaniol și invazia japoneză din China, din anii 1930. Capa a acoperit cel de Al Doilea Război Mondial pentru revista *Life* încă din 1942. A fost un veteran al campaniilor Aliate din Sicilia și Italia, inclusiv bătălia de la Anzio, de la începutul anului 1944. Știa să folosească camera și poziția potrivită pentru a capta momentul. Pentru Ziua Z, Capa a ales două camere „Contax” de 35 mm, una pentru fotografii de aproape, iar cealaltă echipată cu un teleobiectiv pentru fotografii de la distanță. La fel ca majoritatea fotografilor americani, Capa a avut cu el și un aparat de fotografiat „Rolleiflex” de format mediu, de 5,715 cm, și un aparat „Speed Graphic”, de 50,8 cm. Singurele aparate foto pe care putea să le folosească cu ușurință sub foc inamic au fost „Contax”-urile, care erau ușoare și portabile, având lentilele la nivelul ochilor. „Rolleiflex”, conceput pentru a fi ținut la înălțimea taliei, era prea periculos. Tocmai din cauza aceasta, Capa a lăsat în urmă „Speed Graphic”, voluminos, atunci când



*Soldați americani pe plaja Omaha*

s-a îmbarcat pe o navă de debarcare la ora 03.30 dimineața, în 6 iunie 1944.

În acest moment crucial, lucrurile au început să meargă prost. În ciuda pregătirilor elaborate, Aliații nu au putut controla vremea din Ziua Z. Iar vremea a fost cea care a influențat evenimentele de pe plaja Omaha. Valurile puternice, biciuite de vânturi puternice, au făcut ca toate planurile puse la punct atent să se năruie. Ambarcațiunile de debarcare au fost inundate sau scoase de pe traseul indicat. Defensiva plajei a rămas intactă, ceea ce a dus la pierderi îngrozitoare. Oamenii care au ajuns la țărm au fost dezorientați, slăbiți de răul de mare, separați de comandanții lor și lipsiți de echipament esențial pentru acțiune. În raportul ofici-

al al operațiunii s-a notat că în 10 minute Omaha „a devenit o luptă pentru supraviețuire și salvare”.

## NOROCUL SCHIMBĂTOR

Pentru Capa, experiența de pe plaja Omaha le-a eclipsat pe toate celelalte. „Nu îndrăzneam să-mi iau ochii de pe

vizorul „Contax”-ului meu și am fotografiat cu frenezie cadru după cadru. Jumătate de minut mai târziu, aparatul s-a blocat – rola mea era terminată. Am căutat în geantă o rolă nouă, iar mâinile mele umede și tremurând au distrus rola înainte de a o putea introduce în aparat. Am făcut o pauză de câteva clipe... și apoi mi-a fost rău. Aparatul foto gol îmi tremura în mâini. Era un nou tip de frică, care îmi zguduia corpul de la vârful degetelor de la picioare, până în păr și îmi contorsiona fața”.

După cum a remarcat Capa mai târziu, frica lui a fost atât de mare, încât a fugit de pe câmpul de luptă la bordul unei ambarcațiuni de debarcare, dar aproape că a fost ucis în timpul acesta.

„Am văzut o LCI [ambarcațiune pentru debarcarea infanteriei, – *n.red.*] în spatele meu, cu o mulțime de sanitari care ieșeau și unii dintre ei au fost uciși în timpul acesta. Deoarece niciun loc nu era sigur, am înaintat și am așteptat în apă, pentru ca toți sanitarii să iasă. Apoi m-am urcat la bord și am început să schimb filmul. Am simțit un șoc

*Cimitirul soldaților americani, căzuți în Normandia*





John Morris

ușor și am fost acoperit de pene. M-am gândit: «Ce este asta? Oare cineva omoară găini?». Am văzut că suprastructura fusese afectată de împușcături, iar penele erau umplutura de la jachetele «Kapok» ale oamenilor, care au fost aruncați în aer... Apoi lucrurile au devenit ușor confuze. Eram, cred, epuizat. Un LCV [ambarcațiune pentru debarcarea vehiculelor și a persoanelor – *n.red.*] a venit pentru răniți și am plecat cu ei».

Capa s-a întors în Anglia la bordul distrugătorului USS „Chase”, a predat filmele unui curier din Portsmouth și s-a întors imediat în Normandia. Deși a considerat acest lucru ca fiind o lașitate, acțiunile lui Capa din Ziua Z au demonstrat că nu era doar un fotograf excelent, ci și că poseda calitățile de care niciun corespondent de război de succes nu se poate lipsi: îndemânare pe teren, dedicare, prudență și compasiune. În cele din urmă, aceste abilități le-au asigurat supraviețuirea lui Capa, precum și lui Huston Riley, dar și a fotografiei lui Capa cu Riley în valurile de pe plaja Omaha.

Supraviețuirea fotografiei lui Capa cu Riley a constituit capitolul final al acestei povești extraordinare. Pentru că și-a

păstrat filmele cu el, fotografiile lui Capa de pe plaja Omaha au fost singurele realizate acolo, care au supraviețuit Zilei Z. Toate celelalte fotografii, inclusiv cele realizate de colegul său Bob Landry, au fost pierdute atunci când geanta care le conținea a căzut accidental în mare, în timp ce erau încărcate la bordul unei nave.

Se pare că norocul lui Capa s-a schimbat atunci când filmele nu au mai fost în grija lui. Ceea ce s-a întâmplat după aceea a devenit o legendă, dar și subiectul a numeroase dezbateri istorice. Conform propriilor relatări, filmele lui Capa, care ar fi cuprins 106 fotografii, au ajuns în cele din urmă la biroul din Londra al *Life*, miercuri, 7 iunie 1944, târziu. Editorul *Life*, John Morris, a avut la dispoziție 12 ore pentru a le pregăti în vederea trimerii lor la New York, la timp pentru a fi incluse în următoarea ediție a revistei. Aceste pregătiri au implicat procesarea, imprimarea și scrierilor legendelor fotografiilor înainte de a le trimite Ministerului britanic al Informațiilor pentru cenzură.

Potrivit lui Capa și Morris, un tânăr asistent din camera obscură, locul unde se devalo-

pau filmele, Dennis Banks, a încercat să usuce prea repede negativele proaspăt procesate, topind emulsia. Printr-un miracol, 11 fotografii, inclusiv cea a lui Riley, au supraviețuit acestui dezastru. John Morris a reușit să ducă fotografiile salvate la curierul din Grosvenor Square, în ultima clipă. Fotografia lui Capa cu Huston Riley în valurile de la Omaha a fost publicată în revista *Life*, la 19 iunie 1944, în ceea ce Richard Whelan a descris de atunci ca fiind „una dintre cele mai puternice compilații de fotografii de război publicate vreodată”.

## ENIGME NEDESLUȘITE

Această relatare dramatică a fost pusă sub semnul întrebării în ultimii ani de un grup de cercetători, printre care A.D. Coleman, J. Ross Baughman, Rob McElroy și Charles Herrick. Cercetătorii au început o investigație de lungă durată asupra acestei povești în 2014, publicându-și analiza pe un blog intitulat „Alternate History: Robert Capa on D-Day” (Istorie alternativă: Robert Capa în Ziua Z). Cercetătorii au emis ipoteza că fotografii a plecat de pe plaja Omaha, după ce a expus doar o singură rolă de film, deoarece a vrut să se asigure că fotografiile sale vor fi primele imagini ale debarcării care vor fi publicate. De asemenea, ei s-au întrebat dacă „accidentul” din camera obscură nu a fost o poveste inventată pentru a face senzație cu o succesiune de evenimente mai degrabă banale.

(Continuare în p. 82)



# DEBARCAREA POVESTITĂ DE EROII EI



EMIL RACOSCHI

● Cioc-cioc, suntem debarcarea aliată ● Cumnatul lui Șaliapin sare cu parașuta în Normandia ● Puteai traversa Canalul Mânecii pășind pe punțile navelor ● „Priveau direct prin gâttele noastre” ● „Rangeri, arătați care este calea!” ● Mitrăliorii germani rămân cu gura căscată ● Întâmpinat de o frumoasă blondă ● „Bătrâne, mare noroc ai avut!”

Puțin după miezul nopții de 6 iunie 1944 s-a declanșat Operațiunea „Neptun”, numele de cod al debarcării din Normandia (Magazin istoric, nr. 1 – 6/1974; 6/1992). A fost, și a rămas, cea mai mare operațiune de desant aerian și debarcare amfibie combinată din istorie.

Pregătirea de luptă a fost intensă și complexă. Umorul britanic nu s-a dezmințit însă nici de această dată. Iată cum povestea un militar modul cum a făcut un ofițer verificarea... pregătirii de luptă. Un sergent se adresează militarilor din subordine: „Comandantul de companie va face o inspecție a materialelor pe care le aveți în dotare, pentru ultima oară înainte să pornim pe mare. Este o persoană cu multă experiență de luptă. Vă va pune fiecăruia câte o întrebare de importanță vitală pentru a vedea dacă sunteți într-adevăr pregătiți pentru luptă. Trebuie [subliniat în original] să fiți în stare să răspundeți. Răspunsul v-ar putea salva viața într-o bună zi.” Sosește maiorul, comandantul companiei. Se oprește în dreptul militarului nostru, care stătea smirnă. Și îi pune întrebarea vitală: „Câte ace sunt în trusa ta de cusut?”

În cei 80 de ani care au trecut de la marea operațiune militară s-au publicat numeroase mărturii ale celor care au luat parte la lupte. Pe baza acestor izvoare editate, vă propunem o reconstituire a atmosferei din primele ore ale debarcării.



Prin apă, către plajă

**P**rimile au intrat în luptă trupele aeropurtate (parașutiști și militari transportați cu planoarele până la obiectivele destinate). Iată cum povestește un militar din Divizia 6 Aeropurtată britanică primul contact cu populația franceză. „O umbră s-a desprins de lângă un copac din apropiere și mi s-a alăturat. «O dai pe franțuzește, frate? În regulă, atunci du-te și bate la ușă, că eu și coechipierul meu te acoperim cu foc». Am bătut o dată la ușă și nu s-a întâmplat nimic. Am mai bătut o dată, mai tare. Brusc, s-au auzit voci. Pași s-au apropiat de ușă, s-au retras, apoi, ezitant, au revenit. S-a deschis ușa. Îmi pregătisem cuvintele cele mai potrivite cu care să facem introducerile, o frază elegantă și calmă, care să fie pe măsura darului franțuzesc de exprimare și al flerului lor pentru momentele dramatice. Dar la vederea țărâncii de vârstă medie, cu aer de mamă, m-am simțit înapoi în 1939, un turist englez care bate la ușă ca să ceară un pahar de cidru și niște camembert. I-am spus, în franceză: «Scuzați-ne doamnă, suntem parașutiști englezi și facem parte din debarcarea aliată». După o clipă de ezitare, femeia m-a luat în brațe și, printre sărutări, striga la soț să aducă felinarele și vin.”

Tot pentru nevoi de translație generalul Matt B. Ridgway, comandantul Diviziei 82 Aeropurtate americane, îl luase cu el pe

căpitanul Schouvaloff. Vorbea rusa și germana și americanii știau că germanii foloseau ruși capturați ca soldați. Schouvaloff era cumnatul marelui cântăreț de operă Fiodor Șaliapin. Lingvist strălucit, nu avusese timp să facă practic pregătire pentru parașutare. Era și un tip cu mult umor. În avion, când se pregăteau de lansare, s-a prefăcut nedumerit și l-a întrebat pe general, pe când agăța cârligul de cablul din avion (cu ajutorul dispozitivului respectiv se asigură deschiderea parașutei după părăsirea avionului fără să fie nevoie ca parașutistul, încărcat cu multe materiale, să declanșeze el parașuta): „Puteți, vă rog, să îmi spuneți ce se poate face cu acest dispozitiv straniu?” A stârnit hohotele de râs ale celorlalți militari.

**G**eneralul Matt B. Ridgway s-a numărat printre norocoșii din acea noapte. Zona de parașutare a americanilor avea în centru satul Sainte-Mère-Eglise. Norii i-au dezorientat pe piloți, mulți stresați deja de tirul antiaerian german. Unii parașutiști au sărit fie prea de sus, fie prea jos, unii la aproape 60 km de obiectivele lor. Primarul din localitatea franceză povestește: „Peste tot în jurul nostru parașutiștii aterizau cu o bufnitură puternică. La lumina incendiilor, am văzut un militar care trăgea de suspantele parașutei. Altul, mai puțin abil, a căzut în mijlocul flăcărilor. Au zburat scântei și flăcările au devenit mai intense. Picioarele altui parașutist s-au contractat violent când a fost de focul inamic. Măinile i s-au lăsat în jos și uriașa parașută i-a târât corpul inert pe câmp. Dintr-un copac atârna o bucată mare de pânză albă, la capătul căreia era un om. Ținându-se de crengi, cobora ca un șarpe către sol. Încea să își desfășoare harnașamentul. În apropiere se aflau artileriști germani cu un tun antiaerian. L-au văzut și au deschis focul. Măinile bietului om au căzut pe lângă corp și se bălăngănea în suspantă.”

Parașutiști pregătindu-se pentru lansare



În vremea asta, generalului german Marck i se organizase o petrecere surpriză pentru ziua lui de naștere, la Saint Lô. La ora 01.11, își aducea aminte maiorul Friedrich Hayn, a sunat telefonul. Generalul a ridicat receptorul. I se





Planor aterizat în Normandia

raportau parașutări masive în zona Bréville – Ranville. Toată lumea se întreba dacă acesta era începutul debarcării. Generalul Marck a fost o excepție printre generali germani în ziua de 6 iunie 1944. Și-a mobilizat trupele din subordine, Corpul 87, imediat. Colegii săi au rămas indeciși, victime ale dezinformărilor aliate, care i-au făcut pe germani, în frunte cu Hitler, să creadă că era vorba doar de o manevră de înșelare, adevărata debarcare urmând să aibă loc mai la nord, în zona Pas-de-Calais.

**U**n caporal din Divizia 21 Panzer își amintea: „Eram gata la ora 02.00. Motoarele tancurilor erau pornite, dar nu primeam ordinul de marș. Ne gândeam: «Dacă trebuie să pornim, să o facem acum, cât este întuneric și nu ne pot descoperi avioanele inamice». Am tot așteptat ordinea. Stăteam pe lângă tancuri și nu înțelegeam de ce nu primim niciun fel de ordine.”

Pe când caporalul își punea aceste întrebări, cea mai mare armadă strânsă vreodată traversa Canalul Mânecii. Un pilot american care a zburat în dimineața aceea pe deasupra ei spunea că a avut impresia că se putea traversa Canalul pe jos, de pe puntea unei nave pe alta. 5.000 de nave aliate ridicaseră ancora din porturile britanice în după-amiaza zilei de 5 iunie, în sunetul cimpoiilor (britanicii) sau pe muzică swing (americani). Americanii au debarcat primii, pe plajele Omaha și Utah, la ora 06.30. Britanicii și canadienii au făcut-o o oră mai târziu, pe plajele Gold, Juno și Sword. La ora 05.25 navele de război britanice au declanșat un

bombardament intens asupra celor trei plaje, pentru neutralizarea punctelor de rezistență germane. Navele americane au deschis focul la ora 05.45. Din aer se revărsau valuri de bombardiere. Un sătean francez povestește: „Este imposibil să îți imaginezi zgomotul; brusc, în direcția Villerville am văzut o lumină portocalie stranie. La început ne-am gândit că răsare soarele, dar își schimba mereu forma și culoarea. [...] Apoi am auzit un alt zgomot straniu, un *uuu*, și dinspre mare am văzut ceva ce

se înălța sus în cer, precum niște artificii gigantice. Erau cu miile. Abia peste câțiva ani am aflat ce erau. Rachete trase de pe vase. Chiar și de la 20 km zgomotul era incredibil.”

**L**a ora 06.25 americanii au început debarcarea pe plajele Utah și Omaha. Din cauza mării puternice, forțele americane au debarcat pe Utah mai la sud decât punctul stabilit inițial. Zona s-a dovedit, povestea comodorul James Arnold, cel care răspundea de respectivul cap de pod, slab apărată. Cele mai mari dificultăți pentru americani au început pe plaja Utah mai târziu în cursul zilei, când s-au creat ambuteiaje la ieșirile înguste de pe plajă.

Pe Omaha lucrurile au stat cu totul altfel. Germanii ocupau stâncile care dominau plaja. „Priveau direct prin gâteliurile noastre”, potrivit unui sergent artilerist din Divizia 29 americană. Căpitanul Edward McGregor, din Regimentul 18 Infanterie, Divizia 1 Infanterie americană, afla cu surprindere că în loc să se confrunte cu câteva batalioane de

fortificații, aveau în față Divizia 352 de Infanterie, care executa un exercițiu ce presupunea un contraatac împotriva unei debarcări aliate pe plajă. S-a adăugat și ghinionul că tancurile amfibii, care trebuia să sprijine asaltul infanteriei americane, au fost lansate la apă prea departe de țărm și s-au dus, cele mai multe, la fund ca pietrele.

Don Whitehead, corespondent de război pentru Associated Press, relatează: „Rampa s-a lăsat și ne-am îndreptat spre mal, întâmpinați de rafalele de mitralieră și tiruri de artilerie. [...]”

Generalii Eisenhower și Cota





*Rangeri explică cum s-au cățărât pe Pointe du Hoc*

Inamicul revărsa un potop de foc din flancul drept. Sute de militari se lipiseră de nisipul plajei, săpând tranșee superficiale. Nimeni nu mai înainte. Pe măsură ce noi militari soseau pe plajă, aglomerația devenise periculoasă. Lunetiști și mitraliere îi luau în primire. [...] «O, Doamne, lăsați-mă înapoi în barcă!», urla în delir un tânăr. Lângă el, un băiat care tremura din toate încheieturile săpa cu mâinile goale în nisip.»

La un moment dat, situația era atât de disperată, încât generalul Bradley, care se afla în largul plajei, la bordul navei „Augusta”, a crezut că era o catastrofă. A salvat situația generalul Cota, ofițerul cel mai înalt în grad pe plaja Omaha în acel moment. Un sergent din batalionul 5 de rangeri a fost întrebat, pe când se adăpostise cu alți camarazi, după un zid, din ce unitate fac parte. Când a aflat că sunt rangeri, le-a strigat: „La naiba, dacă sunteți rangeri, arătați care este calea!”

**O**biectivul principal al rangerilor era neutralizarea unei baterii de tunuri grele, aflată pe înălțimea numită Pointe du Hoc. Un reporter al ziarului armatei *Star and stripes*, ofițer angrenat în acțiune, își amintea că trebuia lansate cu niște rachete scări de frânghie și frânghii, pe

care apoi să se cațere până pe platforma unde erau tunurile și să le neutralizeze. Dinspre mare accesul era posibil doar în acest fel. Germanii, convinși că nici măcar niște idioți de americani nu ar fi încercat așa ceva, organizaseră apărarea doar spre interior. Planul era ca rangerii să debarce pe plajă la 06.30, la doar cinci minute după încetarea tirului de artilerie, și până ce nemții năușiți vor fi ieșit din adăposturile lor, să se cațere pe stâncă. Doar că navele de debarcare nu au ajuns la momentul fixat pe plajă și elementul surpriză s-a dus. Reporterul militar, care nu făcea parte din forța de șoc inițială a așteptat o oră la baza stâncii până i-a venit rândul să urce pe o scară de frânghie. Când în sfârșit a ajuns în vârf, s-a rostogolit în prima tranșee și i-a întrebat pe cei găsiți care era situația. A aflat că două dintre cele șase tunuri fuseseră distruse de un bombardament aerian înainte de Ziua Z și că celelalte patru fuseseră mutate de acolo.

**B**ritanicii și canadienii au avut o sarcină mai ușoară, comparativ cu luptele de pe plaja Omaha. Un sergent din Divizia 3 canadiană constata surprinderea germanilor când tancul lor s-a eliberat de „salteaua plutitoare” cu ajutorul căreia ajunsese pe plajă. Își amintea peste ani cum mitraliorii germani rămăseseră cu gura căscată când au văzut că au în față tancuri Sherman. Alții au avut parte de o primire mult mai prietenoasă. Căpitanul Peter Prior, din Royal Berkshire Regiment, a fost întâmpinat când a pus piciorul pe plajă de o frumoasă franțuzoaică blondă, care i-a strigat „Vive les anglais!” (Trăiască englezii!). Pe plaja Gold, Regimentul 1 Hampshire a luptat opt ore contra apărării germane, în vreme ce la câteva sute de metri spre stânga cei din Regimentul Green Howards și-au atins obiectivul după o oră de lupte.

Un soldat german prizonier avea să declare că

la început a fost deprimat pentru că el, cătană veche, a fost luat prizonier la doar câteva ore după declanșarea invaziei. „Dar când am văzut ce material aveau în spatele liniei frontului, mi-am spus: Bătrâne, ce noroc ai avut!”

La jumătatea zilei de 6 iunie, toate obiectivele fuseseră atinse și trupele aliate părăseau plajele, îndreptându-se către interior. ■

*Tanc Sherman pregătit pentru a pluti până la jărm*





# SMARAGDA-ECATERINA CANTEMIR UN DESTIN

ION BISTREANU

La doi ani după refugiarea în Rusia, împreună cu toată familia, Dimitrie Cantemir rămâne văduv: soția sa, Casandra, moare la vârsta de 30 de ani, după o lungă suferință (Magazin istoric, nr. 8/2023).

Devenit sfetnic de taină al țarului Petru I, el este convins de acesta să se căsătorească în 1717 cu prințesa rusă Anastasia Ivanovna Trubețkaia, mai tânără decât el cu 27 de ani și de aceeași vârstă cu fiica sa Maria. Țarul remarcase frumusețea, inteligența și educația tinerei Anastasia, fiica unuia dintre generalii săi, care fusese prizonier la suedezi timp de 17 ani. În acele timpuri, condițiile în care trăiau în străinătate înalții prizonieri de război erau foarte confortabile. Astfel, Anastasia avusese ocazia să călătorească deseori în Suedia la tatăl său, precum și în alte mari orașe europene, unde își desăvârșise educația.

La 4 noiembrie 1720 Anastasia naște o fată. Cantemir o botează Smaragda, preferând, în pofida unor superstiții populare, numele uncea dintre ficele sale din prima căsătorie, care decedase cu un an în urmă. Tânăra mamă a ales numele soției țarului – Ecaterina. În următorii doi ani, Anastasia va mai naște doi băieți, însă ambii mor înainte de a împlini vârsta de un an.



*Prințesa Smaragda-Ecaterina Cantemir,  
pictată de Jean-Marc Nattier,  
francezul cunoscut pentru portretele  
făcute doamnelor de la Curtea lui Ludovic XV*

## „ECHIPA SAVANTĂ” DE LA CURTEA IMPERIALĂ

Smaragda-Ecaterina va păstra o foarte palidă amintire a chipului tatălui, acesta decedând în anul 1723. Prin testament, prințul Cantemir a dispus ca aceasta să fie crescută și educată așa cum va găsi de cuviință soția sa, Anastasia, care, la vârsta potrivită, să-i găsească „un mire bun, onest și devotat împăratului”. În testament, Cantemir a mai dispus: „Soția mea Anastasia Ivanovna să aibă ea toate diamantele, hainele și alte lucruri pe care i le-am donat ci înainte și după nuntă; copiii mei să nu aibă amestec în acele trebi, numai cu o singură condiție, ca ea



*Bunicul Smaragdei,  
prințul Ivan Iurievici Trubețkoi,  
tatăl Anastasiei*

să le păstreze ca zestre pentru fiica mea Smaragda”.

În anii ce au urmat, Smaragda nu a păstrat nicio legătură cu frații ei vitregi. După moartea lui Dimitrie Cantemir începuse un lung șir de procese pentru moștenire – aproape două decenii –, care au afectat nu numai



*Mama Smaragdei, Anastasia, prințesă de Hesse-Homburg (portret de pictorul suedez Alexander Roslin)*

relațiile între urmașii lui Cantemir, dar și pe cele cu mama vitregă a acestora, prințesa Anastasia.

De educația Smaragdei se va ocupa Ivan Bețkoi, frate vitreg al Anastasiei, rod al aventurii generalului Trubețkoi cu o baroneasă suedeză. Numele său deriva, prin trunchierea primei silabe, din numele de familie al tatălui, obicei la modă în Imperiul Rus în cazul copiilor nelegitimi.

Bețkoi fusese educat ca și sora sa vitregă în celebre școli occidentale, iar erudiția celor doi frați era de notorietate în Moscova. Antioh Cantemir, fiu vitreg al Anastasiei, îi numea cu malițiozitate „echipa savantă” a Curții imperiale. Ivan Bețkoi își ia în serios rolul de educator, astfel că Smaragda va deveni peste câțiva ani una dintre cele mai educate tinere ale vremii, cu o vastă cultură și cunoscătoare a câtorva limbi străine: franceza, suedeza, germana și latina clasică. Moștenitoare, din partea mamei, a unor foarte frumoase trăsături fizice, stârnește nu numai aprecieri, ci și invidii în rândul nobilimii moscovite. La vârsta de 24 de ani, este numită domnișoară de onoare la Curtea imperială a împărătesei Elisaveta Petrovna, purtând cu grație insemnele rangului – funda albastră în culoarea panglicii Sf. Andrei, atașată pe rochia de gală, pe partea stângă a corsajului.

Smaragda a avut o prezență constantă în cercurile aristocratice

*Împărăteasa Elisaveta Petrovna (1741 – 1762),*

*la Curtea căreia Smaragda a fost domnișoară de onoare (pictură de Charles-André van Loo)*



*Ivan Bețkoi, fratele vitreg al Anastasiei și educatorul Smaragdei Cantemir*

mareșal imperial în slujba împărătesei), deținea rangul de prințesă străină în protocolul ceremonial al Curții, pe primul loc după membrii familiei imperiale. De asemenea, era doamnă a Ordinului „Sfânta Ecaterina” și *stats-dama* – cel mai înalt grad al unei femei dintr-o clasă privilegiată, care se afla în suita împărătesei.

Când cel de al doilea soț al Anastasiei se îmbolnăvește în timpul unei călătorii în Germania, aceasta merge la Berlin pentru a-l îngriji. Smaragda o însoțește. După decesul soțului, în 1745, cele două se stabilesc la Paris și călătoresc prin Europa până în anul 1750, când sunt nevoite să se întoarcă în Rusia, ca urmare a morții tatălui Anastasiei.

## LA CURTEA REGELUI FRANȚEI, ÎN ANTURAJUL REGINEI

Încă din copilărie Smaragda a avut numeroase probleme de sănătate, fiind nevoită să urmeze tratamente istovitoare, la Moscova și în străinătate. Medicii i-au pus, printre altele, și un diagnostic șocant: nu va putea avea copii. Din acest motiv respinge numeroase cereri în căsătorie.

Ajunsa la vârsta de 31 de ani, acceptă cererea în căsătorie a unui căpitan chipeș, dar și cultivat, Dmitri Golișin, fiul feldmareșalului Mihail Golișin, reprezentant al uneia dintre cele mai influente și nobile familii rusești, Golișinii. În acele vremi circula o anecdotă: „din zece oameni care se plimbă pe Nevski Prospekt

ale vremii, profitând și de poziția socială a mamei. Anastasia fiind căsătorită de două ori cu prinți străini (în 1717 cu prințul Dimitrie Cantemir, care primise de la Petru I titlul de Alteță Serenissimă, și în 1738 cu Ludwig Johann Wilhelm Gruno, prinț moștenitor de Hesse-Homburg,



sau de-a lungul splaiului Nevei, va exista întotdeauna cel puțin un prinț Golișin”.

Căsătoria a avut loc la 28 ianuarie 1751, în prezența împărătesei Elisaveta Petrovna, a nobilimii moscovite și a diplomaților străini. La Palatul de Iarnă au fost organizate un banchet și un bal la care au participat peste 200 de persoane. Tânăra prințesă a fost numită în aceeași zi doamnă de onoare a împărătesei.

În 1755, după decesul Anastasiei, soții Golișin vor pleca în străinătate, pentru a îngriji sănătatea tot mai precară a Smaragdei. Împreună cu ei merge și nelipsitul tutore neoficial, Ivan Bețkoi.

Tinerii Golișin se stabilesc în 1757 în Orașul Luminilor, atât de familiar Smaragdei din călătoria precedentă cu mama sa. Înnoadă câteva vechi relații, deschide un salon de modă, care va deveni repede foarte popular. La reședința lor se reuniau deseori scriitori, filosofi, artiști renumiți, care stârneau aprinse dezbateri politice, literare și filosofice. În același timp, se organizau des serate muzicale, Smaragda dovedindu-se a fi nu numai o excelentă interpretă la clavecin, dar și

*Maria Leszczyńska,  
regina Franței,  
soția lui Ludovic XV,  
cu Delfinul*



având o voce foarte frumoasă, deloc mai puțin remarcabilă decât cele ale numeroșilor cântăreți italieni aflați în capitala Franței. Cei doi ajung relativ repede și în anturajul familiei regale – Ludovic XV și soția sa Maria Leszczyńska –, fără multe ceremonii protocolare. Diplomatul rus F. Behteev i-a scris



*Prințul diplomat Dmitri Golișin,  
devotatul soț al Smaragdei  
(tablou de francezul  
François-Hubert Drouais)*

vicecancelarului Voronțov că relațiile Smaragdei cu regina ajunseseră atât de neformale, încât „regina a primit-o pe prințesa Golișina fără nicio ceremonie, în halat, după masă, în dormitorul ei, după care i-a fost prezentată lui Madame Adélaïde [a patra fiică a lui Ludovic XV – n.n.], unde alte Mesdames de France [denumire folosită pentru a desemna pe cele opt fiice ale regelui – n.n.] au venit special din camerele lor, și de acolo a mers la Dauphin [Delfin, moștenitorul tronului – n.n.]. În aceeași zi, s-a întâlnit și cu doamna marchiză de Pompadour, care a primit-o cu o afecțiune nespusă”.

În 1760, prințul Golișin este numit ambasador al Imperiului Rus la Paris, iar Smaragda a devenit o adevărată vedetă la Versailles. Într-unul dintre saloanele pariziene Smaragda o cunoaște pe celebra trágiciană Clairon de la Comedia Franceză. Apropiate ca vârstă (actrița fiind doar cu

trei ani mai tânără), prietenia celor două devine obsesivă. Smaragda se atașează pasional de ea, nu trecea o zi fără se se întâlnească, o copleșește cu cadouri. Mai mult, comandă unui pictor renumit al vremii, Charles-André van Loo (faimos membru al unei dinastii de pictori de origine olandeză), un tablou al artei în rolul Medeei. Un frate



*Mademoiselle Clairon,  
actrița bună prietenă  
a Smaragdei*

al pictorului, Louis Michel van Loo, va realiza un tablou al prințesei Smaragda, imortalizând-o rezemată de un clavecin și cu un câțel în mână stângă.

Legăturile dintre cele două femei nu au scăpat bârfelor din saloane și nici presei de scandal, care a publicat aluzii răuvoitoare destul de transparente. Comentariile răutăcioase nu au încetat nici chiar după moartea prințesei, când presa a scris că *mademoiselle* Clairon s-a îmbolnăvit de durere la aflarea tragicești vești. „A rămas văduvă... Poate că se va îngrășa când își va reveni în fire”, remarca sarcastic un ziarist parizian.

Un cunoscut autor de librete pentru opere comice, Charles-Simon Favart, a combătut în memoriile sale zvonurile privind relația considerată suspectă a prințesei Golișina cu Mademoiselle Clairon: „Am

*Un alt prinț Golișin,  
vărul lui Dmitri,  
cărui acesta  
i se confesă în scrisori*

cunoscut-o bine pe prințesă, era o femeie respectabilă, morala ei era la fel de curată ca și viața ei”.



## DIN BANII EI, UN SPITAL PENTRU SĂRACI LA MOSCOVA

În 1761, Dmitri Golișin este numit reprezentant plenipotențiar al Rusiei la Viena. Își amână plecarea din cauza stării de sănătate a Smaragdei. În octombrie același an îi scrie lui A. Golișin, vărul său, ambasador la Londra: „Durerile s-au domolit puțin, dar starea ei rămâne foarte gravă; amân din nou plecarea la Viena, afecțiunea pe care o am față de ea nu îmi permite să o părăsesc, până când nu o voi vedea în afara oricărui pericol”.

Ameliorarea vremelnică a stării de sănătate a Smaragdei a fost amăgitoare. Nu-i fuseseră de ajutor nici clima caldă, nici băile termale de la Plombières și Barèges. La 2 noiembrie 1761 Smaragda moare la Paris, unde, în urmă cu 17 ani, trecuse în neființă și fratele ei vitreg, Antioh Cantemir. Sfâșiat de durere, soțul îi scrie vărului său că a pierdut „ființa care a fost cea mai mare fericire a mea, grație tandreței față de mine și datorită virtuților ei, care în fiecare zi

îmi ofereau motive de admirație”. Peste câteva luni, rămășițele pământești ale prințesei vor fi transferate la Sankt Peterburg; va fi înmormântată în Biserica „Buna Vestire” a Lavrei „Aleksandr Nevski”, alături de mama sa.

Prin testament, prințesa a lăsat o mare sumă de bani în beneficiul dezvoltării obstetricii din Rusia. Din dobânda la depozitele ei bancare (20.000 de ruble), la fiecare șase ani trei dintre studenții – obligatoriu ruși! – ai Universității din Moscova primeau o bursă la Universitatea din Strasbourg, renumită la acea vreme pentru cea mai bună pregătire a medicilor obstetricieni și a moașelor. De ce studenți „obligatoriu ruși”? Un registru al medicilor din Rusia la mijlocul secolului XVIII releva că imensa majoritate a acestora erau străini.

Practic, în câțiva ani beneficiarii burselor oferite de prințesa Smaragda-Ecaterina Golișin, născută Cantemir, au pus o piatră de temelie la dezvoltarea ginecologiei și obstetricii ruse. Soțul ei, care i-a supraviețuit trei decenii, i-a îndeplinit o altă dorință testamentară: construirea în



*Monumentul  
închinat prințesei  
din parcul spitalului moscovit*

Moscova a unui mare spital pentru săraci, care, după câteva decenii, va deveni primul spital orășenesc, cunoscut de mulți ca „spitalul Golișinskaia”. Istoricii medicinei ruse menționează că Smaragda Golișin a avut una dintre cele mai prețioase contribuții la dezvoltarea medicinei din Rusia.

Câteva decenii, în holul spitalului a fost expus portretul prințesei Smaragda, pictat de Louis Michel van Loo. Între anii 1918 – 1927 tabloul a intrat în fondurile Galeriei „Tretyakov”, ulterior fiind inclus în colecțiile Muzeului de Artă „A.S. Pușkin” din Moscova, unde a fost descoperit, în 2008, încă un portret al Smaragdei, semnat de pictorul francez Jean-Marc Nattier. Din păcate, inscripțiile care însoțesc ambele tablouri – „E.D. Golișina” – omit inițiala prenumelui Smaragda. Singura consolare pentru cunoscători este faptul că istoriografia rusă menționează explicit că a fost fiica prințului moldovean Dimitrie Cantemir. ■

*1884. Vedere panoramică a spitalului  
de pe strada Kaluga,  
o vreme denumit „Golișinskaia”  
(foto de N.A. Naidenov)*





# MILAN STOJADINOVICI

Dr. ION GABRIEL ANDREI

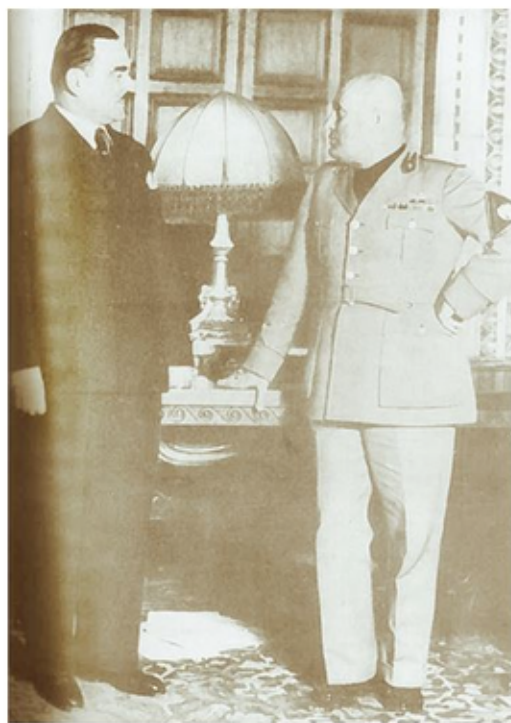
În a doua jumătate a anilor 1930, mai precis în perioada de după asasinarea regelui Aleksandar I Karadjordjević la Marsilia, la 9 octombrie 1934, într-un atentat organizat în comun de bulgarii macedoneni din Organizația Revoluționară Internă Macedoneană (VMRO) și de croații ustași, istoria Regatului Iugoslaviei a fost marcată în mod definitoriu de personalitatea puternică a politicianului etnic sârb Milan Stojadinovici.

- Influențat de Școala de economie germană
- De la stânga la dreapta eșichierului politic
- Mason și membru al Rotary Club
- Prosper om de afaceri pe filieră britanică
- Ratificarea Concordatului cu Vaticanul blocată de manifestațiile organizate de Biserica Ortodoxă sârbă
- Porți larg deschise pentru pătrunderea capitalului german în Iugoslavia
- Obține renunțarea Bulgariei la Macedonia Vardară

**M**ilan Stojadinovici, a cărui carieră politică a fost încununată de deținerea funcției de premier și ministru de Externe al Regatului Iugoslaviei în perioada 24 iunie 1935 – 5 februarie 1939, când a încercat să revoluționeze într-o manieră fascistoidă de inspirație salazariană și mussoliniană viața politică iugoslavă, a fost originar din Ceacak, oraș din zona Șumadija din Serbia centrală, unde s-a născut la 4 august 1888.

Milan Stojadinovici provenea dintr-o familie din clasa de mijloc, tatăl său fiind judecător. A absolvit studiile superioare la Belgrad în domeniile financiar și economic, în 1910. Ulterior, ca bursier al Guvernului sârb, a efectuat studii de specializare în Germania, la München și Potsdam, precum și în Franța și Marea Britanie, între 1910 – 1913. A rămas influențat de Școala germană de economie, devenind adeptul intervenției statului în economie, ca necesitate pentru asigurarea creșterii economice.

Concomitent, Milan Stojadinovici s-a angrenat în viața politică sârbă pe coordonate pan-sârbiste și ulterior pan-iugoslaviste, devenind



*Milan Stojadinovici cu Benito Mussolini,...*

membru al Partidului Popular Radical, condus de marele politician sârb Nikola Pašići. Milan Stojadinovici se identificase inițial cu idealurile Partidului Social Democrat Sârb, formațiune stângistă eterogenă, în care rivalizau grupări marxiste și anarho-sindicaliste și care s-a opus atât naționalismului veliko-sârb, cât și Primului Război Mondial.

Competența sa reală în domeniile economic și financiar l-a calificat pe Milan Stojadinovici pentru a se angaja în Ministerul de Finanțe al Serbiei. A luat parte la retragerea administrației, armatei și a numeroși civili sârbi dinspre Serbia, prin Albania, până în Insula Corfu, sub protecția Antantei, în iarna anilor 1915 – 1916.

**D**upă proclamarea Regatului Sârbilor Croaților și Slovenilor de prințul regent Aleksandar Karadjordjević la 1 decembrie 1918, meritele profesionale incontestabile ale lui Milan Stojadinovici i-au permis preluarea, la vârsta de doar 34 de ani, a funcției de ministru de Finanțe al noului stat al slavilor de sud, între decembrie 1922 – iulie 1924, când a îndeplinit cu succes sarcina trasată de premierul Nikola Pašići de a stabili dinarul și, ulterior, între noiembrie 1924 – aprilie 1926.

Milan Stojadinovici a fost mason și membru al Clubului Rotary.

Nu a sprijinit instaurarea de regele Aleksandar I Karadjordjević a Dictaturii regale la 6 ianuarie 1929, însă după asasinarea regelui Iugoslaviei la 9 octombrie 1934, relaxarea parțială a climatului politic a permis să-i fie recunoscută din nou competența din domeniile economic și financiar, astfel că a devenit pentru a treia oară ministru de Finanțe, în perioada decembrie 1934 – iunie 1935.

Acesta este momentul în care Milan Stojadinovici se afirmă și ca un prosper om de afaceri, în domeniile construcțiilor și transporturilor navale – director al unui șantier naval cu capital britanic, președinte al Companiei de Navigație Fluvială –, al presei – director al unui post de radio din Belgrad cu capital britanic. A fost vicepreședinte al Bursei din Belgrad. A scris articole de profil pentru prestigioasa publicație britanică *The Economist*. Anterior, imediat după încheierea Primului Război Mondial, Milan Stojadinovici lucrase în domeniul bancar, în calitate de asistent manager al Băncii Comerciale Engleze din Belgrad, și predase cursuri de



... țarul Boris al Bulgariei...

economie la Universitatea din Belgrad.

Până să devină premier al Regatului Iugoslaviei, Milan Stojadinovici mizase pe cartea pătrunderii capitalului britanic în tânărl stat al slavilor de sud.

Însă preferințele sale pe linia politicii externe și opoziția față de regimurile dictatoriale aveau să se schimbe, ca expresie a adaptabilității sale de factură balcanică, după preluarea funcțiilor de prim-ministru și de ministru de Externe al Regatului Iugoslaviei, la 24 iunie 1935.

**M**ilan Stojadinovici a constituit Comunitatea Radicală Iugoslavă, formată din Partidul Popular Radical Sârb, condus de el, Partidul Poporului Sloven, condus de monseniorul Anton Korošec, și Organizația Iugoslavă Musulmană, condusă de liderul musulmanilor bosniaci (actualii boșniaci) Mehmed Spaho. Comunitatea Radicală Iugoslavă a câștigat alegerile parlamentare din 1935, iar Milan Stojadinovici a fost desemnat premier al Regatului Iugoslaviei de prințul regent Pavle Karadjordjević, însă nu a reușit să-i atragă de partea sa și pe politicienii croați. Astfel, Partidul Țărănesc Croat, condus de Vladimir Vladko Macek, a devenit princi-





... și cu regele  
Petru al II-lea al Iugoslaviei

pala formațiune de opoziție, deși inițial Milan Stojadinovici fusese creditat ca având capacitatea de a-i atrage la guvernare sa pe politicienii croați. Concordatul cu Vaticanul, deși convenit în 1935, nu a mai fost ratificat în Senatul iugoslav din cauza manifestațiilor de protest ale etnicilor sârbi orchestrate de Patriarhia Ortodoxă Sârbă. În final, eforturile lui Milan Stojadinovici de a ajunge la un compromis cu croații catolici au eșuat, pentru că, deși membrii Partidului Țărănesc Croat au fost amnistiați, Stojadinovici nu era pregătit să accepte constituirea Banovinei Croația ca entitate autonomă, ca simbol al individualității poporului croat. Banovina Croația s-a constituit nu printr-un Acord „Sporazum” Stojadinovici – Macek, ci prin Acordul „Sporazum” Cvetkovici – Macek, abia după înlăturarea lui Milan Stojadinovici din fruntea Guvernului și a Ministerului Afacerilor Externe de prințul regent Pavle Karadjordjević.

**P**e de altă parte, Milan Stojadinovici, cumulând funcțiile de premier și ministru de Externe, a reușit să redrezeze economia iugoslavă, dar acest fapt a fost posibil prin intensificarea cooperării economice cu Germania hitleristă și cu Italia mussoliniană.

Milan Stojadinovici a înțeles rapid că în fața impetuozității economice și a agresivității pe linia politicii externe ale celui de Al Treilea Reich, Parisul și Londra se complăceau într-o politică defensivă împăciuitoare, iar Führerul Adolf

Hitler reușise să-l atragă la remorca sa pe Ducele Benito Mussolini.

Încă din primul an de mandat ca premier al Iugoslaviei, în 1935, Milan Stojadinovici a inițiat seria de acorduri de cooperare economică cu Al Treilea Reich. Concomitent, a deschis larg porțile pentru pătrunderea capitalului german în Iugoslavia. Milan Stojadinovici a pus personal piatra de temelie la inaugurarea șantierului de construcție a oțelăriei din Zenica, Bosnia și Herțegovina, construită cu capital german – Concernul Krupp.

Tendența de reorientare a economiei iugoslave către exporturile de produse agricole și materii prime spre Al Treilea Reich și importul de echipamente industriale din același Reich s-a consolidat după ce Germania nazistă și-a trimis armata în Renania, în martie 1936, încetând astfel statutul de zonă demilitarizată al respectivei regiuni, stipulat prin Tratatul de Pace de la Versailles. Pe linia acestei tendințe, s-a ajuns ca în 1938 Germania nazistă să devină beneficiarul a 60% din exporturile iugoslave de porcine, peste 50% din exporturile iugoslave de carne proaspătă, aproape 100% din cele de grâu. Prețurile plătite de Germania nazistă pentru exporturile iugoslave de produse agricole erau avantajoase, superioare prețului pieței, dar sumele puteau fi folosite doar pentru importul unor produse din Germania.

**D**ependența economică a Iugoslaviei față de Germania nazistă a devenit atât de clară, încât s-a transformat pentru Berlin într-un eficient mijloc de presiune și influență asupra Belgradului. Astfel, în 1939, dacă Germania nazistă ar fi încetat importurile de produse agricole și de materii prime din Iugoslavia, economia iugoslavă ar fi intrat într-un colaps total. Regatul Iugoslaviei nu ar fi fost capabil să scape din menhina economico-financiară a celui de Al Treilea Reich și să își găsească parteneri comerciali externi alternativi, spre deosebire de Regatul Serbiei, care după Războiul Porcinelor din 1906 – 1908 scăpase din menhina



În timpul unei campanii electorale

economico-financiară a Austro-Ungariei și își reorientase exporturile și cererile de capital către Franța. Spre deosebire de perioada premergătoare Primului Război Mondial, după 1936 devenea evident că Franța se dezangaja din spațiul cuprins între Al Treilea Reich și U.R.S.S. Milan Stojadinovici trebuia să găsească la Berlin și la Roma noi parteneri în locul Parisului, dar și să calmeze tensiunile măcar cu unul dintre cele două state vecine care aspirau la teritorii ale Iugoslaviei: Bulgaria în chestiunea Macedoniei Vardare și Ungaria horthystă în chestiunea Voivodinei. Milan Stojadinovici a ales netezirea asperităților din relația cu Bulgaria, astfel că la 24 ianuarie 1937 se semna Acordul de prietenie iugoslavo-bulgar. Prin înțelegerea cu Bulgaria, Milan Stojadinovici urmărea concomitent atingerea a două obiective: împărțirea sferelor teritoriale de interes cu Bulgaria și obținerea unui canal de mijlocire a ameliorării relațiilor cu Italia mussoliniană. Pe primul palier, Milan Stojadinovici obținea renunțarea de către Bulgaria la aspirațiile asupra Macedoniei Vardare, ca prim pas spre obținerea de Iugoslavia a accesului la Marea Egee prin preluarea unei mari părți a Macedoniei Egee de la Grecia. La schimb, Milan Stojadinovici accepta obținerea și de către Bulgaria a accesului la Marea Egee, prin preluarea Traciei de Vest cu portul Alexandroupolis (Dede Agaci) și a unei părți din Macedonia Egee de la Grecia.

Bulgaria deținea ieșirea la Marea Egee cu Dede Agaci după Pacea de la București din 10 august 1913, care încheiase al doilea război bal-

canic, iar Germania wilhelmiană planificase construirea unui port modern în apropiere, la Porto Lagos, după intrarea statului bulgar în Primul Război Mondial de partea Puterilor Centrale. Însă după înfrângerea suferită în Primul Război Mondial, Bulgaria a pierdut în favoarea Greciei ieșirea la Marea Egee. Apetitul iugoslaviei pentru Macedonia Egee și orașul port Salonic a fost sesizat de Adolf Hitler. Führerul își va exprima disponibilitatea de a

accepta anexarea Salonicului și a unei mari părți din Macedonia Egee de Iugoslavia, la schimb cu aderarea Iugoslaviei la Pactul Tripartit și cu acceptarea de Belgrad a tranzitului echipamentelor Wehrmachtului prin Iugoslavia pentru ofensiva contra Greciei, aflate sub influența britanică.

**P**e al doilea palier, Milan Stojadinovici miza pe faptul că țarul Boris de Saxa Coburg Gotha al Bulgariei era ginerele regelui Italiei, iar Benito Mussolini, care participase la nunta regelui bulgar, era principalul sponsor extern al mișcării croate secesioniste Ustașa. Astfel, prin întortocheata filieră bulgaro-italiană, Milan Stojadinovici viza obținerea pârgurilor de atragere a federaliștilor din Partidul Țărănesc Croat și de neutralizare a separatiștilor ustași croați. Omologul lui Milan Stojadinovici din Bulgaria, premierul Gheorghe Kioseivanov, a urmărit, alături de țarul Boris, ieșirea Bulgariei din izolarea regională în care fusese constrânsă să ajungă după înfrângerea din Primul Război Mondial, când avusese loc apogeul catastrofei naționale a poporului bulgar, începută odată cu înfrângerea din al doilea război balcanic. Gheorghe Kioseivanov și țarul Boris au îmbunătățit relațiile Bulgariei cu Iugoslavia premierului Milan Stojadinovici și cu Grecia premierului Ioannis Metaxas și au neutralizat acțiunile diversioniste ale Organizației Revoluționare Interne Macedonene (VMRO) contra Macedoniei Vardare.

(Va urma)



# GUVERNATORII MEHEDINȚENI AI B.N.R.

**Ioan G. Bibicescu (8 noiembrie 1849, Cerneți, Mehedinți – 2 mai 1924, București) și Dimitrie Burillianu (25 aprilie 1878, Turnu Severin – 24 mai 1954, Sighet) au fost cei doi guvernatori ai Băncii Naționale a României pe care i-a dat județul Severin. Au avut parte de un sfârșit diferit. Primul a fost îngropat la Drobeta-Turnu Severin, al doilea a sfârșit în temnițele comuniste și nu i se cunoaște locul odihnei de veci.**

**I**oan G. Bibicescu a fost viceguvernator al B.N.R. (din 21 februarie 1914), pentru a fi numit guvernator în clipele tragice ale refugiului la Iași, din Primul Război Mondial (8 decembrie 1916). El s-a opus inițial evacuării Tezaurului B.N.R. la Moscova, dar în final a fost obligat să cedeze, pentru că, deși Banca Națională era atunci o instituție de drept privat, rezerva de aur garanta moneda națională și cuvântul decisiv l-a avut Guvernul. A insistat ca evacuarea să se facă doar pe baza unor acte clare, ceea ce permite azi Băncii Naționale să fie singura instituție care știe exact ce a trimis la Moscova în decembrie 1916 și iulie 1917 și poate, în baza actelor respective, să susțină existența unei creanțe valabile, exigibile, față de Federația Rusă. S-a retras din funcția de guvernator în 1921, primind titlul de „guvernator onorific”.

Dimitrie Burillianu a fost guvernator al B.N.R. într-o altă perioadă dificilă pentru țară și, implicit, pentru Banca Națională: 1927 – 1931. Au fost anii de debut ai marii crize economice. După instalarea marii crize economice în 1929, Guvernul național-țărănist a negociat un nou împrumut extern. Guvernatorul Burillianu a dorit să impună unele condiții, în primul rând renunțarea la prezența unui consilier tehnic străin în B.N.R. Drept urmare, Dimitrie Burillianu a fost demis. După instalarea regimului comunist, a fost arestat și a pierit în închisoarea de la Sighet.

Credincioasă tradiției sale de a cinstea memoria înaintașilor, Banca Națională a României a fost prezentă în ziua de 15



*Slujba parastasului*

aprilie în municipiul Drobeta-Turnu Severin, printr-o delegație condusă de domnul Cristian Păunescu, consilier al guvernatorului B.N.R., pentru a comemora 100 de ani de la moartea lui Ioan Bibicescu și 70 de la cea tragică a lui Dimitrie Burillianu. Mai întâi, la Sediul Episcopiei Severinului și Strehaiei s-a săvârșit slujba parastasului pentru cele două personalități. Slujba a fost oficiată de Preasfințitul Părinte Nicodim și de un sobor de preoți, răspunsurile fiind date de corul „Kinonia” al Episcopiei Severinului și Strehaiei.

Apoi au fost depuse coroane de flori la mormântul lui Ioan Bibicescu și la cel al familiei Burillianu. Manifestările au continuat în frumoasa Sală de Spectacole a Palatului Culturii „Theodor Costescu”, unde a fost organizat Simpozionul „Guvernatori mehedințeni ai B.N.R.”. A fost prezentat un mesaj al domnului academician Mugur Isărescu, guvernatorul B.N.R. S-a lansat volumul *Guvernatori mehedințeni ai Băncii Naționale a României*, scris de doamna Ileana Mateescu și domnul Marcel Mateescu. În încheiere, au prezentat un moment artistic corul „Kinonia” și tânăra Ziana Filofteia Bârdeanu.

La sediul Direcției Județene a Arhivelor Naționale Mehedinți, domnul Marian Pele a prezentat o expoziție cu cele mai importante documente păstrate, inclusiv documente privind activitatea celor doi guvernatori ai B.N.R. La sediul Bibliotecii județene „I.G. Bibicescu”, managerul instituției, doamna Maria-Cristina Fîru, a organizat o expoziție cu cele mai importante documente din fondul donat de guvernatorul Bibicescu.

A fost o reușită îmbinare a prețuirii tradiției și înaintașilor din partea Băncii Naționale a României și din partea autorităților și locuitorilor din orașul de la Dunăre.

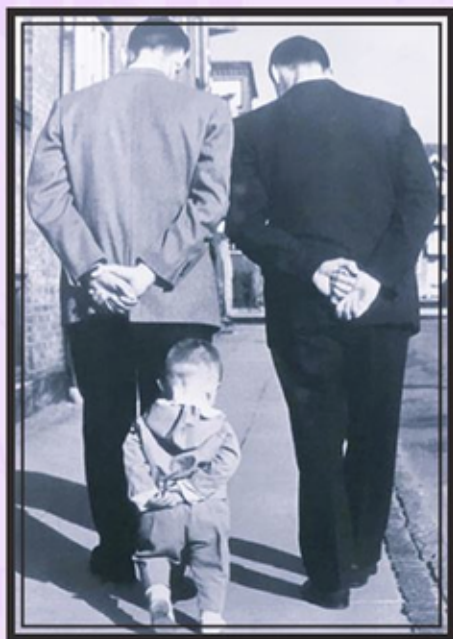


*Mormântul lui Ioan G. Bibicescu*

**Dorin MATEI**

# ALBUM ISTORIC

Pentru 1 iunie, câteva chipuri anonime de copii, din alte vremuri, care sperăm să vă aducă zâmbetul pe buze.



*La plimbare*



*Un plin, vă rog!*



*La rând*





*Le citesc ăstora mici  
o poveste*



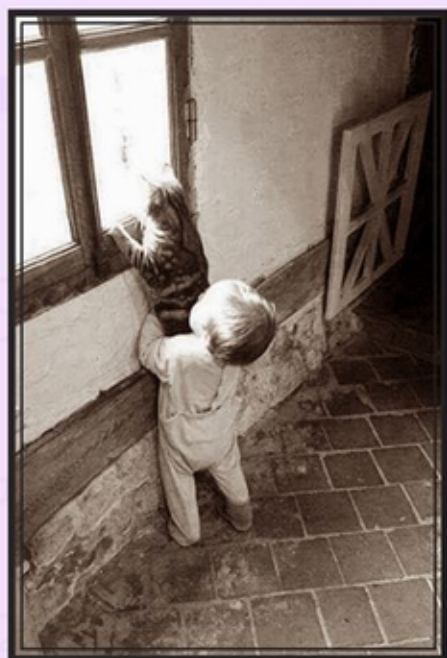
*Cu poșta, nu cu barza*



*Avem ceva în cutie?*



*Ți-a ieșit coșaru'n drum!*



*Tu vezi ceva?*



*Bucuria mișcării*





*Să nu te plouă*

*Gustul inconfundabil  
al unturii de pește*



*Știți cumva  
la ce peron  
trage trenul meu?*



Continuă analiza modului în care Moscova se străduiește să falsifice adevărul despre soarta Tezaurului B.N.R. evacuat în Primul Război Mondial, începută în numărul anterior.

## ISTORIOGRAFIA ȘI PROPAGANDA RUSĂ DESPRE TEZAUR

ILIE SCHIPOR

Nu doar în istoriografia rusă se apelează la preluarea necritică a unor susțineri false și, firesc, niciodată documentate arhivistic despre presupuse diminuări dramatice ale aurului României în primii doi – trei ani de la confiscarea lui de către bolșevici.

Sunt și unii specialiști români (și mă refer la doi arhiviști, Cristian Anița și Octavian Dascăl) care s-au lăsat seduși de „argumentele” dezinformatoare ale propagandei ruse și continuă să susțină – după publicarea în *Destinul* a documentelor sovietice care demonstrează integritatea Tezaurului B.N.R. la 14 august 1919 și 28 ianuarie 1920, respectiv existența a 89% din acesta la 2 septembrie 1921 – în revista *Archiva Moldaviae*, nr. XIII (2021), pp. 311 – 344, citată mai departe ca *Archiva*, că: „Afirmatia secretarului general al P.C.U.S. despre evacuarea [în mai – iunie 1918 – n.n.] aurului [României – n.n.] în interiorul țării [Rusiei sovietice – n.n.] are o bună acoperire în arhivele ruse”; „La 27 februarie 1918, reprezentanții sovietici au extras din rezerva românească de la Moscova 8 lăzi (casete) cu aur”; „rezerva de aur a României a fost topită



*Sosirea delegației sovietice la negocierile de pace de la Brest-Litovsk: în centru, civil, din profil, Troțki; în stânga, Kamenev și Joffe*

în lingouri către mijlocul verii anului 1918 la Ekaterinoslav”; „nu 5 milioane, ci în total 11 milioane de ruble [au fost] scoase din Tezaurul României în ianuarie 1918” etc.

Mai mult, aceștia își propun să efectueze investigații la Arhiva de Stat Economică Rusă

(RGAE), unde este posibil să existe dovezi care ar „infirma/ confirma că Germania ar fi fost plătită cu aurul României”, ori s-ar solda cu găsirea „eventualelor «urme» ale vânzării rămășițelor aurului românesc împreună cu aurul Rusiei țariste în Anglia și S.U.A.”.





Imagine din Nijnii-Novgorod, la începutul secolului trecut

Dacă documentele clarificate descoperite în arhivele ruse și publicate în *Destinul* nu au răspuns exigențelor autorilor români și aceștia nu au înțeles că devalizarea Tezaurului B.N.R. a început abia în vara lui 1921, voi apela la argumentele istoricului Tatiana Pokivailova, folosite în ultima sa apariție editorială, lucrare cunoscută de cei doi arhiviști, prezenți (unul în calitate de membru, celălalt ca expert) în Comisia comună româno-rusă pentru studierea problemelor izvorâte din istoria relațiilor bilaterale, inclusiv problema Tezaurului depus la Moscova în timpul Primului Război Mondial.

Astfel, în legătură cu achitarea despăgubirilor asumate de bolșevici la Brest-Litovsk, în monografia *Soarta* se precizează că filiala Băncii Poporului de la Nijnii Novgorod „a fost, din august 1918 până în 1920, principalul depozit al rezervelor de aur ale Rusiei Sovietice. Acestea au fost estimate la aproximativ 200 t de aur. În primele zile ale lunii august 1918, trimiterea aurului către Germania a început de la Nijnii Novgorod [...] Până la

31 decembrie 1918, trebuia să se trimită în Germania aur în valoare de 245,6 milioane ruble-aur, precum și patru vagoane de bani țariști («Romanovi» sau «Nikolaevi») și «dumki» – bani emiși de Guvernul Provizoriu. Transportul urma să fie efectuat în cinci eșaloane prin Moscova, până la stația Orșă, unde sumele urma să fie transferate reprezentanților germani. La 15 septembrie 1918, primul lot de aur rusesc (42.860 kg) a fost acceptat de reprezentantul autorizat al Băncii imperiale germane. La sfârșitul lunii septembrie, un al doilea eșalon, cu un alt lot de

aur (50.676 kg), a fost transferat germanilor. În total, aurul în valoare de 124.835.549 ruble de aur a fost trimis în Germania“ (pp. 127 – 128).

Mosiakin a prezentat episodul Nijnii Novgorod (depozit în care nu a ajuns niciodată vreo monetă de aur aparținând Tezaurului B.N.R.) cu ajutorul unui document scanat, identificat în RGAE, din care rezultă că „în 1918 s-a trimis, din Nijnii Novgorod în Germania, ca plată a contribuției în aur, suma de 124.835.549,47 ruble“ (*Aurul*, vol. 1, p. 225), informație asupra căreia a revenit în ultimul volum din trilogia sa cu precizarea că „în septembrie 1918, au fost trimise 93,5 t aur, în valoare de 124,8 milioane de ruble, de la Nijnii Novgorod – prin Moscova – la Berlin, în două eșaloane. [...] După plățile către germani, acolo [la Nijnii Novgorod – n.n.] au rămas 247,2 milioane de ruble de aur.“ (*Aurul*, vol. 3, p. 259.)

Miturile românești privind scoaterea echivalentului a 11 milioane de ruble din Tezaurul B.N.R. (ianuarie 1918), respectiv a extragerii, o lună mai târziu, a „opt lăzi (casete)

Casa din Ekaterinburg unde a fost deținută și executată familia țarului

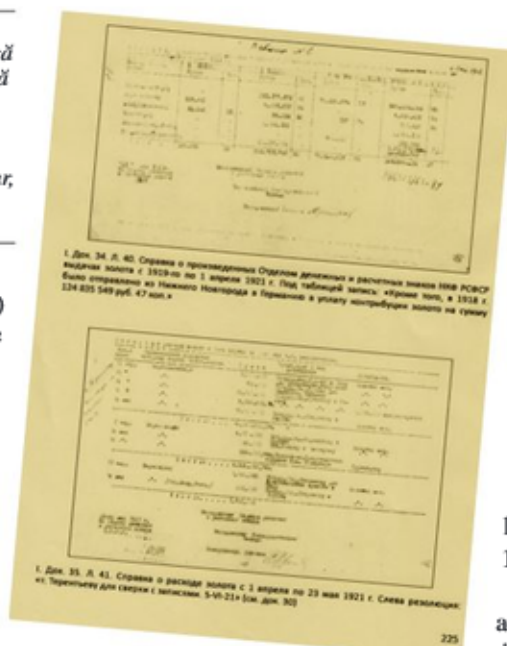


Pagina din cartea  
lui Mostakin unde se publică  
documentul din care rezultă  
că „în 1918 s-a trimis,  
din Nijnii Novgorod  
în Germania,  
ca plată a contribuției în aur,  
suma de  
124.835.549,47 ruble“

cu aur“ (Archiva, p. 322) sunt desființate nu doar de doc. nr. 60 din *Destinul*, ci și de precizările autoarei monografiei *Soarta* privind conținutul acestora: „bancnote românești tipărite, conform unui acord cu Guvernul rus, încheiat înainte de venirea bolșevicilor la putere, [...] inclusiv documente bancare“, respectiv „în cutii erau aproximativ două milioane de bancnote românești, în cupiuri de 2 lei. Nu era aur sau obiecte de valoare printre bunurile confiscate [subl. I.S.]“ de Vladimir M. Frice, comisarul poporului pentru Finanțe (*Soarta*, p. 60).

Un pas promițător înainte făcut de istoriografia rusă îl constituie publicarea unor documente fotocopyate din RGAE care contrazic susținerea fantezistă din *Archiva* (pp. 323 – 324), conform căreia aurul României ar fi fost evacuat – în iulie 1918, sub coordonarea unui anume comisar bolșevic N.F. Izmaïlov – din Moscova și ar fi căzut ulterior, așa cum a susținut Brejnev, în mâinile albgardiștilor (*Aurul*, vol. 1, pp. 205, 219, 220, 225, 250 și 254).

Așa s-a călit oțelul este un roman al scriitorului sovietic Nikolai Ostrovski, scris între 1930 și 1934, care aparține stilistic genului realismului socialist și constituie un exemplu



emblematic pentru descifrarea funcționării propagandei sovietice prin literatură. Autorul – confruntat cu mari probleme de sănătate – a apelat la sprijinul a 19 „secretari voluntari“, care au scris textele dictate de acesta, publicate, inițial, în foiletoane săptămânale.

**A**nalizând mecanismele dezinformării în istoriografia contemporană, se poate constata că o astfel de operațiune, făcută cu tenacitate, durează uneori decenii și implică mai mulți actori, voluntari sau doar ageamii. Este și cazul mitului privind topirea aurului României pe timpul deținerii lui în fosta U.R.S.S., operațiune de dezinformare, făcută în cinci mișcări, dintre care patru pași de cazacioc rusesc și o răsucită românească.

1. În urmă cu 30 de ani, Liudmila Fiodorovna Murtozalieva, pe atunci tânăr muzeograf debutant la Ekaterinburg, a redactat o comunicare științifică

intitulată „Activități ale Departamentului de metale prețioase din cadrul Consiliului Regional Ural pentru colectarea și topirea produselor din metale prețioase în primăvara lui 1918“, prezentată la o sesiune locală de comunicări științifice ocazionată de împlinirea a 250 de ani de industrie auriferă în Siberia și întemeierea orașului Beriozovski. Ulterior, acea comunicare a fost inclusă în lucrarea *Din istoria aurului Uralilor*, publicată la Ekaterinburg în 1995 (pp. 102 – 104).

În aceasta era descrisă și o acțiune a bolșevicilor din Siberia centrală care au confiscat – în primele luni de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917 – „aproximativ 400 de puduri (6,6 t) obiecte din aur“ de la populație, băncile particulare și bisericile din zonă, pe care l-au topit și l-au trimis, sub formă de lingouri, Sovietului Comisarilor Poporului.

2. Peste un deceniu, Larisa Vladimirovna Sapogovskaia, cercetător științific la Institutul de Istorie și Arheologie din Districtul Federal Ural al Academiei Ruse de Științe, a publicat – în numărul 1 din 2004 al revistei *Chestiuni de istorie* (pp. 31 – 47) din Moscova – articolul *Aurul în politica Rusiei (1917 – 1921)*, în care scria că la centrul de exploatare a aurului de la Ekaterinburg „au fost topite și trimise în Capitală – către mijlocul verii lui 1918 – aproximativ 165 puduri de aur. Pe lângă obiectele confiscate [și parțial topite – precizare I.S.], aici a fost adus și depus în grabă stocul de aur al Imperiului Rus evacuat din Petrograd





Elena Osokina

și, de asemenea, a fost topită și transformată în lingouri rezerva de aur a României [Tezaurul B.N.R. – n.n.], evacuată în Rusia în timpul ofensivei germane asupra Bucureștiului din 1916 [subl. I.S.].” Pentru a asigura credibilitate acestei susțineri, autoarea a citat (la nota bibliografică nr. 12) trei pagini ale articolului publicat de Murtuzalieva în 1995, din care a preluat integral referirea la colectarea forțată a celor „400 puduri (6,6 t) obiecte din aur”, dintre care 165 puduri ar fi fost transformate în lingouri, dar a și adăugat informația – *nedocumentată arhivistic* – privind topirea integrală a Rezervei de aur a României, care cântărea peste 91 t aur pur, adică adică de 33,7 ori mai mult decât cantitatea obiectelor din aur (165 puduri, respectiv 2.703 kg) transformate în lingouri la Ekaterinburg.

În plus, dacă ar fi fost ceva mai atentă, ar fi constatat că, în prima jumătate a lui 1918, stocul de aur moștenit de bolșevici de la Imperiul Rus era depozitat la Moscova, Petrograd și-n alte filiale teritoriale ale fostei Bănci ruse de Stat, toate amplasate pe

Volga sau la vest de aceasta, iar aurul B.N.R. era intact și se afla încă în Palatul Armelor din Kremlin, adică la peste 1.800 km de Ekaterinburg.

3. Peste alți cinci ani, Elena Aleksandrovna Osokina – în lucrarea *Aurul pentru industrializare. Torgsin*, Editura ROSSPEN, Moscova, 2009 – a ținut să corecteze, în nota de subsol nr. 180, măcar parte dintre inadvertențele semnalate în studiul semnat de Sapogovskaia. Iată ce scria: „Cel mai probabil, doar o parte din aurul românesc a fost topit la începutul anilor 1920”, deducție de compromis, dar logică, întrucât „Conform «Raportului privind fondul de aur», la 1 ianuarie 1922, din valoarea inițială a aurului românesc mai erau disponibile 105.102.337 de ruble și 88 copeici” (ceea ce reprezenta 89,1% din totalul aurului predat în custodia rușilor la 16 februarie 1917).

Meritul acesteia – pasul făcut înainte, care nu are probabil nicio legătură cu faptul că, din 2002, Osokina a activat inițial ca profesor-asistent, iar din 2012 ca titular la universitățile americane din Missouri și Carolina

de Sud – constă în faptul că a corelat spusele predecesoarelor cu sursele arhivistice rusești, punând astfel sub semnul întrebării falsele susțineri privind topirea în 1918 a monetelor din aur aflate în Tezaurul B.N.R.

4. Cvartetul care s-a preocupat de presupusa dispariție, prin topire, a aurului românesc ajuns în Rusia a fost întregit cu reputatul istoric sovietic și rus Tatiana Pokivailova. Cu referire la subiect, aceasta a semnalat neutrul: „Istoricul L.V. Sapogovskaia consideră că «aurul românesc» a fost topit în lingouri de aur și a alimentat Trezoreria Uniunii Sovietice. E.A. Osokina este mai prudentă în estimările ei, subliniind că, cel mai probabil, «doar o parte» din rezerva de aur a României a fost topită la începutul anilor 1920” și că „spre sfârșitul Războiului Civil (octombrie 1922), rezerva de aur a Rusiei sovietice a inclus și aurul României”.

**E**vitând să se pronunțe într-un fel sau altul asupra ipotezei „că «aurul românesc» ar fi încetat să mai existe”, autoarea celei mai recente monografii ruse despre Tezaurul României conchide: „trebuie să recunoaștem că istoria sa se dovedește a fi foarte departe de finalizarea” acestui subiect (*Soarta*, p. 132).

În ceea ce îl privește pe Mosiakin, acesta – deși are cel puțin 35 de comentarii (cum și-a subintitulat cele trei volume *Aurul*) despre transformarea în lingouri a unor mari cantități de bijuterii și obiecte din aur sau argint ori a monetelor cu defecte de fabricație și deformări accidentale – nu face nicio referire la episodul invocat că s-ar fi petrecut la Ekaterinburg. Este



Paradă militară germană în Ekaterinoslav,  
primăvara anului 1918

de presupus că această realitate decurge din alegerea făcută de a prezenta evoluția rezervei de aur a Rusiei în 1917 – 1922 și – în acest context – destinul Tezaurului bancar al României ajuns la Moscova strict pe baza informațiilor veridice, cum sunt cele aproape 750 de documente arhivistice reproduse în trilogia sa, o premisă importantă pentru a evita improvizațiile și falsurile istorice.

5. Ultimii, de data asta români, specialiști în istoria Tezaurului B.N.R. intrați în această dezbatere privind supoziția topirii integrale sau parțiale a aurului românesc evacuat temporar în Rusia sunt arhiviștii bucureșteni Cristian Anița și Octavian Dascăl, autorii studiului publicat (după apariția, în 2021, a lucrărilor *Soarta, Aurul și Destinul*) în revista ieșeană *Archiva Moldaviae*, nr. XIII (2021).

Ei au inventariat susținerile identificate în istoriografia rusă actuală, au citat sursele bibliografice și au reprodus fără comentarii cele mai semnificative pasaje din articolele ori lucrările

care s-au ocupat de acest subiect.

Cu toate acestea, au făcut o intervenție pe care, cel puțin eu, nu o pot admite că ar fi nevinovată.

**C**ontrar afirmațiilor din sursele rusești citate în studiul invocat din *Archiva*, aceștia au schimbat localizarea presupusei acțiuni de topire a aurului românesc, din „unul dintre centrele de exploatare a aurului, cel de la *Ekaterinburg*”, cu „*Ekaterinoslav*, unul din centrele industriei de extracție a aurului”.

Aparent, ar putea fi vorba de o greșală redacțională, întâlnită la mulți autori de texte istorice, dintre care cel dintâi păcătos sunt chiar eu (1 Timotei 1:15).

Dar, tot atât de bine, se poate crede că această traducere geografică de peste 2.000 km spre vest a locului topirii aurului românesc este subsumată ideii brejneviste că neimplicarea bolșevicilor în dispariția acestuia „absolvă într-o anumită măsură puterea sovietică de răspundere”.

Ekaterinburgul (aflat în zona centrală a Siberiei, la 1.800 km est de Moscova) a fost orașul în

care puterea sovietică s-a instalat chiar a doua zi după reușita Revoluției din octombrie 1917. Confiscările masive de metale prețioase de la băncile private și populație, cu care începe scenariul topirii aurului românesc, aveau ca scop alimentarea noii puteri instalate în Rusia cu lingouri trimise direct Sovietului Comisarilor Poporului.

**T**otodată, Ekaterinburgul este cunoscut nu atât prin acest episod al contribuției orașului și zonei la consolidarea regimului bolșevic, cât prin faptul că acolo au fost împușcați, în noaptea de 16 spre 17 iulie 1918, fostul țar rus Nicolae al II-lea și familia sa.

Cum cele două acțiuni bolșevice (topirea Tezaurului și asasinarea Romanovilor) puteau avea o conotație negativă, cel puțin în opinia publică din România, s-a apelat la înlocuirea Ekaterinburgului cu Ekaterinoslav.

Deși „spre mijlocul verii lui 1918” este greu de definit în condițiile duratei anotimpurilor în Siberia, trebuie amintit că Ekaterinburgul s-a aflat sub stăpânire bolșevică până la 25 iulie 1918, când orașul a fost ocupat de Corpul cehoslovac și trupele albgardiste.

Orașul Ekaterinoslav (fondat în 1776 pe locul așezării Novii Kodak) a fost redenumit, între 1796 și 1802, Novorossiisk și a redevenit ulterior (între 1802 și 1925) la denumirea inițială. În 1926, sovieticii au schimbat numele orașului în Dnepropetrovsk, iar în 2016 – ca urmare a promulgării legilor ucrainene privind decommunizarea țării – orașul a căpătat denumirea actuală de Dnipro.

(Continuare în p. 41)





# CURTEA VECHIE ÎN DINAMICA PALATELOR VOIEVODALE VALAHE

Dr. SORIN CLEȘIU

Din strada Franceză, cunoscută în trecut sub denumirea de ulița Domnească sau a Ișlicarilor, călătorul are perspectiva ruinelor Curții Vechi și poate admira bustul voievodului Vlad Țepeș, care pomenea de cetatea Bucureștilor într-un act din 20 septembrie 1459.

Lucrarea din bronz care îl înfățișează a fost realizată de artistul Dumitru Pasima în 1976 și a fost așezată pe un soclu de piatră albă în fața ruinelor medievale, unde între anii 1459 și 1660 a funcționat reședința domnitorilor Țării Românești, în paralel cu vechea capitală a Târgoviștei, care va rămâne după 1600 reședință domnească unică.

Numele de „Curtea Veche” îl primește abia în 1775, când Alexandru Ipsilanti decide construirea noii Curți din Dealul Spirei, disociere semantică intrată în memoria bucureștenilor sub numele de Curtea Arsă, după ce palatul arde în incendiul din anul 1812.



*Muzeul, după inaugurarea din 1972*

## ÎN INIMA ORAȘULUI

Degradat și lăsat în paragină, spațiul ruinat al Curții Vechi a fost scos la licitație de Constantin Vodă Hangerli în 1798, cu scopul vădit ca „banii ce va ieși, să se dea la facerea Curții cea noae”. Planul realizat un an mai târziu oglindește metamorfoza spațiului deja transformat în parcele, „tăiat” de la nord la sud de ulița La binale (astăzi strada Soarelui), care se prelungea perpendicular până în strada Franceză.

Pentru a ne face o idee, fotografiile realizate de Raymond Poincaré în anul 1908 oglindesc un București la începuturile modernității, încă patriarhal și pe care îl descria plastic ca fiind unul bizantin, oriental, un oraș în care modul de a construi clăie peste grămadă devine în cele din urmă însuși stilul și farmecul său.

Evoluția urbană va suferi transformări radicale și în scurt timp spațiul Curții Vechi va fi suprapus

și integrat caselor cu prăvălii la parter, construite în atmosfera Belle Époque. Într-o proiecție imaginară, orientată către trecut, existența ruinelor sub noile clădiri este semnalată și de Mateiu Caragiale în romanul *Craii de Curtea Veche*: „Ca întreg târgul, Curtea fusese arsă și rezidită de numeroase ori și trebuie să fi acoperit o arie întinsă, rămasă de temelii boltite găsindu-se în întreaga mahalaua, de pildă sub birtul unde ne aflam.”

Interesul pentru Palatul Voievodal Curtea Veche s-a păstrat nealterat începând cu secolul XIX, iar primele cercetări arheologice de amploare fac trecerea dinspre cadrul baroc-rocamblesc din literatură spre una a realităților palpabile. De altfel, între anii 1953 – 1954, pasionatul arheolog Dinu V. Rosetti descoperea în strada Soarelui nr. 5, 6 și 7 vechile ziduri din bolovani de râu și cărămidă, care aparținuseră construcțiilor medievale.

Curând, aceste descoperiri vor duce la demararea între anii 1967 și 1973 a cercetărilor arheologice de amploare, prin intermediul cărora se dorea scoaterea la lumină a acestor ruine prin sacrificarea caselor de secol XIX, care tănuiseră până atunci în structura lor „vechile temelii boltite”.

Curtea Veche reprezintă în acest moment cel mai important sit arheologic din București, aflat în tranziția de la muzeul inaugurat la 27 aprilie 1972 spre cel dorit de public, unde vestigiile își așteaptă consolidarea pentru a putea fi admirate conform standardelor secolului XXI.

Urmând acest deziderat, cercetările arheologice au fost reluate și desfășurate între anii 2018 – 2020 în cadrul unui recent proiect de consolidare și restaurare, prilej cu care au fost readuse la suprafață fragmente din viața de odinioară a bucureștenilor. Astfel, au fost cercetate subsolurile palatului construit în secolul XVI, au fost realizate sonde pentru cercetarea fundațiilor zidurilor perimetrice și au fost cercetate succesiv toate pilele de zidărie pe care se sprijină picioarele de arc ale bolților subsolului. Parțial s-au deschis suprafețe la nord de palat, unde au fost descoperite și cercetate câteva complexe medievale timpurii. Acestea sunt suprapuse de ziduri și fundații fragmentare



*Imagine de la săpăturile efectuate în 1970*

atribuite unor construcții târzii ce corespund începutului de secol XVIII, din vremea domniei lui Gheorghe Duca. O altă construcție cercetată parțial între zidurile unei clădiri de secol XIX și suprapusă de acestea pare a fi o anexă rudimentară construită, cu pereți din chirpici incendiați și prăbușiți într-un nivel de distrugere.

De asemenea, cu ocazia cercetării pereților perimetrali ai subsolului și a fundațiilor stâlpilor cruciformi ai arcelor pe care se sprijină bolțile, au fost identificate părți de zidărie aparținând unei planimetrii anterioare fazei constructive

din vremea lui Mircea Ciobanu, de la mijlocul secolului al XVI-lea, dar și refaceri ulterioare din vremea lui Constantin Brâncoveanu.

## „CASTRO BOKARESTH“

O particularitate importantă aparținând fazei arhitecturale din secolul XVI este îmbinarea materialelor de construcție (cărămidă, bolovani de râu, dale de piatră albă sau cenușie și piatră de talie) într-o simetrie și formă estetică deosebită.

Aceste detalii se observă foarte bine pe zidul perimetral de la nord, păstrat parțial în forma sa originală. Pornind de la soclul fundației, zidul este compus din trei registre constructive îmbinate armonios: primul este alcătuit din rânduri de bolovani separați de rânduri de cărămidă; al doilea este format din șiruri de bolovani, de data aceasta

*Interior de secol XVI*





încasetați între cărămizi, iar ultimul este compus din șiruri de cărămidă suprapuse pe un ultim rând de blocuri de piatră fațetate și încasetați uniform. Se mai păstrează și două dintre „ferestrele” semi-circulare amenajate cu deschideri largi la interior și restrânse, sub forma unor geamlăcuri dreptunghiulare, la exterior.

Așadar, această simetrie arhitecturală este întreruptă în câteva locuri de faze constructive mai vechi, adaptate și încasetați construcției de secol XVI și prin urmare, zidul perimetral de la nord a inclus și picioarele unor arce din cărămidă care făceau parte din subsolurile unei clădiri cu o planimetrie pe care încă nu o cunoaștem.

Considerată a fi cea mai timpurie construcție de la Curtea Veche, a fost cercetată arheologic

**Se deschise vorba despre Curtea-Veche  
căreia, fără biserica cu turlă verde  
ce-i poartă numele,  
îar fi pierit până și amintirea.**

**(Mateiu Caragiale,  
Crăii de Curtea Veche)**

o construcție ușor trapezoidală, din care se mai păstrează cele patru laturi la nivel de fundație. Cu o suprafață aproximativă de 160 m<sup>2</sup>, aceasta este în realitate o clădire modestă, construcția din cărămidă intrând în noua reconfigurare prin suprapunerea parțială sau integrală de către noile fundații ale palatului. Cum arăta la partea superioară sau ce rol avea în epocă este greu de spus astăzi, deoarece modificările fundamentale survenite în secolele XVI – XVIII au șters o mare parte din istoria sa. Nu se mai păstrează nimic din ceea ce au fost cândva încăperile care o alcătuiau.

La mică distanță de latura de vest a clădirii descrise mai sus și paralel cu aceasta, a fost descoperit și un zid de fundație care făcea parte dintr-o a doua construcție asemănătoare, tot de formă patrulateră, dar având dimensiuni mai reduse.

Așadar, în planimetria subsolurilor sunt integrate ruinele a două clădiri patrulateră, peste care a fost construit viitorul palat voievodal. Aceste construcții



*Curtea Veche azi*

semi-fortificate au constituit nucleul unei posibile fortificații aflate pe cursul inferior al Dâmboviței. Dar despre o cetate în adevăratul sens al cuvântului nu au existat date certe înainte de secolul XV. Peste fortificația din cărămidă Vlad Țepeș va înălța, din piatră, cetatea Bucureștilor (*castrum*), cunoscută în izvoarele vremii sub denumirea de „castro fluvii Dombovicha” (4 iunie 1460) sau „Castro Bokaresth” (10 august 1460).

Alte cercetări arheologice au fost realizate și pe latura de est a palatului, unde au existat construcții din timpul lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu. Sala denumită convențional „Sala cu coloane”, după cele patru coloane masive care sprijină la mijloc bolțile, este ceea ce s-a mai păstrat dintr-o casă construită la mijlocul secolului XIX. Două dintre coloanele centrale ca și o parte dintre zidurile medievale au fost refozite în structura sa. Sub pardoseala acestei case au fost descoperite ziduri din cărămidă, construite cu tiranți orizontali și fundații sprijinite pe stâlpi verticali de lemn. De asemenea, sub acest „labirint” de ziduri, care reunește mai multe etape constructive aparținând secolelor XVII – XVIII, a fost descoperit și traseul unui canal boltit, care făcea parte dintr-un sistem ingenios de aducere și evacuare a apei ce lega mai multe bazine, diverse conducte, canale și un cuptor pentru încălzirea apei.

O serie de elemente care relevă tehnicile constructive aplicate fundațiilor unor ziduri și arce din secolele XVII – XVIII au fost descoperite sub forma unor piloni de lemn pe latura de est, unde a fost construit un radier din piloni de lemn bătuți până la adâncimea unde solul devenea compact, stabil,



*Coloana brâncovenească*

astfel încât greutatea construcției era transferată pe aceste șiruri sau grupuri de piloni, mărind stabilitatea fundației.

## TEMA UNUI PROIECT EXPOZIȚIONAL

Toate aceste descoperiri creionate sintetic vor alcătui nucleul unei expoziții care va fi deschisă la Palatul Suțu în luna iunie a acestui an și care va avea ca narativ istoria monumentelor Curților medievale de la București și Târgoviște, cu provocările prin care au trecut sau trec. Expoziția, intitulată „Dinamica palatelor voievodale de la București și Târgoviște în perioada medievală”, își propune să prezinte istoria bogată a acestor reședințe domnești, folosite concomitent de domnii munteni, între a doua jumătate a secolului al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea.

Acestea sunt o mărturie a priceperii arhitecturale și ingineresti din epoca medievală. Vom pune accent pe dinamica dezvoltării edilitare a celor două incinte, folosite de domnitorii valahi care au ales fie

Bucureștiul, fie Târgoviștea drept capitală. Ambele au fost importante centre politice, culturale, dar mai ales economice ale Țării Românești și erau conectate prin intermediul unor rute comerciale și de transport. Bogăția celor două orașe medievale va fi reflectată mai ales prin obiectele care vor fi expuse. Expoziția va oferi vizitatorilor ocazia să afle date noi despre istoria acestor fortificații și semnificația lor în epoca medievală, despre rolul pe care aceste centre politice le-au avut în dezvoltarea viitoarelor centre urbane de azi.

Dar poate cea mai importantă componentă a expunerii pe care o dorim, pe lângă cea arheologică și muzeografică, este cea legată de soarta Curții Vechi, a monumentului *per se*, de care se leagă perspectiva reformării lui și a edificării unui complex muzeal important pentru comunitate prin implicațiile cultural-educative și financiare pe care le oferă.

Fără îndoială însă că expoziția propusă este și un pretext pentru readucerea în atenție a destinului incert al unui monument legat indisolubil de funcțiile vitale ale orașului. ■

## ISTORIOGRAFIA ȘI PROPAGANDA RUSĂ DESPRE TEZAUR

(Urmare din p. 37)

Spre deosebire de Ekaterinburg, aflat până în vara lui 1918 sub conducerea bolșevicilor, Ekaterinoslavul a fost sub autoritatea sovietelor până la 4 aprilie 1918, după care a urmat ocuparea orașului de trupele austro-germane (până pe 18 noiembrie 1918) și administrarea lui (între 18 noiembrie și 11 decembrie 1918) de „Cvartelul de puteri” (trupe germane, petliuriști, armata de voluntari ucraineni și bolșevici).

Întrucât, din primăvara și până în toamna lui 1918, orașul s-a aflat sub ocupație străină, bolșevicilor nu li s-ar putea atribui nicio vină în presupusa topire

în zonă a aurului românesc, iar „mutarea” locului acțiunii din Siberia în spațiul ucrainean ar absolvi puterea sovietică – așa cum și-a dorit Brejnev – „de orice răspundere”.

Cu toate acestea, oricând („către mijlocul verii anului 1918” sau „la începutul anilor ’20”) și oriunde (Ekaterinburg ori Ekaterinoslav) s-ar plasa în spațiu și timp acest presupus eveniment nedocumentat istoric, era de preferat ca să fi utilizat cei doi arhiviști români argumentele din documentele sovietice deja publicate, care dovedesc faptul că aurul B.N.R. a „supraviețuit” integral sau doar parțial diminuat nu doar anului 1918, ci și următorilor, până la începutul lui

1925 (*Destinul*, doc. nr. 53, 55, 69, 121, 157 etc.).

Mai mult, aceștia ar fi înțeles că nu este necesar să efectueze „investigații la Arhiva de Stat Economică Rusă (RGAE), unde este posibil să existe dovezi despre topirea aurului românesc în lingouri”, întrucât – dacă asemenea documente ar fi existat nu doar la Moscova, ci oriunde în Rusia – ele ar fi fost folosite de oricare dintre zecile de istorici ruși care se străduiesc de decenii să confirme susținerile oficiale brejneviste privind dispariția aurului românesc, pe cât posibil din vina oricui, cu excepția puterii sovietice deținătoare.

(Va urma)



# UN OFITER TELEORMĂNEAN PE FRONTAL DIN CRIMEEA



*Nicolae Simionescu*

STELUȚA CHEFANI-PĂTRAȘCU

Planurile inițiale ale conducătorului Germaniei naziste, Adolf Hitler, privind un război fulger s-au năruit foarte curând, iar realitatea din teren avea să fie foarte diferită.

„Operațiunea Barbarossa”, declanșată în 1941, care trebuia să ducă la înfrângerea sovieticilor, nu prevedea o legătură directă cu Sevastopol sau cu Peninsula Crimeea. Se presupunea că odată cu anihilarea principalelor forțe sovietice de la vest de Nipru, zonele periferice, cum era Crimeea, vor cădea în timpul operațiunilor ulterioare de „igienizare”. În plus, se considera că operațiunile terestre germane din Ucraina nu urma să fie afectate de Sevastopol sau de Flota Mării Negre în vreun fel.

Totul s-a schimbat la 13 iulie 1941, când șase bombardiere ale Flotei Mării Negre au atacat rafinăriile de petrol de lângă Ploiești și au incendiat 9.000 t de petrol, una dintre rafinării arzând timp de trei zile. După alte cinci zile, un alt atac a distrus 2.000 t petrol românesc, care alimenta diviziile Panzer, desfășurate în U.R.S.S.

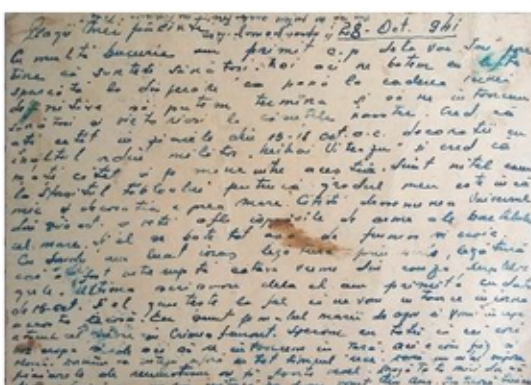
În urma acestor atacuri, Hitler, la 23 iulie 1941, a dat o directivă prin care prevedea: capturarea Ucrainei, a Crimeei

și a teritoriilor sovietice, până la Don. Justifica această schimbare de plan prin faptul că „Peninsula Crimeea trebuie capturată, deoarece, fiind o bază aeriană inamică, reprezintă o mare amenințare, în special pentru câmpurile petrolifere românești”. A repetat același ordin la 21 august, subliniind faptul că era sarcina cea mai importantă, până la venirea iernii. Pentru această misiune a fost desemnat generalul Erich von Manstein, care la sfârșitul lunii septembrie 1941 a trecut la atac.

## O FĂCLIE A REÎNVIERII

Peninsula Crimeea a fost cucerită după atacuri succesive în mai puțin de o lună, ceea ce a fost o realizare extraordinară. A rămas în stăpânirea sovieticilor doar fortăreața Sevastopol, pe care rușii erau hotărâți să o păstreze.

Alături de militarii germani, în campania din Peninsula Crimeea au fost trimise și forțe române: Corpul Vânătorilor de Munte, care cuprindea Diviziile



Carte poștală expediată de sublocotenentul Nicolae Simionescu

1 și 4 Vânători de Munte, și Divizia 18 Infanterie. În total, armata română a contribuit cu 18 batalioane de infanterie și un batalion de mitraliere la atacul Sevastopolului, aproximativ un sfert din trupele Axei.

Vânătorii de munte români erau soldați de elită, Divizia 1 Vânători de Munte se descurcase foarte bine în primul atac împotriva Sevastopolului, în decembrie 1941. Soldații români erau considerați de germani „curajoși și agresivi, capabili să ducă la bun sfârșit atacuri bine planificate”.

Dincolo de conotațiile politice ale alăturării de germani și atacării Uniunii Sovietice, soldații români au suferit din plin drama unui război sângeros. Puținele clipe de liniște le trăiau cu gândul la cei de acasă și la vremea de pace pe care o doreau cu ardoare. În rest, aveau un simț acut al datoriei și un înalt cod al onoarei.

Doi frați născuți în orașul Alexandria, județul Teleorman, Alexandru I. Simionescu (29 octombrie 1901 – 1983) și Nicolae I. Simionescu (1917 – 7 iunie 1942), proveniți dintr-o familie compusă din trei băieți

și cinci fete, au urmat cariera militară de la vârsta de 14 ani, parcurgând toate nivelurile de perfecționare. Documentele care au ajutat cercetarea noastră au fost păstrate de familie și puse la dispoziție de nepotul de soră, Cezar Folică.

Nicolae I. Simionescu, despre care vom scrie în rândurile de mai jos, erou al campaniei din Răsărit, a urmat cursurile școlii primare și gimnaziale din orașul natal, apoi Liceul de băieți din Târgu Mureș. După terminarea liceului s-a prezentat la Școala Militară de Infanterie nr. 2 de la Sibiu, pe care a absolvit-o în vara anului 1939. După terminarea Școlii militare, este repartizat la batalionul 1 Vânători de Munte Sinaia. De aici, în scurt timp, a plecat pe frontul de Est.

Făcând parte din batalionul 1 Vânători de Munte, a participat la luptele de peste Prut, fără să-și pună nicio clipă problema că ar greși. Simțul datoriei și onoarea de a muri pe câmpul

de luptă îl făceau să meargă pe front în prima linie.

Despre sublocotenentul Nicolae Simionescu a scris un coleg de arme, căpitanul I. Ieșcu, cu titlul *O moarte eroică*, în *Revista Infanteriei*, nr. 5 – 8, din mai – august 1942: „Din rândurile noastre, ziditorii de mâine ai României, se desprinde luminoasă ca o făclie a reînvierii chipul de legendă al eroului sublocotenent Simionescu Nicolae, întru chiparea fără de egal a iubirii de Patrie și spiritului de jertfă. Cu vădită emoție m-am oprit în fața ta brav cavalier al epocii noastre și mi-am luat greaua sarcină de a te prezenta celor ce nu-ți cunosc scurta, dar adâncă, pilduitoarea ta existență”.

Alături de cei dragi, în picioare





## ÎN PRIMA LINIE A FRONTULUI

La 22 iunie 1941, sublocotenentul Nicolae Simionescu a plecat în fruntea plutonului său de vânători de munte pe teatrul de operațiuni din Răsărit. Trecerea Nistrului a început la 17 iulie 1941, printr-o acțiune de forțare la ora 03.45, susținută de focul viu al artileriei. Până la ora 06.30, Brigada 1 Mixtă Munte a trecut batalioanele 1, 4 și 23 Vânători de Munte pe plajele de trecere de la Kozlov, cucerind prima linie de cazemate de pe malul de nord al Nistrului. Până la mijlocul lunii iulie, armatele română și germană au atins cursul superior și de mijloc al Nistrului. La 19 iulie s-a consemnat retragerea sovieticilor.

În timpul luptelor, sublocotenentul Nicolae Simionescu a luat cu asalt și cucerit două cazemate, capturând 18 prizonieri, „apoi înaintează cu avânt spre obiectiv, unde este rănit de o grenadă“, la 19 iulie 1941. A fost evacuat și transportat la spitalul din Botoșani, unde rămâne pentru însănătoșire până în luna august, același an.

„Strălucitele sale fapte de arme, exemplarul spirit de sacrificiu îi aduc Ordinul «Mihai Viteazul», clasa III, cea mai mare decorație de război pe pieptul unui tânăr sublocotenent. Ce poate vorbi oare mai elocvent despre eroismul său? Ce prețuire mai înaltă, ce exemplificare mai strălucită a faptelor sale de arme, decât trecerea sa în rândurile bravilor cavaleri ai Ordinului «Mihai Viteazul», chintesența virtuților ostășești.



*La plimbare, în uniformă militară*

În adevăr, sublocotenentul Nicolae I. Simionescu este cel mai tânăr cavaler, al celui mai înalt ordin de război“.

Prin Înaltul Decret numărul 2.886, din 17 octombrie 1941, la doar 24 de ani, sublocotenentul Nicolae I. Simionescu era cel mai tânăr cavaler. Decorația primită l-a îmbărbătat și mai mult. A renunțat la concediu și s-a întors pe front, în luptele grele din Crimeea, în prima linie a frontului, unde se afla plutonul său.

În luna septembrie 1941 a trimis o carte poștală cumnatului Traian Paladescu, în București. Îi împărtășea succint impresiile locului, aspirațiile, dar și o rugămintă: „Sunt așa cum am plecat. Sănătos, bine dispus și dornic de lupte noi. Aici stepă. Cerul se unește cu pământul neted ca o oglindă. Noptile cu lună sunt o raritate. Noptile friguroase. Ziua se simte lipsa apei.

Un singur lucru îmi lipsește: vinul și țuica. Deci te rog, mergi la Margareta sau cum vrei și stabilești modul cum să-mi trimiteți prin poștă săptămânal, cu regularitate matematică, un colet de 5 kg. De asemenea faceți un pachet mai mare pe care-l expediți la Sinaia, specificând pentru mine pe front, și de acolo îl va ridica delegatul nostru de la batalionul 1 Vânători de Munte“.

Sublocotenentul a folosit următoarea carte poștală pentru a scrie părinților. Acestea erau date gratuit fiecărui militar aflat pe linia frontului, odată pe lună. Le împărtășea întâmplările petrecute pe front, viața de zi cu zi și nu uita să le scrie

că dorința lui mare este să se întoarcă sănătos acasă. „Dragii mei părinți, cu multă bucurie am primit cartea poștală de la voi. Îmi pare bine că sunteți sănătoși. Noi aici ne batem cu liftele spurcate la disperare ca până la căderea iernii definitive să putem termina și să ne întoarcem sănătoși și victorioși la căsuțele noastre. Cred că ați citit în ziarele din 15 – 18 oct. anul curent decorația cu înaltul Ordin militar «Mihai Viteazul» și cred că m-ați citit și pe mine printre aceștia. Sunt nițel cam la sfârșitul tabloului pentru că gradul meu este încă mic și decorația e prea mare. Citiți de asemenea [ziarul – n.a.] *Universul* din luna actuală și veți afla isprăvile de arme ale băiețelului cel mare. Și el se bate tot așa frumos și eroic. Cu Sandu am luat iarăși legătura prin scris, legătură care a fost întreruptă câțeva vreme din cauza luptelor grele. Ultima scrisoare de la el

am primit-o cu data de 15 oct. și el gândește la fel, că ne vom întoarce în iarna aceasta acasă.

Eu sunt pe malul Mării de Azov și vom începe atacul cel mare în Crimeea foarte curând. Sperăm cu toții că cei care vor scăpa și de aici să ne întoarcem în țară. Aici e cam frig și plouă. Dormim ca vitejii afară, tot timpul rece. Dacă nu m-ar supăra picioarele de reumatism, aș fi foarte vesel.

Dragă tată, mi-i dor să beau o țuică sau un vin pentru că nu le-am mai văzut din august. Păstrează țuică și vin să ne putem sărbători întoarcerea. Matildei și lui Titu drag [...], când voi face iar rost de carte poștală, le voi scrie și lor. Vă îmbrățișez pe toți“.

Imediat după scrierea acestei cărți poștale a urmat un nou atac, în timpul căruia este rănit pentru a doua oară și evacuat la Spitalul „Regina Elisabeta“ din București. Dorința exprimată în cartea poștală de a ajunge acasă, pentru a-și petrece iarna alături de cei dragi, nu s-a îndeplinit, deoarece vindecarea lui a durat.

I se oferă ocazia de a rămâne cadru didactic la Școala de Infanterie din Sibiu, dar a declinat oferta și în februarie 1942 a plecat din nou pe front. De data aceasta, pentru a nu se mai întoarce.

## ULTIMA DORINȚĂ

Comandantul Armatei XI, generalul Erich von Manstein, a hotărât, ca în deschiderea atacului final, să execute un bombardament de cinci zile, aerian și terestru, ca să slăbească

linia de apărare a sovieticilor. Bombardamentul a început în data de 2 iunie, la ora 5,40 și a durat până în data de 6 iunie, cu pauze doar pentru evaluarea pagubelor și pentru încadrarea următoarelor ținte. Corpul românesc de Vânători de Munte s-a angajat doar cu câteva baterii în bombardamentul inițial.

Sovieticii se așteptau la un atac terestru după cele cinci zile de bombardament, dar în seara zilei de 6 iunie artileria germană a tras continuu la capacitate

atacului, din 6 iunie 1942: „Sunt aproape sănătos. Picioarele s-au umflat iarăși; însă până nu se termină cetatea blestemată nu am timp să mă gândesc la mine. La Școala de Ofițeri voi veni ca instructor, cu toată experiența mea de război, însă numai după ce batalionul meu va fi dus înapoi în țară. Până atunci rămân cu oamenii mei. Eu așa înțeleg datoria: până la capăt.

Ce va fi la noapte, mâine și în zilele următoare, până înfigem steagul în inima cetății..., Dumnezeu știe.

Dacă Parcele îmi vor curma firul vieții și voi rămâne întins cu fața la cerul primăvăratec, în cânt de păsărele și bubuit de tun, dacă îmi va fi dat să beau din potirul de aur al nemuririi, nu mă voi simți singur. Voi fi primit de camarazii mei de luptă: căpitan Curteanu, sublocotenent Vasiliu, sublocotenent Crăciunescu și ceilalți eroi care

s-au jertfit pentru țara lor.

Mă doare inima când mă gândesc să mă despart pentru totdeauna de tine și să nu te mai văd NICIODATĂ... NICIODATĂ!

Dar trebuie să plec. Timpul este scurt. Mâine în zori plec. În noaptea asta mi-e tare dor de tine și de mama, mai mult ca niciodată. Pe tata îl știu tare și bun. Închid ochii și pe cale invizibilă a dorului vă îmbrățișez pe toți.

Pe tine te rog, dacă o fi să cad, să nu mă lași aici. Vreau să mă odihnesc lângă buncii mei, în pământul Teleormanului. Este ultima mea dorință.

Cu bine, al tău frate Nic.“

În seara de 7 iunie 1942, contraatacul rusesc a fost foarte



*La mormântul lui Nicolae Simionescu din cimitirul aflat în satul Karlovka, Crimeea*

maximă, fără să mai facă pauze pentru evaluarea pagubelor.

Atacul a început în 7 iunie 1942, la ora 02.30. Acțiunile trupelor române au fost foarte eficiente. Divizia 1 Munte a cucerit înălțimile dinspre partea de uscat, care duceau la Sevastopol.

Atmosfera pe frontul românesc în iunie 1942 era tensionată. Fiecare soldat se gândea la ce putea fi mai rău. Sublocotenentul Nicolae I. Simionescu a luat și el în calcul această posibilitate și a trimis frumoasele sale gânduri, alături de ultima dorință, fratelui Alexandru.

Iată scrisoarea pe care el o scrie în ziua premergătoare



dur. Sub protecția sprijinului de artilerie, rușii se apropiau mereu. Rândurile vânătorilor de munte erau din ce în ce mai rărite.

Căpitanul I. Iețcu a relatat ultimele momente din viața sublocotenentului Nicolae Simionescu, în contextul luptei aprige: „Se pare că momentul cel mai critic sosise. Sublocotenentul Simionescu Nicolae își dă seama de acest lucru și el însuși cu o pușcă-mitralieră în mână, se ridică și dă semnalul de rezistență până la moarte. Și în această clipă glonțul fatal vine, se apropie și lovește. Sublocotenentul Simionescu Nicolae se clatină, dar nu cade și nu vrea să fie evacuat. Prezența lui aici este absolut necesară, chiar dacă ar fi prezență a neînțelegerii. El se sprijină în genunchi și într-o ultimă efortare mai trage o rafală în rândurile dușmane. Privirile lui senine se îndreaptă undeva departe, către cei scumpi, și într-o caldă mângâiere îmbrățișează o mamă, un tată și un frate. E ultima clipă în care le mai poate striga numele“.

Impresionat de testamentul sublocotenentului, căpitanul I. Iețcu remarcă: „Socotesc că rândurile bravului sublocotenent Nicolae Simionescu ar trebui să se găsească pe masa de lucru a fiecărui tânăr din generațiile ce se ridică, să constituie crezul tuturor și călăuza lor de fiecare clipă. Ferice de neamul ai cărui fii au înțeles acest mare adevăr. Acel neam va trăi, va lupta și va învinge“.

## UN EPILOG TRIST

Scrisoarea lui Nicolae va ajunge în mâinile fratelui său, Alexandru, datorită locote-

nent-colonelului Cojocărescu, comandantul batalionului 1 Vânători de Munte, care cu durere scrie acestuia: „Ne revine greaua misiune de a vă înmâna ultima scrisoare a celui ce a fost neprețuitul nostru camarad și iubitul dvs. frate. Vă rugăm a înțelege durerea noastră, care se alătură în totul sufletului dvs. întristat, întrucât în eroul Simionescu I. Neculae am pierdut unul dintre vitejii între viteji ai neamului românesc și locul lui în rândurile noastre rămâne pentru totdeauna gol, fiindcă prezența lui în sufletele noastre va fi veșnică, tot așa cum va rămâne și în legenda Patriei un cavaler al Ordinului «Mihai Viteazul», cu chipul de copil și suflet brav“.

În registrul actelor de morți, pe anul 1942, s-a consemnat faptul: „Sublocotenentul Simionescu Nicolae, în vârstă de 25 de ani, de profesiune ofițer activ, născut în comuna Alexandria, județul Teleor-

man, fiul domnului Ilie și al doamnei Teodora, în ziua de 7 iunie, la ceasurile optsprezece după-amiaza, a încetat din viață în atacul pentru cucerirea orașului Sevastopol și a fost înmormântat în cimitirul din satul Karlovka – Crimeea. Moartea a fost verificată de domnul medic locotenent Chelaru Corneliu, medicul batalionului 1 Vânători de Munte“.

Asaltul final asupra orașului s-a dat la 4 iulie 1942, când Armata de Coastă a fost distrusă, iar Armata 11 germană a cucerit Sevastopolul. La 5 iulie a avut loc o paradă a victoriei în Sevastopol, iar von Manstein a fost ridicat la gradul de feldmareșal. După această zi, comandantul german a plecat pentru o lungă perioadă de vacanță în România.

Cucerirea Sevastopolului, după 250 de zile de asediu, a modificat raportul de forțe în bazinul Mării Negre în favoarea trupelor germane și române.

Soarta războiului după bătălia de la Stalingrad (august 1942 – februarie 1943) s-a schimbat total, armatele sovietice preiau ofensiva și au înfrânt trupele germane și pe aliații lor. România a intrat după război în sfera de influență rusească. Astfel că românii care au luptat alături de germani împotriva forțelor sovietice au fost considerați inamici, trădători, iar a face demersuri pentru aducerea trupurilor în patria natală, spre a fi înhumați, nu a fost posibil.

Sublocotenentul Nicolae I. Simionescu a rămas să doarmă somnul de veci în pământ străin, iar ultima dorință, de a fi înmormântat în pământul teleormănean al străbunilor săi, nu s-a împlinit. ■

*Piatra de mormânt  
ridicată în România  
de familie,  
pentru cinstirea memoriei lui*



# PRIZONIER ÎN U.R.S.S.

MĂDĂLINA MIRON

Tema prizonierilor români de război din regiunea Astrahan a fost foarte puțin studiată atât în istoria Rusiei, cât și în istoria României. S-a scris mult despre lagărele din zona Siberiei (Magazin istoric, nr. 5/1996, 8/1997, 1 – 3/1998, 5/2006, 6/2016), însă regiunea Astrahan nu este atât de cunoscută publicului larg. Sursa de inspirație pentru a cerceta mai mult această regiune și viața din Lagărul nr. 204 a fost povestea unchiului meu, Ursuț Pavel, care a fost prizonier un an acolo.

Povestea lui începe în anul 1920, într-o zi de noiembrie, când vede pentru prima dată lumina zilei, fiind întâiul născut într-o familie de țărani cu patru copii din satul Bonțida, județul Cluj. După Dictatul de la Viena, a fugit într-o noapte împreună cu mai mulți tineri la Alba Iulia, în România. Și-a lăsat în urmă părinții, patru frați, dintre care unul „părăsi această lume zbuciumată” (așa cum a descris unchiul meu moartea fratelui său în singura scrisoare adresată familiei), o soră și prieteni pentru a se alătura și a lupta în Armata Română.



*Ursuț Pavel, fotografiat înainte de încadrarea în armată*

A fost încadrat în Regimentul 91 Infanterie „Regele Ferdinand I”. Acesta s-a înființat la 29 decembrie 1919, iar la 26 martie 1920 a primit denumirea. Cu aceasta a rămas până la 1 decembrie 1944, când a fost desființat și contopit cu Regimentul 18 Infanterie.

Soldații acestui regiment au avut de înfruntat, pe lângă pericolele războiului, și calamitățile stepii. Praful răscolit din dunele de nisip de milioanele de bocanci, copite de cai și roți de mașini, din

ambele tabere, care se ridica la sute de metri în aer, sub formă de nor, îngreuna serios respirația. Apa potabilă, adeseori otrăvită de inamicul în retragere, lipsea. Canicula era greu de suportat. Mai erau apoi problemele grave legate de transportul artileriei și aprovizionarea pe distanțe nesfârșite.

## MÂNAT DE CURAJ ȘI PATRIOTISM

Efectivele regimentului numărau 5.500 de soldați (patru batalioane de pușcași și companii de specialitate, de transmisiuni și sanitare). Unitatea a ocupat o poziție defensivă pe malul drept al râului Moldova, la 20 – 25 km sud-vest de orașul Pașcani, poziție pe care a întărit-o cu câmpuri de mine, tranșee și cazemate de beton. Au apărat reduta eroică, până la data de 23 august 1944, când aliniamentul a fost depășit de trupele numeroase ale Armatei Roșii, ce declanșase o ofensivă generală, la 20 august. O parte dintre ofițeri și trupă au fost luați prizonieri și duși în gulagul sovietic.

Unchiul meu a fost capturat de forțele armate sovietice aflate în zona județului Neamț (pe linia frontului Târgu Neamț – nord Iași – nord Chișinău – Nistru), următoarea zi după lovitura de stat din 23 august. Momentul capturării nu se cunoaște





*Fabrică  
la care  
au lucrat  
prizonierii*

*La muncă  
în Lagărul  
nr. 204*



cu exactitate. Știm doar că se afla în mașină cu un locotenent, care a reușit să scape. Ultimul sfat al locotenentului a fost acela de a lăsa camionul cu muniție menită soldaților români și să fugă amândoi. Însă, mânat de mult curaj și patriotism, unchiul meu a decis să nu-și lase compatrioții fără muniție. A fost luat de trupele sovietice, trimis într-un lagăr de tranzit din Bălți, Republica Moldova, iar mai apoi spre Lagărul nr. 204 din regiunea Astrahan.

Astrahan, situat în partea de sud a Rusiei europene, este la mare distanță de centrul țării, fiind considerat în Rusia un fel de țară a exilaților. Orașul se află pe malul Fluviului Volga, în apropierea Mării Caspice și a graniței cu Kazahstanul. Regiunea Astrahan este un loc cu o istorie și o cultură unică, fiind caracterizat de interacțiunea și influența diferitelor culturi ale popoarelor care trăiesc aici și de atitudini tolerante față de străini. În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, localnicii i-au ajutat cu ce au putut pe prizonierii de război închiși în lagărul din regiunea lor, indiferent de consecințe.

În timpul Primului Război Mondial, prizonierii de război au fost plasați în satele din regiunea Astrahan. Erau separați în funcție de statut: soldații erau închiși în diferite cazărmi, iar ofițerii în camerele din hotelurile de la acea vreme. Creșterea numărului de prizonieri de război în anul 1915 a forțat Guvernul să construiască o tabără specială în apropierea gării din orașul Astrahan. Pentru a găzdui prizonierii, s-a folosit locul unde se afla Fabrica de bere „Boemia” (celebră în Rusia de atunci). Supravegherea prizonierilor se făcea de gardieni înarmați, iar conducerea generală era încredințată poliției.

## MURDARI, DESCULȚI, CU PĂDUCHI ȘI PURICI

Primul lagăr din Al Doilea Război Mondial în care au fost închiși prizonieri de război pe teritoriul regiunii Astrahan a fost lagărul nr. 60, construit din ordinul NKVD nr. 0095, din 20 ianuarie 1943. Un an mai târziu, a fost deschis Lagărul de prizonieri de război nr. 204. În timpul conflictului, lagărul nr. 204 avea șapte secții situate în orașul Astrahan și în satele din apropiere. Conform datelor primite de la Crucea Roșie Română, unchiul meu a fost închis în secția nr. 1.

În această secție, prizonierii erau plasați în barăci fără ferestre, murdare și supraaglomerate. Sufereau din cauza păduchilor și puricilor și dormeau pe pri-ciuri acoperite cu saci umpluți cu paie. La fel ca și în celelalte secții, lipseau zonele de dezinfectie, băile și bucătăria. Barăcile erau prost încălzite și nu existau suficiente paturi. Una dintre cele mai acute probleme era lipsa de îmbrăcăminte și încălțăminte. Întrucât acestea se uzau rapid din cauza condițiilor de muncă, a fost afectată starea de sănătate a prizonierilor. Ei erau repartizați pentru diferite munci: reparații la canalizările din oraș, în fabricile de construcții și reparații navale în satul Narimanovo, la mina de sare, în zona de construcție a centralei electrice din Astrahan, la fabricile de pește din satele Trusovo și

Svobodnii și la debarcaderul Petropavlovskaja, prizonierii fiind prost echipați pentru astfel de munci. Ziua de lucru era de opt ore.

Prizonierii aveau o dietă monotonă, ce consta din cereale (mei) și tăieței. Din cauza lipsei de grăsimi, carne, cartofi, sare

*Cimitirul prizonierilor de război din Astrahan*



sau pește, nu aveau energia necesară pentru a îndeplini norma de lucru impusă de conducerea lagărului, iar rația de hrană varia în funcție de norma de lucru îndeplinită.

Tuberculoza și tifosul au fost cele mai frecvente boli în rândul prizonierilor de război, din cauza condițiilor de captivitate. Predominante erau și degerăturile și dizenteria. În ciuda măsurilor preventive, în tabără s-a instaurat o rată ridicată a mortalității. Conform datelor primite de la Crucea Roșie Română și din Arhivele Militare de Stat din Moscova, decesul unchiului meu a avut loc în perioada în care rata mortalității era foarte ridicată (începutul anului 1945).

Nivelul ridicat al mortalității a fost explicat de specialiști astfel: sosirea prizonierilor de război deja bolnavi de tifos și dizenterie (fără a fi plasați în carantină); temperaturi extrem de scăzute iarna și extrem de ridicate vara; situația precară din Lagărul nr. 204; lipsa îmbrăcămînții și a încălțămînții adecvate.

## MILA LOCUTORILOR

Abia în anul 1946 a fost creată o zonă specială (mai degrabă un mic spital), iar deținuții bolnavi erau trimiși în astfel de centre. În acel an s-a înregistrat o reducere semnificativă a ratei mortalității. În anul 1944 muriseră 829 de persoane, în 1945, 2.925, în 1946, 29, iar între anii 1947 – 1948, zece persoane pe an. Morții erau îngropați în cimitire alocate de autoritățile orașului, în incinta lagărului, în gropi comune. Conform datelor primite, unchiul meu a fost îngropat în cimitirul de lângă Uzina de Reparații Navale III International din Astrahan. În prezent, pe acel loc se află Cimitirul civil Trusovskoe, dar nu există nicio informație cu privire la mormântul său. În incintă există doar un monument comemorativ închinat soldaților români.

Conducerea Lagărului nr. 204 a căutat să izoleze complet prizonierii de război și să împiedice contactul acestora cu populația locală. Cu toate acestea, autoritățile nu



Ursuș Pavel (stânga)

au reușit să rezolve această problemă în practică, deoarece munca prizonierilor se desfășura în afara perimetru-lui lagărului: întreprinderi din orașul Astrahan, șantiere, câmpuri agricole etc. Potrivit ziarului *Astrahan Vestnik*, locuitorii milostivi din Astrahan nu i-au lăsat pe prizonieri fără a le oferi ceva de mâncare, de multe ori prizonierilor le erau oferite pachete de țigări, pe care ei le schimbau apoi cu alte produse.

Emoțiile și compasiunea față de prizonierii Lagărului nr. 204 au rămas în memoria colectivă a regiunii. Dacă pentru U.R.S.S., cuvântul „inamic” era echivalent cu cel de

român, polonez, german etc., în ochii localnicilor erau doar niște persoane care aveau nevoie de ajutor și simpatie. Pentru majoritatea oamenilor, imaginea era de nesuportat. Localnicii aruncau bucăți de pâine, pește uscat sau orice era comestibil prizonierilor români, iar aceștia apucau aceste daruri ale milei și le înfulecau cât mai repede pentru a nu fi prinși. Din amintirile prizonierilor reiese faptul că localnicii îi tratau cu amabilitate.

Spre sfârșitul anului 1945, primii prizonieri de război au început să se întoarcă acasă (*Magazin istoric*, nr. 11/2005), iar numărul lor s-a redus semnificativ. În anul 1945 erau 4.555 prizonieri, în 1946, 3.956, în 1947, 1.948. În baza ordinului elaborat de Ministerul Afacerilor Interne al U.R.S.S. nr. 00646 din data de 22 iunie 1948, administrația lagărului nr. 204 a fost desființată, iar un departament (separat de acest lagăr) pentru prizonierii de război a fost creat în regiunea Astrahan, sub administrația Ministerului Afacerilor Interne. În decembrie 1949, acest departament a fost închis, iar destinul prizonierilor rămași este necunoscut.

Groapa comună a lagărului nr. 204



Pe tot parcursul anilor, cât a existat Lagărul nr. 204, prizonierii de război români cât și de alte naționalități au construit în regiunea Astrahan o centrală electrică cu o capacitate de 3.000 kw, au construit și reparat aproximativ 140 de nave, 2 km de cale ferată, trei depozite de cereale și multe alte facilități. ■



# MARCEL PROUST ȘI PLĂCEREA DE A SCRIE DESPRE MÂNCARE

THEO STĂNESCU-STANCIU

Madlena înmuiată în ceai, una dintre acele „prăjituri scurte și durdulii, [...] care parcă ar fi fost turnate în ghiocul scobit al unei scoici Saint-Jacques“, se confundă cu spiritul proustian al amintirii din *În căutarea timpului pierdut* (1913 – 1927). Despre ea au scris numeroși biografi, încercând să scoată la lumină cât mai multe posibile conexiuni cu viața, experiențele sau subconștientul autorului... Dar mica madlenă nu este nici pe departe singura referință culinară din opera lui Proust.



● Bolnăvicios, încă de mic, mai mult ciugulea decât mânca ● Viața de zi cu zi – restricții alimentare, diete, dar și petreceri fastuoase, la care nu gusta nimic! ● În romane – rețete locale, specialități exotice ● Berea – cu proprietăți terapeutice...

**M**arcel Proust s-a născut la 10 iulie 1871, la scurt timp după suprimarea în forță a Comunei din Paris, în casa unor burghezi înstăriți din Paris. Tatăl, Adrien Achille (1834 – 1903), reputat medic și epidemiolog, profesor la Facultatea de Medicină, și-a dedicat mare parte din viață luptei împotriva holerei, maladie ce făcea în continuare ravagii prin Europa. Mama, Jeanne Clémence Weil (1849 – 1905),

moștenitoarea unei bogate familii evreiești de origine germană, a fost, încă din adolescență, pasionată de literatură.

De la primele luni după venirea pe lume, micuțul a dovedit o constituție firavă. De vină ar fi fost tocmai vremurile complicate, după cum avea să sublinieze unul dintre biografii autorului, Georges Cattaui. „În timpul tulburare al Comunei, doctorul Proust a fost rănit de un glonț rătăcit al unui insur-

gent, pe când intra în clădirea spitalului unde lucra. Doamna Proust, însărcinată, abia a putut face față emoțiilor, când a aflat de pericolul prin care îi trecuse soțul. Când, la scurt timp după, copilul s-a născut atât de pirpiriu, tatăl a crezut chiar că nu scapă!“.

Odată cu trecerea anilor, sănătatea nu i s-a ameliorat, ci, din contră, alergiile și maladiile timpului păreau că îl transformaseră în țința perfectă.

Primăvara era un anotimp de coșmar: polenul florilor din multe grădini ale Parisului îi acutiza astmul. Avea doar nouă ani, când, la revenirea dintr-o plimbare cu părinții prin Bois de Boulogne, aproape a văzut moartea cu ochii. Un atac sever de astm l-a lăsat pentru câteva minute fără suflare. Doctorul Proust era gata să îi declare moartea... Dar băiețelul s-a luptat din răsuputeri și a revenit la viață!

**T**oate acestea și-au lăsat amprenta asupra unei copilării sub atenta supraveghere a celor din jur și a restricțiilor. Marcel s-a dovedit, în plus, și un băiețel, apoi un adolescent și un tânăr pentru care mâncarea nu avea rolul decât să-l mențină pe linia de plutire. Într-o scrisoare trimisă mamei, pe când avea doar șapte ani, copilul i-a mărturisit marele păcat comis în ultimele zile: „am mâncat mai puțin decât de obicei“.

În mentalitatea tânărului, după cum arăta un alt biograf, Anne Borrel, citând o însemnare de pe vremea când împlinise 15 ani, „gurmandul nesățios, dar

cu gusturi rafinate, are întâietate în fața savantului delicat“. Primul ar putea „devora cantități gargantuesci din preparate delicioase“, nu neapărat gătite după cele mai prețioase rețete, precum, la doar un prânz: „un ou fiert, două felii de friptură de vită, cinci cartofi întregi, o bucată de pui rece în aspic, o pulpă, tot rece, de pui și mere fierte într-un compot extraordinar“.

În special tatăl, obsedat de dietă și, mai ales, de igienă, i-a interzis băiatului accesul la orice fel de produs alimentar ce se vindea pe stradă. Însă, oricât de amenințătoare puteau fi pentru sănătatea lui Marcel, sensibilul copil nu putea rămâne nepăsător la reclamele pe care le auzea strigate zi după zi. Nu de puține ori, în scrisori sau în alte însemnări, își nota ineditele modalități prin care vânzătorii își promovau produsele: „Stridii, veniți la stridii, aduse direct din barcă!“, „Creveți buni, încă în viață!“, „Sosește macroul, macrou proaspăt, macrou nou! Aici e macroul, macrou frumos!“, „Midii proaspete și delicioase“, „Sparanghel frumos de la Argenteuil. Morcovi dulci! Fasole verde și fragedă, fasole verde!“...

În vara anului 1901, Marcel rămâne acasă, părinții hotărând să plece într-o vacanță la poalele Muntelui Matterhorn, la Zermatt, în Elveția. Nedorind să părăsească Parisul, tânărul este răsfățat de una dintre bucătărese. Satisfăcut, îi scria mamei: „În ceea ce privește mesele, niciodată nu am mai mâncat așa de bine de când Arthur și Marie se ocupă de mine. [...] În fiecare zi, am o friptură de vită sau orice doresc și mereu



Céleste Albaret

în cantități imense, ca și cartofi prăjiți, brânză Gruyère sau alte creme de brânză, piersici sau bere“.

**C**u toate că nu s-a arătat niciodată atras de consumul vreunui preparat culinar la modă (nici organismul nepermițându-i-l, pe de altă parte!), din familie a moștenit gustul pentru organizarea de dineuri fastuoase, la care erau etalate dintre cele mai rafinate specialități gastronomice ale vremii. Astfel poate fi catalogat, de pildă, dineul organizat de familia Proust la 24 mai 1897 și care a primit descrieri laudative în toată presa mondenă a orașului. „Ieri, o cină cât se poate de literară și de elegantă cu domnul Marcel Proust, care și-a reunit pentru prima dată mulți dintre prieteni. Printre ei se numără: Anatole France, contele Louis de Turenne [ofițer și călător francez, 1843 – 1907 – n.a.], contele Robert de Montesquiou-Fezensac [poet simbolist, renumit colecționar de artă, 1855 – 1921 – n.a.], Jean Béraud [pictor, renumit pentru

Contele Robert  
de Montesquiou-Fezensac







Marie-Louise Ritz

opere ce surprind viața cotidiană pariziană, 1849 – 1935 – n.a.), Reynaldo Hahn [compozitor și interpret de origine venezueleană, 1874 – 1947 – n.a.]. [...] Renumitul doctor Proust, tatăl domnului Marcel Proust, s-a tras deoparte, lăsându-și fiul să facă onorurile acestei frumoase cine“ (*Le Gaulois*, 25 mai 1897). Sub supravegherea vigilentă a doamnei Proust – care prefera să stea în spate, să se ocupe cu pregătirile și nu prea agreea strălucirea mondenă! –, bucătăreasa, Félicie a trebuit să se autodepășească.

**D**espre ea știm, din însemnările scriitorului, că excela la prepararea unei rețete de friptură rece de vită, asortată cu morcovi. Félicie a devenit apoi Françoise, prototipul bucătăresei perfecte din *În căutarea timpului pierdut*. Aceasta mergea „ca însăși la piață pentru a alege și primi cele mai frumoase bucăți de car-

ne, [...] precum Michelangelo a petrecut opt luni în Munții Carrarei alegând perfecte blocuri de marmură“. Iar finalul era unul de-a dreptul grandios: „A apărut carnea de vită rece, cu morcovi, plasată de Michelangelo al nostru din bucătărie pe cristale enorme de aspic, asemenea blocurilor de cuarț transparent“. Într-unul dintre carnetele în care își făcea notițele pentru redactarea *În căutarea timpului pierdut*, Proust avea să noteze chiar: „trebuie să-mi compar cartea cu friptura de vită a bucătăresei părinților“.

**M**oartea părinților (survenită la doar doi ani distanță, 1903, respectiv, 1905) poate fi asemănată cu o nouă transformare: Marcel devine din ce în ce mai fascinat de luatul mesei în afara casei. Și asta nu avea nicio legătură cu vreun preparat culinar sau vreun bucătar celebru. Pentru Proust cafeneaua, braseria sau restaurantul, „deschise la orice oră, sunt centre de întâlnire și observare asupra vieții sociale, asupra atât a prietenilor, cât și a străinilor sau a prețioșilor agenți de informații care sunt membrii personalului“.

În viața reală, Proust a rămas mereu un personaj cu un apetit de pasăre... Aproape toți

prietenii și, mai ales, menajerele au subliniat, în amintiri, cât de puțin consuma zilnic. În 1904, de pildă, guvernanta sa, Céleste Albaret (1891 – 1984), i-ar fi mărturisit doctorului Georges Linossier, un apropiat al familiei, că singura masă pe care o lua Marcel pe zi consta doar din: „două ouă, o aripioară de pui întreagă friptă, trei croasanți, o porție de cartofi prăjiți, struguri, cafea și o sticlă de bere“. Pe fundalul Primului Război Mondial, ajunsese să se descurce, deseori, doar cu două cești de cafea cu lapte și doi croasanți pe zi. Pe ultimele, datorită reducerilor de război, le-a eliminat și, cu toate că Céleste Albaret a încercat să i le înlocuiască cu mici sandvișuri, Proust le-a refuzat.

Odată ce a înaintat în vârstă, începând să scrie *În căutarea timpului pierdut*, Proust începe să se simtă acasă doar între pereții hotelurilor și restaurantelor faimoase ale Parisului. În special Ritz (inaugurat la 1 iunie 1898) îi devine al doilea cămin, centrul vieții, locul de unde se inspiră, unde i se nasc personajele și poveștile. Gazdă mereu prezentă, Marie-Louise Ritz (1867 – 1961) își amintește prezența constantă a scriitorului, „un personaj micuț, oarecum tenebros, nervos“, cu care nu prea a socializat.

Sosea noaptea târziu, în jurul miezului nopții, și cina, de obicei, într-un salon particular, la etaj, însoțit de prozatorul Paul Morand (1888 – 1976). În micuțul salon mereu era un foc aprins în șemineu. Proust, cu o sănătate fragilă, suferea de frig. Însă, „personalul de la Ritz este atât de

Paul Morand





Proust la Ritz, desen de Paul Morand

util, încât mă simt ca acasă și sunt mai puțin obosit aici” – îi scria unui alt prieten, Armand de Gramont, duce de Guiche (1879 – 1962). La rândul său, Proust s-a dovedit un client atent: oferea cu generozitate bacșișuri frumoase (într-o seară se spune chiar că a lăsat 300 de franci, spre nemulțumirea celor care îl însoțeau!), chiar și băiatului care îi ațâța focul îi dădea 20 de franci, dar și recomandări pentru angajații care doreau să plece în alte locuri (un valet, Henri Rochat, ar fi obținut, astfel, un post în America tocmai datorită cuvintelor frumoase scrise de Proust!) sau își trimitea medicul personal când un membru al personalului se temea că ar fi răcit.

Maître d'hôtel Olivier Dabescat a fost cel care l-a ajutat să creioneze marea majoritate a personajelor. Cu ochiul său atent, îi dezvăluia scriitorului toate tainele celor care treceau pragul stabilimentului.

**L**a Ritz, Proust își invita prietenii, colaboratorii sau admiratorii. Cinele sale au rămas în analele elitei pariziene. De pildă, la un festin din 1 iulie 1907, când i-a invitat pe directorul ziarului *Le Figaro*, Gaston Calmette (1858 – 1914, un mare admirator al scriitorului), compozitorul preferat,

Gabriel Fauré (1845 – 1924) sau scriitorii Anna de Noailles (1876 – 1933) și Henri Béraud (1885 – 1958), meniul avea să fie pe placul celor mai selecte și pretențioase gusturi, urmând rețetele chefului Auguste Escoffier, renumitul bucătar de la Ritz. Caviar și șampanie Veuve Clicquot și Krug; consommé de pui; limbă de mare cu sos mousseline (un derivat al sosului olandez, realizat din unt, gălbenușuri, lămâie, smântână, piper și sare) și vin de Rin; cocktail de cozi de creveți în stil american (fructe de mare și sos picant, servit într-un pahar), escalop de vită cu orez, potârnice cu trufe, muguri de

Proust la Evian, în 1905



sparanghel verde, cremă de castane cu frișcă, prăjiturele pe bază de ou, cu migdale și nuci.

Dar pe cât de opulente erau festinele organizate, pe atât de puțin și simplu obișnuia să ceneze Proust, după cum o atestă o povestioară din acele vremuri despre cea mai... bogată masă a sa: a ajuns pe la 11 și jumătate, în salonul privat gol, a comandat un pui fript, cartofi, legume proaspete, o salată și o înghețată de vanilie (cu ajutorul căreia, se pare, spera să scape de arsurile de stomac!). Apoi a cerut o carafă mare de cafea și s-a delectat cu... 16 ceșcuțe de cafea excelentă. Atunci a părut într-adevăr mulțumit!

**D**acă în viața reală doar aprecia mâncarea, fără a o consuma cu predilecție, ca scriitor, Proust s-a dovedit de-a dreptul pasionat de ea. În opinia biografului Hannah Walhout, „bucătăria se transformă în limbaj. Mâncarea este un adevăr în sine. De pildă, tânărul Marcel simte dragostea maternă, precum «un fruct copt de plesnește»”. Mai târziu, pregătindu-se să meargă să vizioneze pentru prima oară un spectacol de teatru, recunoaște că se simte depășit: „La fel de puțin capabil să hotărâsc ce piesă vreau să văd, ca și cum, la masă, cineva m-ar fi obligat să aleg între orez à l'Impératrice [budinca împărătesei, un gen de orez cu lapte, la care se adaugă diverse fructe confiate și frișcă – *n. red.*] și o celebră cremă de ciocolată”.

Personajul său, Swann, prezintă pasiunea culinară, transformând-o în artă. Dacă autorul nu a putut, mai ales din constrângeri fizice, să se delecteze cu toate specialitățile culinare ale fantasticei bucătării franceze,



Swann nu numai că o face, ci dovedește chiar abilități de *chef*. „Era chemat, fără nicio șială, de îndată ce [...] aveai nevoie de rețeta vreunui sos sau de cea a unei salate de ananas pentru mesele cele mai importante.”

Descriind cine festive, Proust dovedește că stăpânește multe dintre specialitățile regionale franceze: *rillettes* de Tours – un fel de pastă din carne de porc (dar și de pasăre, oaie sau pește), gătită lent și mărunțită manual, păstrată la rece, în borcane, rețeta tradițională din Tours primind astăzi recunoaștere internațională; biscuiți de Reims – un produs de patiserie parfumat cu aromă de trandafiri și de culoare roz intensă (obținută prin adăugarea de carmin); specialități din Normandia, precum *gallettes* – o plăcintă rustică, pe bază de aluat fraged, cu gem și smântână, *feuilletés* – o plăcintă cu foi, umplută cu brânză Camembert, tarta cu mere sau cu cireșe „ca niște perle de coral”; *bouillabaisse* – celebra supă de pește din Marsillia; sparanghel cu sos *mousseline*; pui *financière* – o rețetă clasică franceză, o combinație de carne și ficat de pui și ciuperci.

Dar, în același timp, nu lipsește nici ironia. Cum încercările de a epata și în domeniul culinar



Olivier Dabescat,  
desen apărut în Le Figaro, 1934

erau, și în acele vremuri, foarte frecvente, Proust nu se sfiește să pomenească și rețete mai puțin... inspirate. Unele care se pot schimba – cum este cazul înghețatei cu aromă de cafea și fistic, oferită lui Swann de mama naratorului, care „nu a ieșit grozav, cred că data viitoare trebuie să îi punem altă aromă”.

**D**in paginile celor șapte volume ale romanului *În căutarea timpului pierdut*, Proust dovedește și alte conexiuni culinare. Cum este povestea vaniliei, ingredient cheie mai ales pentru înghețata atât de apreciată de narator și personaje. „Parfumul de vanilie, ce înmiresma înghețata pe care ne-ai servit-o, ducesă, se trage dintr-o plantă căreia i se spune vanilier. Ea produce flori, în același timp masculine și feminine, dar un soi de perețe tare, așezat între ele, împiedică orice comunicație. De aceea nu se puteau obține niciodată fructe până în ziua când un tânăr

negru, născut în insula Reunion, numit Albins, ceea ce, în trecut fie spus, e foarte hazliu când e vorba de un negru, deoarece înseamnă alb, a avut ideea de a pune în legătură organele despărțite, cu ajutorul unui mic vârf”.

**P**entru a domoli crizele de astm, tânărului povestitor din *În căutarea timpului pierdut* medicul i-a recomandat să consume bere, șampanie sau coniac. În opinia acestuia, ele „ar dispărea, în euforia produsă de alcool asupra corpului”. Când se pregătea să plece, împreună cu bunica, în vacanța de vară la Balbec (un oraș de vacanță în Normandia, invenție a autorului), doctorul l-a sfătuit chiar să ia o înghițitură bună de bere sau de coniac. Însă bunica se opune cu vehemență – coniacul aproape că îi distrusese căsnicia –, așa că această licoare nu este prea prezentă în roman.

În schimb, cu berea este o altă poveste. Se pare că Proust însuși era un pasionat consumator. Aceeași guvernanta Céleste Albaret are multe amintiri cu paharele de bere pe care le consuma scriitorul. Și prezintă chiar și o versiune de unde i s-ar fi tras acea pasiune: „În afară de cafeaua zilnică, nu bea aproape nimic – vin, nici măcar o picătură –, dar cu berea era altceva, de bere aproape oricând avea chef. Scriitorul Ramon Fernandez [scriitor, jurnalist și critic literar francez, 1894 – 1944 – n. a.], la fel de tânăr și el, a fost cel care i-a dat ideea de a savura bere, ducându-l să deguste prospețimea produselor de la berăria Lipp, situată pe Bulevardul Saint-Germain”. ■

Gaston Calmette



# ROMUL – DIN INDIA SAU DIN CARAIBE?

**DORINA MIHALCEA**

Conexiunea dintre India și procesul de distilare a alcoolurilor pare a fi una adânc înrădăcinată în trecut, după unii specialiști cu cel puțin 1.500 de ani în urmă. Deși s-au identificat mai multe referințe mitologice la trestia de zahăr ca una dintre cele mai importante culturi din acea țară, istoria exactă a distilării și a producerii primelor tipuri de băuturi alcoolice din zahăr, de tip rom, pare a fi încă destul de incertă.



Sir John Hubert Marshall,  
cu soția, fiica și guvernanta acesteia, în India

Disputa în rândul arheologilor cu privire la originile procesului de distilare a alcoolurilor, cel puțin a celor produse din trestie de zahăr, în Asia de Sud datează de mai bine de șapte decenii.

## DOVEZI ARHEOLOGICE CONTRADICTORII

În 1951, fostul director general al siturilor arheologice din India, Sir John Hubert Marshall (în perioada 1902 – 1931), publica una dintre cele mai importante lucrări, *Taxila* (astăzi, sau Takshashila, oraș din regiunea Pothohar din Punjab; vechea metropolă a fost înființată în jur

de 1.000 î.H. și, pentru o perioadă, a fost capitala Ghandarei, situată în bazinul Peshawar), o detaliată descriere a săpăturilor, cu numeroase fotografii.

Printre altele, a notat descoperirea unor vase de ceramică datate cu aproximativ un secol î. H., pe care le-a listat drept „condensatoare de apă”, a căror „utilizare precisă” nu a putut-o descrie cu certitudine, dar era destul de convins că ar fi făcut parte dintr-un sistem asamblat, asemănător unui alambic.

Trei decenii mai târziu, în 1979, reputatul indolog Frank Raymond Allchin (1923 – 2010), într-un studiu denumit chiar *India: The Ancient Home of Distillation* (India: vechiul cămin al





*Poarta de intrare în templul zeiței Kamakshi  
din orașul indian Kanchipuram*

distilărilor), i-a preluat ideea lui Marshall, extinzând-o. A plecat de la descoperirea a mai bine de 100 de vase de tip condensator în situl Shaikhan Dheri (cam 30 km nord de Peshawar), acoperind, cronologic, perioada cca 150 î.H. – secolele IV – V. Le-a făcut descrieri ample, subliniind că ele ar fi putut fi utilizate la consumul de lichide. Zona de unde proveneau era semi-deschisă, în chiar inima orașului, mărginită de case pe ambele părți. În interiorul unei singure încăperi Allchin a identificat două vetre; numeroase boluri de mici dimensiuni, stivuite ordonat; cenușă de lemn, dar și câteva recipiente de mai mari dimensiuni, pe care, la Taxila, Marshall le-a considerat că puteau face parte dintr-un alambic. De asemenea, a scos la lumină și un tub de teracotă, despre care a sugerat că putea conecta părți ale dispozitivului alambic, cu toate că era destul de scurt (aproximativ 15 cm). Se putea ajunge de la prezența unor asemenea recipiente la concluzia că ansamblul în sine ar fi putut fi un loc de distilare? Allchin nu oferă răspunsuri ferme: subliniază doar că ar putea să se afle în fața unui magazin

sau tavernă în care se păstrau, se comercializau și se consumau băuturi fermentate.

Astăzi, mulți specialiști înclină să examineze mult mai critic teoria. Subliniind forma extrem de comună a vaselor descoperite atât la Taxila, cât și la Shaikhan Dheri, Marco Pierini, un pasionat istoric al romului, arată că sunt mai multe hibe în teoria lui Marshall/Allchin. În primul rând, Allchin ar fi sugerat că abundența de dovezi etnografice pentru tehnologia de distilare la triburile actuale din Asia de Sud dovedește că, și în trecut, primii locuitori ai zonei o foloseau. Pentru Pierini însă ideea nu are sens: distilarea în sine reprezintă un procedeu destul de complex, dar, mai ales, o tehnologie adecvată. Dacă vechile comunități sau triburile de astăzi utilizează alambicuri rudimentare, improvizate, asta nu înseamnă și că le-ar fi inventat ei, ci, cel mai probabil, cu mijloacele reduse de la dispoziție, au copiat modele observate în alte părți și doar le-au adaptat la propriile condiții.

Apoi, lipsa surselor scrise capătă o altă lumină din perspectiva lui Allchin. Arheologul și indologul britanic a insistat să interpreteze vechi texte din sanscrită, subliniind că se poate vorbi de numeroase referințe la procesul de distilare în sine. Dar autorii erau reticenți să furnizeze descrieri explicite ale alcoolului distilat, deoarece în jurul subiectului a existat un secret, datorat „aspectului său ritualic și sacramental”. Pierini nu este, din nou, de acord, arătând că până astăzi ni s-au păstrat numeroase descrieri detaliate despre prepararea diferitelor băuturi din cereale, trestie de zahăr. Dar ele erau obținute prin fermentare, și nu prin distilare alcoolică! Deci, teoria conspirației tăcerii a lui Allchin nu poate fi susținută!

Alți autori – alte argumente, unele chiar destul de ciudate. Cum textele indiene vechi pomenesc des consecințele nefaste ale consumului de alcool în exces, sunt voci care susțin că doar o băutură distilată ar fi fost capabilă să producă asemenea teribile efecte.

Din nou, fals! Specialiștii din domeniu au demonstrat că multe alte tipuri de băuturi, nu neapărat doar cele obținute prin distilare, pot conduce la beție distrugătoare. Și sunt mult mai mulți factori care pot intra în ecuație: vârsta, greutatea corporală, starea de sănătate, dieta zilnică, consumul regulat sau chiar condițiile meteorologice...

## TRESTIA DE ZAHĂR – APANAJ DIVIN, DAR ȘI BAZĂ PENTRU BĂUTURI AMEȚITOARE

Poate că India nu este cel mai vechi cămin pentru procesul de distilare a alcoolurilor, dar este ea, oare, locul de naștere al spiritului din trestia de zahăr – romul?!

Cultivarea trestiei de zahăr în Asia de Sud-Est este atestată încă din secolul V î.H. În India, încă din trecut, actualul stat Uttar Pradesh acoperă cea mai proeminentă zonă pentru cultivarea acestei plante, mai bine de 50% din producția totală. Trestia de zahăr este utilizată nu numai pentru a produce zahăr brut, ci și ca bază pentru tradiționalul *jaggery* (un zahăr necentrifugat, care conține și multe alte vitamine și minerale, considerat remediu naturist în spațiul indian), dulciuri, sucuri, furaje.

Atât de prezentă în viața de zi cu zi, înalta și falnică trestie nu putea să nu aibă reprezentări și în panteonul hindus. Kamakshi, unul dintre numele prin care este identificată Shodashi, este o zeitate tânără, simbol al iubirii, al maternității și al căminelor fericite. În cele mai multe reprezentări, ea apare ținând o trestie de zahăr într-una dintre mâini.

Dar nu este singura zeitate hindusă care prezintă o legătură directă cu una dintre cele mai cultivate plante ale Indiei. La rândul său și zeul plăcerilor carnale, al dorințelor și al frumuseții, Kamadeva, este reprezentat cel mai adesea într-un car tras de două păsări impozante și bogat colorate, pregătit să tragă cu un arc, confecționat dintr-o trestie de zahăr și un șir de albine.

## BĂUTURA DEMONILOR

Procesul de fermentare a sucului de trestie de zahăr este unul vechi și foarte răspândit în lumea asiatică. Se spune că totul ar fi plecat de la o băutură antică, *sidhu*, așa-numitul vin din trestie de zahăr. James McHugh, un specialist în istoria culturală a Indiei pre-moderne, consideră că aceasta, pe lângă întrebuințările sale medicale, a reprezentat o afacere complexă, fiind una dintre cele mai consumate băuturi. Este atestată în majoritatea textelor vechi, dar, din păcate, nicăieri nu apare o rețetă exactă, listă detaliată de ingrediente



Pagină dintr-un manuscris de secol XVII  
al Ramayanei

sau instrucțiuni pentru producerea ei. Autorii, în special ai textelor cu valențe medicale, au făcut și diferența dintre băutura nouă (mai tânără de un an) și cea învechită – cea de-a doua putând fi un remediu pentru sănătate, stimulând digestia și pofta de mâncare sau distrugând paraziți intestinali. În *Ramayana* (500 – 100 î.H.), demonii Rakshasas emanau un miros asemănător băuturii *sidhu*. Hanuman, un alt personaj al poemului, povestește că, atunci când a intrat în palatul conducătorului demonilor, Ravana, a fost învăluit de freamăt de petrecere, rămânând impresionat de multitudinea „de recipiente din aur, pietre prețioase sau argint pline cu *sidhu*”. Mai târziu, în urma marii confruntări din care Hanuman ieșea învingător, demonii inamici apăreau „cu ochi tremurători și tulburi de la *sidhu*”.

În *Mahabharata* (sec. III î. H.), băutura este asociată cu străinii fără morală.

La multe secole depărtare, una dintre cele mai importante surse despre viața de zi cu zi în India regelui Someshvara al III-lea (1127 – 1138), *Manasollasa*, cuprinde un capitol special dedicat băuturilor alcoolice. Acolo sunt prezentate câteva rețete pentru „transformarea” vinurilor din zahăr. După McHugh ar putea fi prima atestare a unui proces de distilare alcoolică. „Băutura este produsă din *jaggery* și suc din trestie de zahăr





Reprezentare a lui Ravana, regele demonilor

transformat/fermentat o perioadă, aseasonat cu flori dhataki [plantă cu flori puternic colorate, foarte utilizate în ceaiurile terapeutice ayurvedice – *n.red.*] și zahăr cristalizat, khunda [descoperit din timpul Imperiului Gupta, în jurul secolului V; în dialectul local, aceste cristale erau numite *khanda* – *n.red.*]. Încălzită pentru mult timp, înalta temperatură o transformă, obținându-i o culoare clară datorată ierburilor și un gust intens și amăruit.

Câteva decenii mai târziu, conform descoperirilor istoricului indian Irfan Habib, în timpul domniei sultanului Alaaddin Khalji (1296 – 1316), pusă în fața unor decizii neagreate, populația locală a recurs la soluții ingenioase. Cum sultanul și cea mai mare parte a enturajului său erau musulmani, una dintre primele și importante porunci a fost interzicerea comercializării vinului de zahăr. Atunci, hindușii „și-au instalat cazane (*bhattis*) în casele lor și au făcut vin din zahăr, l-au băut și l-au vândut la prețuri mari”. Pentru istoricul culinar David Wondrich pasajul este decisiv pentru a considera că procesul distilării

alcoolului poate coborî în India cel puțin în jurul datei de 1316. Acesta era anul morții lui Alaaddin și, conform cronicarului indian Ziauddin Barani (1285 – 1358), printre ultimele legi ale domniei sultanului s-a numărat și interzicerea distilării vinului din trestie de zahăr. Pare, astfel, că practica devenise atât de populară, încât a fost nevoie să fie scoasă în afara legii!

## UN ROM MAI BUN DECÂT ORICE BRANDY

Începând cu veacul al XVIII-lea, numărul rafinărilor de zahăr a sporit în mod considerabil, pentru a profita de cererea uriașă de zahăr din Anglia. Melasa, ca produs secundar, a început să servească și la fabricarea de rom. O nouă piață a apărut după înființarea coloniei penale din Australia (ianuarie 1788) de britanici. Deținuții, dar și personalul de acolo aveau nevoie de tot mai mult rom, iar Bengalul era mult mai aproape decât Caraibe, zona predilectă de producție a aromatei băuturi.

Pentru istoricul australian Geoffrey Blainey, „romul bengal, despre care se spune că este mai puternic decât cel jamaican și nu atât de dulce, a devenit prima băutură națională a Australiei, transformându-se într-o adevărată monedă de schimb”. Și a durat aproape trei decenii, până când și australienii au început să-și cultive propria trestie de zahăr, în Queensland.

India a încercat să-și exporte romul și în Marea Britanie, dar s-a lovit constant de o opoziție acerbă. Cu toate că aroma obținută era una excelentă – cum o dovedește o depozitie din Parlamentul britanic din 1840, conform căreia, dintre produsele indiene prezentate, romul s-a arătat „superior celui mai bun brandy franțuzesc” –, „dacă ar fi admis în țară ar înlocui în întregime consumul de băuturi spirtoase de gen din Regatul Unit”. Și asta nu era indicat – astfel că suprataxarea a redus producția de rom indian.

S-a dezvoltat mai mult piața pentru gin și, apoi, pentru whisky. Romul a rămas, în schimb, popular în rândul localnicilor, mai ales printre tinerii din regiunea Bengal și din Kerala (în sud). Începând cu 1855, a fost lansată și cea mai populară marcă de rom local, o băutură cu o culoare mai închisă, spre negru, arome de vanilie și o concentrație de alcool de peste 40%. ■

# ARNĂUȚII ÎN OȘTILE MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÂNEȘTI



CLAUDIU-ION NEAGOE  
(Universitatea Națională de Știință  
și Tehnologie Politehnica București),  
CĂTĂLIN DRĂGHICI  
(Asociația *Historia Renascita*)

**Proiectul de reconstituire istorică a epocii fanariote a prins contur în toamna anului 2022, în urma lansării volumului Arnăuții în Țările Române (secolele XVIII – XIX). Studiu istoric, ediția revăzută și adăugită, pe care l-am publicat la Editura Mega din Cluj.**

**Eforturile de documentare privitoare la veșmintele și echipamentele militare specifice „tagmei arnăuților” au constituit imboldul de a duce mai departe munca de cercetare, în sfera experimentală a reconstituirii istorice. În aproximativ șase luni au fost finalizate primele echipamente complete, specifice mercenarilor cunoscuți sub denumirea generică de arnăuți din ultimele decenii ale veacului fanariot.**

Succesul proiectului la nivel național ne-a încurajat să îl dezvoltăm și, totodată, să-l diversificăm. Am avut în vedere o reconstituire mai largă a tipologiilor vestimentare militare și civile specifice epocii fanariote. Scopul este de a oferi publicului interesat șansa de a călători în timp prin intermediul activităților și evenimentelor tematice organizate cu diverse ocazii și de a înțelege mai bine realitățile și mentalitățile epocii fanariote și mai cu seamă evenimentele petrecute în jurul anului revoluționar 1821.

## REDUCEREA EFECTIVELOR OȘTIRILOR PĂMÂNTENE

Majoritatea istoricilor au acceptat, evident în mod convențional, ca limite cronologice pentru epoca fanariotă, anii 1711 – 1821 pentru Moldova și, respectiv, 1716 – 1821 pentru Țara Românească. De menționat este și faptul că, în a doua jumătate a secolului trecut, au fost exprimate opinii potrivit cărora așa-zisa epocă fanariotă ar fi fost precedată de o perioadă pre- sau protofanariotă (începând cu anii 1659 – 1660), ca dovadă domniile grecului Dumitrașco Cantacuzino în Moldova (1673, 1674 – 1675, 1684 – 1685), precum și domniile albanezului



Gheorghe Duca



grecizat Gheorghe Duca, în Țara Românească (1673 – 1678) și în Moldova (1665 – 1666, 1668 – 1672, 1678 – 1683).

Contribuții științifice apărute relativ recent au relevat faptul că această epocă a domniilor fanariote a început în Moldova cu anul 1709 sau, altfel spus, cu prima domnie a domnitorului fanariot Nicolae Mavrocordat (6 noiembrie 1709 – 23 noiembrie 1710), iar în Țara Românească cu prima domnie a aceluiași domn (25 decembrie 1715 – 14 noiembrie 1716) și s-a încheiat în mod oficial în vara anului 1822, atunci când Poarta Otomană a acordat tronurile celor două Principate Române, prin firmanele din 1/13 iulie, unor boieri pământeni, respectiv Grigore Ghica al IV-lea (Țara Românească) și Ioniță Sandu Sturdza (Moldova).

Unii reprezentanți de seamă ai istoriografiei noastre din secolul al XX-lea au exprimat, în cuprinsul unor prelegeri sau al unor contribuții științifice, ideea „desființării oștirilor pământene” din inițiativa primilor domni fanarioți. Însă, la o atentă analiză a surselor documentare și narrative din epoca fanariotă, realitatea se vedește a fi cu totul diferită. Mai corect ar fi să vorbim astăzi de o reducere numerică a forțelor militare din cele două țări românești și implicit a atribuțiilor acestora. Faptul că Nicolae Mavrocordat ar fi întreprins o „reformă” militară într-una dintre cele două domnii ale sale în Țara Românească e aproape imposibil de dovedit. Cât privește consemnarea fostului mare ban Mihail Cantacuzino, în a sa *Istorie politică și geografică a Țării Românești* de la 1774 sau 1776, potrivit căreia Nicolae vodă „a găsit la venirea sa 18.000 de ostași, dar i-a stricat pe toți, supunându-i la bir, și lăsând câțiva dintr-înși neînarmați, pentru slujba orașelor”, ea rămâne una singulară, neputând fi dovedită și de alte surse. O așa-zisă reformă „militară” a fost întreprinsă sub cea de-a treia domnie în Țara Românească (1735 – 1741) a lui Constantin Mavrocordat și, respectiv, sub cea de-a doua domnie în Moldova



*Başbuzuc și arnău în timpul asediului Silistrei, 1854, Leopold Muller după Carol Popp de Szathmári*

(1741 – 1743) a aceluiași domn. În fapt, din inițiativa unor domni fanarioți (primul dintre aceștia fiind Constantin Mavrocordat), efectivele oștirilor Țărilor Române au fost reduse ca număr, ele fiind folosite mai ales pentru apărarea granițelor, pentru păstrarea liniștii interne și încasarea dărilor. Poarta Otomană n-a cerut niciodată reducerea efectivelor militare și cu atât mai puțin desființarea oștirilor pământene. Din contră, în vreme de război aceasta a permis și chiar a cerut unor domni fanarioți să sporească numărul slujitorilor militari, prin recrutarea de mercenari pământeni sau sud-dunăreni. De altfel, pe timp de război, muntenii și moldovenii, alături de tătari, au format trupele auxiliare ale armatei otomane.

În timpul războiului dintre austrieci și otomani, 1716 – 1718, domnul fanariot al Moldovei, Mihail Racoviță Cehan, a recrutat, la cererea Înaltei Porți, 1.500 de voluntari, numiți generic „levenți”, dintre care 1.000 de seimeni, recrutați dintre sârbi, bulgari, albanezi și greci, și 500 de „vânători” moldoveni. Plata și echiparea acestora a fost scăzută din haraciul datorat Porții. Tot la porunca Porții, Grigore Ghica al II-lea, domnul Moldovei, a adunat în anul 1727 vreo 7.000 de oșteni cu leafă, 3.000 de pedestri și 4.000 de călăreți, recrutați dintre pământeni (slujitori, dărbăni, panțiri, vânători, boiernași, copii de casă, mazili și armășei).

La 1737, tot pe timpul unui conflict armat între austrieci și otomani, domnul fanariot al Țării Românești, Constantin Mavrocordat, a strâns 2.000 de lefegii, numiți levenți, cei mai mulți dintre aceștia fiind creștini și otomani de la sudul Dunării. Jumătate dintre aceștia erau pedestri, cealaltă jumătate fiind călări. Fiecare oștean primea o leafă de 25 de guruși (taleri, monete de argint), la care se mai adăugau alți cinci guruși bacșiș. Cea mai numeroasă oștire din epoca fanariotă a fost ridicată de Nicolae Mavrogheni, în 1788: 10.350 de lefegii (albanezi, greci, sârbi, otomani și, probabil, aromâni).

*Arnău în slujba unui boier, Frédéric Damé, Bucarest en 1906*



## GRECI, SÂRBI, ALBANEZI, ROMÂNI

Arnăuții s-au numărat printre cei mai importanți lefegii sau mercenari care au făcut parte din garda personală a domnilor fanarioți din Moldova și Țara Românească. La început, arnăuții au fost mai cu seamă etnici albanezi. Primii apar menționați în țara oară în Moldova, sub domnia lui Antioh Cantemir (1695 – 1700). Sunt din nou menționați și în prima domnie moldoveană a lui Nicolae Mavrocordat (1709 – 1710). În Țara Românească, primii mercenari albanezi sunt atestați sub domnia lui Ioan Alexandru Mavrocordat (1716 – 1719).

Dacă la începutul secolului al XVIII-lea, arnăuții au fost îndeosebi etnici albanezi, începând cu domniile lui Constantin Mavrocordat în Țara Românească și Moldova, sub numele generic de „arnăuți” vom găsi nu doar etnici albanezi, ci și etnici greci și sârbi din regiunea Bosniei. Bunăoară, în 1739 „ceata” arnăuților din Țara Românească era compusă din două „steaguri”: steagul condus de Nicula căpitan (sau buluchașa), compus din 49 de arnăuți și trei zapcii (bayraktarul sau stegarul, odobașa și ceașul) și steagul lui Paraschiva căpitan, compus din 47 de arnăuți și trei zapcii. Zapciu însemna, din perspectiva organizării militare, un subordonat al căpitanului sau al ispravnicului de județ. Stegarul, fiind primul menționat între zapcii căpitanului, trebuie să fi avut sensul de „locotenent”. Prin urmare, odobașa ar putea fi asimilat unui „sergent” (deși la otomani era un comandant, un căpitan, un șef de companie), iar ceașul unui „caporal” sau „căprar”.

De la mijlocul secolului al XVIII-lea, termenul de „arnăut” a desemnat pe orice lefegiu sau mercenar de origine sud-dunăreană, albanez, sârb, bosniac, munte-negrean, bulgar, grec sau chiar otoman, care purta „straie arnăuțești” și se afla în slujba Curții Domnești



Arnăut albanez

sau a Spătăriei (Hătmăneii, în Moldova) și Agiei (instituție însărcinată în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea cu menținerea ordinii publice în cele două capitale de la București și Iași). În sursele documentare și narative moldovene și muntene din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea găsim menționate numele unor arnăuți greci precum Nicola, Ispir sau Spiros, Nani (1755), Ianachi (1757), un alt Ianachi (1785), Mavrodin (1788), Iane (1792), Morali (1795), Dima Papazopulo (1800), Ignatie (1805), Ianachi Psoa (1807), Caravia (1815 – 1821), Sava Fochianos (1816 – 1821); sârbi, precum Petco (1742), Panaite (1754), Chiriac

(1759), Pavel (1788), Dimitrie Macedonschi și Hagi Prodan (1820 – 1821); albanezi precum Zgurali (1769), Diamandi (1776), Ghencea (1815) sau Diamandi Giuvăra (1816–1821); otomani asemeni lui Mustafa (1765) sau Cara Ali (1816) și chiar români, precum Crăciunăș (1793), Gheorghe (1800), Costea (1809).

În vreme de pace, numărul arnăuților domnești oscila de la câteva zeci la câteva sute. În vreme de război, numărul acestor lefegii putea ajunge la câteva mii. Bunăoară, în 1769, pe timpul războiului dintre ruși și otomani, marele spătar muntean Părvu Cantacuzino ar fi adunat până la 2.000 de arnăuți, dintre care vreo 750 au căzut răpuși în lupta purtată cu otomanii lângă Mănăstirea Comana (noiembrie 1769).

În anul 1775, Alexandru Ipsilanti, domnul Țării Românești (1774 – 1782), dispunea de vreo 300 de arnăuți, sub comanda unui buluchaș. Între 1776 și 1777, sub domnia lui Grigore Ghica al III-lea, „steagul arnăuților” de la Curtea Domnească din Iași era format din 150 de „neferi” (lefegiu, oștean). Din relatările ofițerului francez Joseph-Gabriel Monnier (1745 – 1818), care a trecut prin Țara Românească în toamna anului 1786, aflăm că principele acestei țări, Nicolae

Beizadea Grigore Ghica,  
fiul lui Grigore Ghica (1822 – 1828),  
plimbându-se la șosea cu faetonul  
tras de patru telegari.

În spate: valetul și arnăutul de pază.  
Beizadeaua poartă costum „evropenes”  
și „filindru” sau joben.

Acuarela de prin 1845, atribuită lui Ch. Doussault





Mavrogheni (1786 – 1790), dispunea la vremea aceea de o gardă personală de 100 de arnăuți, dintre care 50 erau albanezi și sârbi. Ei formau o companie călare, iar ceilalți 50 erau greci, aceștia constituind o companie de infanterie. Un an mai târziu, același domn dispunea de 200 de arnăuți, iar în 1788 el organiza alte patru steaguri de arnăuți, fiecare steag numărând câte 100 de neferi. Înainte de confruntările austro-otomane purtate pe Valea Buzăului, în 1789, corpul arnăuților aflați în slujba lui Vodă Mavrogheni ajunsese să numere, potrivit relatărilor călătorului englez Thomas Hope (1769 – 1831), 800 de indivizi, majoritatea recrutați de la sudul Dunării.

Alexandru Moruzi, domnul Țării Românești (1799 – 1801), a primit poruncă de la Înalta Poartă (1800), așa după cum aflăm din consemnările viceconsulului rus Luca de Kiriko, să ridice oșteni și să-i înarmeze pentru apărarea ținuturilor de margine ale principatului de atacurile trupelor ayanului (comandantul militar local) de la Vidin, Osman Pazvantoglu. Tot astfel,



*Cei doi autori în costum de arnăuți  
(Claudiu-Ion Neagoe, stânga;  
Cădălin Drăghici, mijloc)*

Mihail Suțu I, domnul Țării Românești (1801 – 1802), adunase, în anul 1802, vreo 3.000 de arnăuți pentru a putea face față incursiunilor pasvangiilor de la Vidin.

Sub domnia lui Constantin Ipsilanti în Țara Românească (1802 – 1806) erau vreo 700 de arnăuți, dintre care 300 asigurau paza Curții Domnești, aflată în acea vreme la Mănăstirea Radu Vodă. Mai

apoi, în 1807, același domn adunase circa 1.000 de arnăuți, dintre care 500 călări și 500 pedestri, toți puși sub comanda căminarului Ianachi Psoa. La 1818, Ioan Gheorghe Caragea dispunea de vreo 400 de arnăuți, iar la 1820 – 1821, sub domnia lui Alexandru Suțu, erau cam 800 de arnăuți (greci, sârbi și bulgari).

La începutul anului 1821 erau vreo 800 de arnăuți în Țara Românească și vreo 300 în Moldova, dar odată cu izbucnirea mișcării lui Tudor Vladimirescu în Țara Românească și a mișcării revoluționare eteriste în Moldova, numărul arnăuților a trecut de 2.000 de indivizi.

*(Va urma)*

## BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 iulie 2024, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Câți „vânători” moldoveni a recrutat voievodul Mihail Racoviță Cehan în timpul războiului din 1716 – 1718?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din aprilie 2024 este:

*„Emil Nedescu și Stejan”*

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **domnul Andrei Toma**, din **București**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2024.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail fără numele celui care trimite și care nu indică adresa.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, București

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

# SIMBOLUL OCHIULUI LUI HORUS

MIHAIL WALTER TEUTSCH

Pentru Egiptul Antic, simbolul cel mai aparte și mai încărcat cu o semnificație mitologică a fost ochiul lui Horus. El ia naștere în contextul luptei dintre zeii Horus – patronul faraonilor, ținuturilor fertile și moștenitorul lui Osiris – și Seth, patronul deșertului, care și-a uzurpat fratele, Osiris, ucigându-l. La un moment dat, Seth îi scoate ochiul stâng lui Horus, iar acesta ripostează și îi taie lui Seth organele genitale. Cu ajutorul celorlalți zei și mai ales al lui Thoth, scribul zeilor și divinitatea magiei, ochiul lui Horus este refăcut și devine principalul mijloc utilizat în regenerarea lui Osiris (*Magazin istoric*, nr. 7/2007). Capătă astfel simbolismul său de vindecare și protecție.



Mormântul faraonului Pashedu din dinastia a XX-a, unde este ilustrat ochiul lui Horus

Ochiul vindecat al lui Horus devine simbolul de sănătate sau de perfecțiune – ochiul *udjat*. Este reprezentat drept un ochi omenesc cu linia de machiaj pornind din colțul exterior, sub care apar însemnele unui obraz de șoim – zeul Horus este înfățișat cu trup de om și cu capul de șoim, încoronat. Primele surse scrise egiptene care menționează existența ochiului *udjat* sunt *Textele Piramidelor*, gravate pe pereții interiori ai piramidelor din Sakkara, unde se prescrie saliva regelui pentru vindecarea ochiului lui Horus, ca urmare a luptei pe care acesta a avut-o cu Seth.

Ochiul lui Horus *udjat* ajunge să fie reprezentat pe un număr foarte mare de amulete cu puteri apotropaice, de apărare împotriva răului. Aceste amulete sunt așezate pe bandajele mumiilor sau sunt puse pe anumite coliere, care, la rândul lor, sunt plasate pe mumia respectivă. Un exemplu de astfel de colier a fost descoperit în mormântul lui Tutankhamon (*Magazin istoric*, nr. 7/1995, 11/1999, 9/2001).

Tot în scop apotropaic, în vremea

Regatului de Mijloc (cca 2055 – 1650 î.H.), ochiul lui Horus a fost pictat atât pe pereții mormintelor, cât și pe părțile laterale ale sarcofagelor dreptunghiulare. Conform inscripțiilor, poate reprezenta puterea monarhului, conceptul de regalitate, protecția împotriva lui Seth, un agent de purificare regală sau ofrande cu ocazia sărbătorii lunii pline. Pentru faraon, devine un mijloc de a se putea proteja de actele de violență ale lui Seth.

Simbolistica *udjat*-ului a ajuns să capete o dimensiune atât de mare în Egiptul Antic, încât apare menționat și un cult al său. Un oficial pe nume Udjahorresnet, care trăiește în vremea când Egiptul este cucerit de persi (cu care, probabil, și colaborează), are printre titlurile sale și pe acela de „preot al ochiului lui Horus”.

Pentru egiptenii antici, ochiul lui Horus reprezintă unul dintre cele mai importante simboluri, asociat cu abilitatea de vindecare, accesul înlesnit în lumea de apoi și îndepărtarea forțelor malefice ale lui Seth. În contextul invaziei franceze a lui Napoleon (*Magazin istoric*, nr. 11/2022), foarte multe simboluri ale acesteia sunt redescoperite și reînțelese de oamenii de cultură. În prezent, ochiul lui Horus este unul dintre cele mai cunoscute simboluri ale civilizației faraonice. ■



Statuie a lui Udjahorresnet

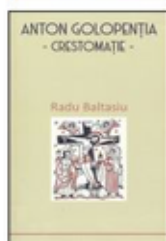


# PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ



● **Laurențiu Vlad – ISTORII ROMÂNEȘTI ALE IDEII DE „EUROPA”, SECOLELE XVII – XXI (IMAGINI, NOTE, REFLECȚII)**

*Institutul European, Iași, 2021, 340 pp.*



● **Radu Baltasiu – ANTON GOLOPENȚIA: CRESTOMATIE**

*Editura Oscar Print, București, 2023, 491 pp.*



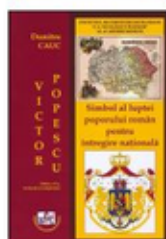
● **Ileana Roman, Tudor Rădoi – ENCICLOPEDIA JUDEȚULUI MEHEDINȚI: DICȚIONAR**

*Editura Prier, Drobeta-Turnu Severin, 2021, 928 pp.*



● **Ioan Marin Mălinaș – LA UMBRA SARMIZEGETUSEI ROMANE: BASILICA DIN DENSUȘ. REFLEXII ISTORICE ȘI LITURGICE INSPIRATE DE O CARTE TIPĂRITĂ LA VIENA ÎN 1775**

*Editura „Mihai Eminescu”, Viena, Oradea, 1997, 195 pp.*



● **Dumitru Cauc – VICTOR POPESCU: SIMBOL AL LUPTEI POPORULUI ROMÂN PENTRU ÎNTREGIRE NAȚIONALĂ. EDIȚIA A II-A, REVĂZUTĂ ȘI COMPLETATĂ**

*Editura Universitaria, Craiova, 2022, 399 pp.*



● **Ioan Dură – ROMÂNII ȘI ATHOSUL: PAGINI INEDITE DIN ISTORIA LEGĂTURILOR ROMÂNILOR ȘI BISERICII ACESTORA CU SFÂNTUL MUNTE ATHOS**

*Editura „Cuget Românesc”, Bârla, 2002, 217 pp.*



● **CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ „FOTOGRAFIA ROMÂNEASCĂ – PERSPECTIVE LOCALE ȘI TENDINȚE EUROPENE”: REZUMATE = THE INTERNATIONAL CONFERENCE „ROMANIAN PHOTOGRAPHY – LOCAL PERSPECTIVES AND EUROPEAN TRENDS: ABSTRACTS”**

*(Coord: Adrian-Silvan Ionescu, Adriana Dumitran)*  
*Editura Bibliotecii Naționale a României, București, 2023, 37 pp.*



● **Silviu Neguț, Marius-Cristian Neacșu – GEOSTRATEGIA (Prefață de Ionel Nicu Sava)**

*Editura Meteor Press, București, 2022, 701 pp.*



● **Grant T. Harward – RĂZBOIUL SFÂNT AL ROMÂNIEI: MILITARI, MOTIVAȚIA ȘI HOLOCAUSTUL (Traducere din limba engleză de Alina Pavelescu; prefață de Mioara Anton)**

*Editura Corint, București, 2024, 527 pp.*



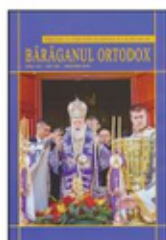
● **Aapo Roselius, Oula Silvennoinen – ESTUL SĂLBATIC: EXPEDIȚIILE RĂZBOIULUI FINLANDEZ SPRE EST ȘI CRIZA EST-EUROPEANĂ. 1918 – 1921 (Traducere din limba finlandeză de Sigrîd Crasnean și Zeina Todea)**

*Editura Lebăda Neagră, Iași, 2021, 382 pp.*



● **MONITOR STRATEGIC (Revistă de studii de securitate și apărare)**

*Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară, anul XXIII, Nr. 3–4/2022, 101 pp.*



● **BĂRĂGANUL ORTODOX (Periodic al Episcopiei Sloboziei și Călărașilor)**

*Anul XIX, Nr. 236, ianuarie 2023, 23 pp.*

# PRIMA NUNTĂ LA CASA ALBĂ

**2 iunie 1886:** Grover Cleveland, al 22-lea președinte al S.U.A., își unea destinul cu Frances Folsom, fiica celui mai bun prieten și partener de afaceri, Oscar Folsom, decedat cu 11 ani în urmă.

*Gravură de epocă,  
păstrată în Biblioteca Congresului S.U.A.*



A fost prima și, deocamdată, ultima asemenea ceremonie care a avut loc la Casa Albă. Mai puțin de 40 de persoane au participat la fericitul eveniment, rudele cele mai apropiate, câțiva prieteni și membrii Cabinetului. Pentru Grover a fost printre cele mai importante zile petrecute în reședința prezidențială.

Rotofeul prim om în stat (potrivit unor statistici, al doilea cel mai solid președinte din istoria Americii, după William Howard Taft!), ajuns aproape la 50 de ani, și-a așteptat cu emoție vizibilă aleasa în Camera Albastră, unul dintre cele trei saloane de la primul etaj al Casei Albe, distinctă atât prin forma sa ovală, cât și pentru decorul tradițional în nuanțe de albastru. Pentru acea ocazie, cea mai mare parte a mobilierului fusese îndepărtată și înlocuită cu ghivece uriașe cu palmieri, hortensii, begonii, trandafiri sau camelii.

Frances (Frank, pentru Grover) și-a făcut apariția pășind majestuos, purtând cu grație și eleganță o rochie cu o trenă impresionantă de peste 4,5 m. Creația vestimentară s-a crezut a-i aparține unei celebre case de modă din Paris, pe care tânăra o vizitase în octombrie, un an înainte, împreună cu mama și o verișoară. Valurile de satin, mătase și muselină de culoarea fildesului, cu broderii bogate pe margini, în formă de flori de portocal, îi scoteau în evidență talia subțire și ținuta perfectă. Frank nu a făcut niciun pas greșit, cu toate că rochia în sine cântărea destul – „cât să stea singură, fără niciun corp de femeie înăuntru” (după cum avea să noteze ediția din a doua zi a cotidianului *New York Times*) – și, la cei 21 de ani ai săi, devenise cea mai tânără primă doamnă a Americii.



*Cei doi sofi...*

„Întreaga adunare și-a ținut răsuflarea când a intrat mireasa. Chiar și cele mai pretențioase doamne, atât de obișnuite cu opulența și luxul rochiilor de gală, nu și-au putut ascunde expresiile de uimire și de admirație” – a continuat reportajul celor de la *New York Times*.

Doi preoți presbiterieni – unul chiar fratele mai mare al președintelui – au oficiat slujba.

La insistența lui Cleveland, ceremonia a fost mult scurtată, durând doar zece minute. Președintele s-a asigurat apoi că din jurământul miresei avea să fie eliminată expresia „se va supune”, fiind înlocuită cu „va asculta” de cuvântul soțului.

În zgomot de clopote și salve de tun, întreaga suflare a Washingtonului a intrat în spiritul

*... și la bătrânețe, cu copiii*



sărbătorii, în timp ce invitații au continuat petrecerea în Camera de Est, cea mai mare a Casei Albe. Piesa centrală a decorului special creat pentru eveniment a reprezentat-o un uriaș aranjament floral în culorile tradiționale americane, având inscripționate literele C și F. Tortul a fost servit fiecărui participant individual, într-o cutiuță de satin, însoțit de un bilet semnat personal de tinerii proaspăt căsătoriți.

T.S.-S.



# ISTORIA ARMELOR TERMOBARICE

TUDOR PĂCURARU

24 februarie 1991, chiar înaintea zorilor, undeva în deșertul irakian, la vest de Wadi al-Batin. Brigada 2 Mecanizată din Divizia 1 Infanterie a Statelor Unite a primit ordin să urce efectivele în mașinile de luptă Bradley și Vulcan: urmează o pregătire de artilerie și nu care cumva vreun obuz ră-tăcit... Înghesuiți în cutiile de oțel, militarii se gândesc la ce-i așteaptă: în față e Linia Fortificată Saddam, înțesată de tunuri antitanc, rachete ghidate și mitraliere grele. Misiunea lor: să străpungă linia fortificată și să avanseze în adâncime.

**S**i iată, începe pregătirea de artilerie. Zece sau 12 unde de șoc zguduie tot frontul brigăzii, ca și cum rachetiștii ar fi tras prea scurt toată salva. Iar apoi, tăcere.

● Un atac ciudat ● De la studierea acusticii sălilor de concert, la bomba „cu cărbune”  
● Arma termobarică, greu de folosit într-un război de mișcare ● Un mecanism de ucidere unic ● Controversele publice au determinat S.U.A. să renunțe la această armă



Buldozerul blindat american M9

Pregătirea de artilerie s-a terminat, dar ordinul de atac tot nu vine. E deja zi și, mirați, infanteriștii văd cum din spate sosesc mașinile de geniu: pluguri de deminare și, imediat după ele, buldozere blindate M9. „Ăștia-s nebuni, nu știu că Divizia 26 irakiană îi așteaptă cu artilerie și rachete antitanc?!“ Într-un târziu sosește și ordinul de atac.

E o priveliște ciudată: caze-matele irakiene par intacte, nici măcar nu sunt cratere de obuz prin jur. Ambrazurile sunt înțesate cu armament, dar nimeni nu trage, iar buldozerele

batalionului 1 Geniu își văd de treabă: îngroapă în nisip ambrazuri, tranșee...

Brigada 2 Mecanizată trece mai departe, fără a trage un singur glonț. Câteva zile mai târziu, un jurnalist de la *Newsday*, Patrick Day Sloyan, ajunge în zonă: din tranșeele acoperite cu nisip se ivesc mâini, picioare, arme... Colonelul Moreno, comandantul brigăzii, declară: „Știu că sună destul de îngrozitor, să îngropi astfel inamicii. Dar ar fi fost și mai îngrozitor dacă ar fi trebuit să ne trimitem soldații în acele tranșee, să le curețe la baionetă“.

În „Raportul privind Operațiunea Desert Storm“, prezentat Congresului de secretarul pentru Apărare, Dick Cheney, nu se regăsește niciun comentariu despre modul în care Divizia 1 Infanterie a spart Linia fortificată Saddam în două ore. Se pomeneste numai că „457 militari inamici au fost îngropați în timpul luptei terestre“. Nu „au murit îngropați“, ci „au fost îngropați“. Jurnaliștii au rămas cu impresia că ar fi fost îngropați de vii, versiune care până azi circulă pe Internet. Dar nimeni nu stă să se gândească: oare cum au reușit niște buldozere neînarmate să îngroape în nisip un întreg batalion, dotat cu arme antitanc?

Cheia misterului de la Wadi al-Batin se găsește departe de dunele deșertului irakian, prin arhivele Institutului de Acustică din cadrul Academiei de Științe a Austriei. Mai precis, prin dosarele din anii 1938 – 1945, când Austria era anexată de Germania nazistă. Imediat după anexare, naziștii au preluat sub control ideologic mediile științifice austriece, pentru a impune ceea ce ideologia naziști numeau „știința ariană“. Aveau, pentru aceasta, o bogată „rezervă de cadre“. Partidul Nazist Austriac, NSDAP-Hitlerbewegung, era bine reprezentat în medii academice de vârf. Fiecare secție a Academiei de Științe a Austriei a fost pusă sub controlul unui ofițer austriac, dar membru al poliției politice naziste, SD.

În cazul Institutului de Acustică, cu sediul la Viena, Weimarer Strasse 87, acest rol i-a revenit dr.ing. Mario Zippermayr (1899 – 1979), care, dincolo de convingerile politice



Heinrich Mache

extremiste, era un autentic om de știință. Mario Zippermayr s-a născut la Milano; tatăl său era expert în explozibili, lucra la perfecționarea torpilelor navale. Tânărul Mario i-a urmat pasiunea, studiind ingineria și fizica la Freiburg și Karlsruhe. Doctor în Științe din 1927, s-a specializat în studiul undelor de șoc. În paralel, a activat politic: încă din 1933 a aderat la NSDAP-Hitlerbewegung. Imediat după anexare, dr. Zippermayr s-a înrolat în SD (*Sicherheitsdienst des Reichsführers – SS*), poliția politică a regimului nazist, pe care ulterior Tribunalul de la Nürnberg a declarat-o oficial organizație criminală.

Sub conducerea sa și sub su-

pervizarea SS *Standartenführer* (colonel) Friedrich Klumm (1895 – 1989), Institutul a început studiarea acusticii sălilor de concert și s-a concentrat asupra proiectelor militare secrete ale SS: torpila lansată din aer L-40, avionul de vânătoare supersonic Do 335 și tunul sonic. Iar în 1942, dr. Zippermayr a dat peste o nouă temă incitantă: parcurgând un articol de dr. Kurd von Haken, privind prevenirea exploziilor în instalațiile de preparare a cărbunelui, concepe ideea bombei cu pulbere de cărbune.

Proiectul a primit numele de cod „Humus“. Pentru a-și realiza practic ideea, dr. Zippermayr a alcătuit un colectiv relativ restrâns, format din circa 35 de persoane, în frunte cu prof.dr. Heinrich Mache (1876 – 1954), membru al Academiei de Științe a Austriei, laureat al Premiului Haitinger (1915) și al Medaliei „Wilhelm Exner“ (1927).

În cadrul proiectului a fost realizată prima bombă „cu cărbune“, de 13 kg, testată în 1942 cu rezultate bune pe poligonul Doeberitz de lângă Berlin. În 1942 – 1943, alte teste similare au avut loc în Alpi, la Fellhorn, Eggenalm și Ausslandsalm.

#### Simulatorul de explozie nucleară sovietic IU-59



Рис. 9. Разведочный расчет в экипажах на двух автомобилях ТА3-60



Рис. 21. Подключенный к выстрелу имитатор





„Enzian F-4” capturat de americani

Încărcătura explozivă era alcătuită din 60% praf de cărbune brun (8 kg) și 40% oxigen lichid (5 kg), care erau amestecate, înainte de detonare, cu un tel de lemn.

La acest tip de dispozitiv, o primă explozie de mică putere împrăștiă un nor de particule fine explozive, care sunt ulterior detonate, cu o întârziere de 0,25 s. Explozia nefiind punctuală, ca în cazul explozibililor clasici, ci într-un volum mare, unda de șoc e mult mai puternică și distrugătoare. În plus, explozia consumă oxigenul din aer, efect care durează 10 – 15 minute, sufocând personalul inamic chiar dacă este protejat de caze-mate. Dr. Zippermayr își numea invenția „bombă cu aer greu” (*Schwere Luft*), dar militarii preferau denumirea „bombă cu vid” – azi este numită „armă termobarică”. Unele surse evocă experimente cu „bomba cu vid” asupra deținuților, ba chiar folosirea operațională a acestei arme la lichidarea Ghetoului din Varșovia sau pe Frontul de Est. Aceste afirmații nu sunt sprijinite de documente

și, având în vedere natura criogenică a armei, este puțin probabil să fi fost utilizată în condiții de front. De fapt, inițial, naziștii nu au găsit o utilizare noii arme: într-un război de mișcare, arma termobarică este greu de folosit.

Dar, din 1943, aviația anglo-americană a început să bombardeze sistematic Germania. În acest context, apar

primele proiecte de rachete sol-aer (*Flakraketen*): „Enzian E-4” (realizată de Messerschmitt) și „Schmetterling”.

**P**rimile încercări se soldează cu eșec: anglo-americanii reușeau să bruieze sistemul de ghidare, detonând rachetele la distanță de obiectiv. Pentru a depăși situația, dr. Zippermayr propune proiectul „Hexenkessel” („Cazanul Vrajitoarei”): dotarea rachetei „Enzian” cu un focos „Humus” de mare putere, de 400 kg. Nu mai era nevoie să ghidezi racheta până la țintă: unda de șoc termobarică e suficient de puternică pentru a distruge avioanele inamice pe o rază de sute de metri.

În vara anului 1943, bombe „Hexenkessel” de 25 și 50 kg au fost testate deasupra lacului Starnberg, din Bavaria – cu rezultate devastatoare. Fotografiile cu aceste teste au fost prezentate de către SS *Standartenführer* Friedrich Klumm

lui Rudolf Hermann Brandt, SS *Standartenführer* și consilierul personal al lui Heinrich Himmler. Dar *Reichsluftfahrtamt* (Biroul Aeronautic) din Berlin a respins proiectul: explozibilul gazos era alcătuit din 40% praf de cărbune și 60% oxigen lichid, iar manipularea a 20 litri de gaz lichefiat, la  $-185^{\circ}\text{C}$ , prezenta dificultăți tactice greu de depășit. Ultimul test a avut loc la Ohrdruf, în Munții Harz, la început de martie 1945.

**C**redincios ideilor sale politice, dr. Zippermayr a refuzat să coopereze cu învingătorii – fie ei americani sau sovietici. În schimb, ocupantul sovietic a pus mâna pe mulți dintre cei care lucraseră la proiectul „Hexenkessel”. Conform unui raport american din august 1949 (NARA RG 319, Entry A1-134A, Box 31, Folder 02/006 430), se aflau în Uniunea Sovietică prof.dr. Heinrich Mache, de la Academia de Științe a Austriei, ing.dr.doc. Volker Fritsche, de la Institutul

Schmetterling pregătit de lansare



Tehnic din Viena, ing. dr. Alfred Hoenig, ing. dr. Karl Killian, ing. dr. Robert Julius Gustav Meldau și mulți alții.

Prizonierii naziști austrieci au fost puși la muncă. Prima „bombă cu vid” sovietică a fost, acum 65 de ani, IU-59, un simulator de explozie nucleară, folosit la instruirea trupelor: suflul și efectul termic erau suficient de convingătoare în acest sens.

**E**ra o armă de generația a doua: nu mai folosea oxigen lichid, ci o mică cantitate de oxidant chimic și aerul ambiant. Sovieticii au continuat să perfecționeze aceste arme și, de la jumătatea anilor 1960, Uniunea Sovietică a produs variante termobarice ale armelor de folosire curentă: grenada reactivă AG-7, rachetele antitanc ghidate 9M123 „Krizantema”, 9M133 „Kornet” și 9K115-2 „Metis-M”, rachetele neghidate calibru 300 și 220 mm, bombe de aviație din seria KAB-500/ODAB-500 și KAB-1.500S, ghidată prin GPS, cu rază letală de 500 m. Există chiar și o versiune termobarică a rachetei cu rază scurtă de acțiune „Iskander”, cu focos de 700 kg. Prima utilizare pe câmpul de luptă, de către sovietici, a armelor termobarice a fost consemnată în 1969, cu prilejul incidentelor de frontieră ruso-chineze de pe Fluviul Yalu. Cea mai recentă utilizare a fost aducerea pe frontul din Ucraina a câtorva lansatoare



Bombe cu propan CBU-55

reactive TOS-1, calibrul 220 mm, special proiectate pentru folosirea muniției termobarice.

Un raport al Human Rights Watch din 1 februarie 2000 detaliază efectul acestor arme, citând un studiu realizat de Agenția de Informații a Apărării S.U.A.: „Mecanismul de ucidere împotriva țințelor vii este unic – și neplăcut... Ceea ce ucide este unda de presiune și, mai important, rarefacția ulterioară [vidul], care rupe plămânii... Dacă combustibilul deflagrează, dar nu detonează, victimele vor fi grav arse și probabil vor inhala și combustibilul arzând. Deoarece cei mai utilizați combustibili termobarici, oxidul de etilenă și oxidul de propilenă, sunt extrem de toxice, armele termobarice nedetonate ar trebui să fie la fel de letale pentru per-

sonalul prins în nor ca și majoritatea agenților chimici.” De fapt, este de discutat dacă aceste arme se situează imediat sub linia roșie trasată de Convențiile de la Geneva, care interzic armele „sufocante”.

**P**e la începutul anilor 1960, veștile despre arsenalul termobaric sovietic au început să se răspândească. În acest context, în 1964, liderul egiptean Gamal Abdel Nasser l-a contactat printr-un intermediar pe dr.ing. Mario Zippermayr, oferindu-i un contract pentru a continua în Egipt munca la proiectul „Hexenkessel”. Savantul austriac a acceptat, suma oferită fiind semnificativă. Din cauza lipsei echipamentelor adecvate, încercările dr.ing. Zippermayr de a reproduce experimentele de pe poligonul Hochtal au dat greș. Prințând de veste, sovieticii, la acea vreme principal furnizor de arme al Egiptului, au oferit arme termobarice regimului de la Cairo, pentru a descuraja constituirea unei capacități proprii, independente, a Egiptului de a produce acest tip de armament.

Aceste încercări au atras atenția U.S. Air Force, care a lansat un program vizând producerea de arme termobarice americane. Un prim rezultat a fost bomba cu propan CBU-55, de 340 kg. Arma conține trei sub-muniții și, în versiunea originală, putea fi transportată doar de elicoptere

Lansatoare termobarice TOS în Piața Roșie...





sau de aeronave cu viteză redusă; ulterior, a fost reproiectată cu aripioare pliabile, astfel încât să poată fi transportată și de aeronave de mare viteză.

Armele CBU-55 au fost folosite în Războiul din Vietnam, dar numai în mod experimental. În 1971, o echipă de la Centrul de Arme al USAF de la Baza Forțelor Aeriene Eglin s-a deplasat în Vietnam cu două aeronave de viteză redusă, A-1 „Skyraider“, operate de piloții escadrilei speciale 604 de la Baza Aeriană Bien Hoa (Vietnam). La 6 noiembrie 1971 a fost efectuat primul atac, cu două avioane A-1 cu elice, transportând câte patru arme CBU-55.

În decembrie 1971, aceeași echipă s-a deplasat la Baza Aeriană Regală Nahkon Phanom (Thailanda) pentru a efectua aceleași teste cu Escadrila de Operațiuni Speciale 1, folosind tot aeronave A-1 „Skyraider“. La 2, 5 și 8 decembrie 1971 au fost efectuate patru ieșiri cu câte două aeronave A-1, transportând câte patru CBU-55 fiecare.

**T**estele „în general nu au fost pozitive“: cele trei sub-muniții cu propan aveau atașate mici parașute, deci sub influența vântului se abăteau de la traiectorie, ceea ce afecta precizia bombardamentului și chiar punea în pericol aeronava, nevoită să lanseze de la altitudine foarte mică pentru a nimeri cât de cât obiectivul ordonat. De asemenea, caracteristicile aerodinamice ale CBU-55 au limitat sever capacitatea A-1 de a transporta și alte arme.

Totuși, testele au continuat: în februarie – martie 1972,



... și pe frontul din Ucraina

Escadrila de Atac Ușor VAL-4 a Marinei S.U.A., cu baza la Can Tho (Vietnam), a efectuat mai multe misiuni cu aeronave bimotoare cu elice OV-10 „Bronco“, la nord de Fluviul Mekong.

**S**criptic, acestea au fost „misiuni experimentale în sprijinul infanteriei“, urmărindu-se defrișarea junglei pe suprafețe extinse. În realitate, au fost misiuni anti-personal: după bombardamente, echipe de medici militari legiști au fost transportate cu elicopterul la fața locului, pentru a examina efectele armei asupra militarilor inamici. Un documentar elaborat de CIA și citat de Human Rights Watch constată că „acea care se află în apropiere suferă multiple răni interne, invizibile, inclusiv timpane sparte și zdrobirea organelor interne, contuzii severe, ruptura plămânilor și a organelor interne, posibil orbire“, iar un documentar elaborat de Defense Intelligence Agency adaugă: „unda de șoc și suprapresiune au efecte minime asupra țesutului cerebral... este posibil ca victimele acestor arme, dacă nu au fost aduse în stare de inconștiență de explozie, să sufere mai multe secunde sau chiar minute în timp ce se sufocă“.

În ciuda acestor constatări, armele termobarice au con-

tinuat să fie folosite de S.U.A. În Irak, cu prilejul Operațiunii „Desert Storm“, Infanteria Marină a S.U.A. a folosit 254 de bombe de 250 kg cu oxid de etilenă CBU-72. Arme de a doua generație, ele au fost transportate la țintă cu aeronave cu reacție A-6E ale Infanteriei Marine, dovedindu-se eficiente

contra câmpurilor de mine și a liniilor de fortificații, inclusiv la Wadi al-Batin.

Dar atacul de la Wadi al-Batin a stârnit multe controverse publice, astfel încât în 1996 S.U.A. au decis să renunțe la acest tip de armă. Totuși, în prezent, armele termobarice continuă să facă parte din dotarea forțelor armate ale Braziliei, Chinei, Indiei, Israelului, Regatului Unit, Federației Ruse, Serbiei, Spaniei și Ucrainei. Rusia este singurul stat care continuă dezvoltarea acestor arme: la defilarea din 9 mai 2020 a participat lansatorul reactiv termobaric, TOS-2, care în 2023 a fost trimis pe frontul din Ucraina.

În condițiile câmpului de luptă actual, dominat de drone și alte arme de precizie, utilizarea acestui tip de armament este din ce în ce mai problematică. Pentru inamic, distrugerea armelor termobarice ale adversarului este o prioritate. Iar orice lovitură la țintă are un efect devastator, incendiind încărcătura de oxid de etilenă: un TOS este la fel de vulnerabil ca și o autocisternă plină cu benzină.

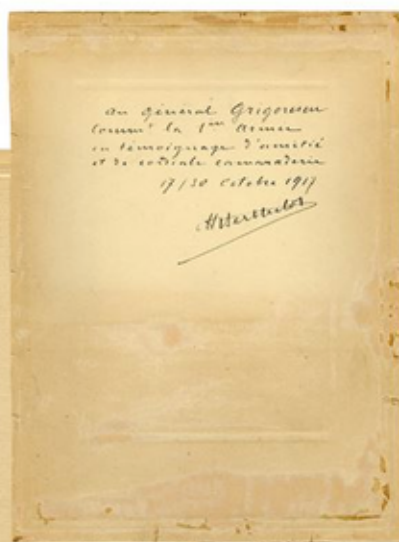
Să sperăm că analiza conflictului din Ucraina va determina abandonarea definitivă de către actualii deținători a acestui tip de arme. ■

# HENRI BERTHELOT PENTRU EREIMIA GRIGORESCU

CRISTINA PĂIUȘAN,  
DANIEL-COSMIN OBREJA



Fotografia...



... și dedicația

Istoriile Mar-  
relui Război au  
fost scrise în mii  
de articole, studii,  
volume. Cu toate  
acestea, mereu  
apar noi mărturii,  
precum fotografia  
generalului Henri  
Mathias Berthelot  
(1861 – 1931) cu  
dedicație pentru  
generalul Ere-  
mia Grigorescu  
(1863 – 1919), bun de patrimoniu descoperit  
și colecționat de Daniel-Cosmin Obreja, o  
mărturie directă a întâlnirii și colaborării  
dintre cei doi generali.

**G**eneralul Henri Mathias Berthelot a fost persoana providențială pentru România în anii grei ai Primului Război Mondial. Un om cu calități aparte, bonom, profesionist, cu caracter, viziune și un optimism greu de înfrânt, punându-le pe toate în slujba activității Misiunii Militare Franceze venite în România să sprijine restructurarea Armatei Române după înfrângerile grele din toamna anului 1916. Cu mult tact, generalul Berthelot a înțeles că are nevoie de colaborarea generalilor și ofițerilor români și a refuzat dintru început propunerea regelui Ferdinand de a conduce Armata Română, lucru care ar fi dus la

apariția unor tensiuni inutile și păguboase într-o perioadă critică.

A fost „Inspector general al Armatei Române“, coordonând colaborarea militară româno-franceză, supraveghind instrucția recruților, comportamentul ofițerilor francezi cu cei români, livrările de armament francez și englez, asumându-și totodată dificila misiune de a media relațiile mereu tensionate cu Comandamentul Armatei Ruse (Stavka) pe teritoriul românesc.

Eremia Grigorescu era militar de carieră, cu școală de artilerist în Franța și absolvent al Facultății de Matematică de la Sorbona, urcând



*Generalii Berthelot (dreapta)  
și Grigorescu (centru),  
cu ofițeri  
ai Misiunii Militare Franceze,  
în vizită la un spital din Onești*



în ani toate gradele până la cel de general. La intrarea în război i s-a încredințat conducerea Diviziei 15 Infanterie din Dobrogea. A fost trimis pe frontul din Moldova, în septembrie 1916, a participat în fruntea diviziei la bătălia de la Oituz, acolo unde curajul și sacrificiul soldaților români au stăvilit armatele superioare numeric și ca armament ale Puterilor Centrale, ce ocupaseră deja o parte a Regatului Român.

Cunoscut și recunoscut pentru calitățile sale de strateg și pentru curaj, Eremia Grigorescu și-a încurajat soldații spunându-le: „Pe aici nu se trece!”. Sintagma a devenit simbolul disperatei rezistențe românești din toamna anului 1916. În vara anului 1917, Eremia Grigorescu a fost numit comandantul Armatei 1, iar bătălia de la Mărășești, purtată sub același îndemn – „Pe aici nu se trece!” –, a salvat regatul și i-a sporit bunul renume.

Ce i-a unit pe cei doi generali, ne întrebăm după mai bine de un secol?

Cultura și școala franceză, caracterul, curajul, optimismul și o cauză comună – încrederea în victorie și în idealurile românești.

În memoriile generalului Berthelot din anii 1916–1919 (publicate în limba română la Editura Militară, în anul 2015), găsim mai multe referiri la generalul român, iar cu ajutorul lor conturăm legătura dintre cei doi eroi ai Marelui Război.

Prima însemnare poartă data de 22 decembrie 1916, iar generalul francez povestește „revoluțiile” reușite în reorganizarea Armatei Române. „Locul va fi curățat prin trecerea în rezervă a tuturor generalilor și colonelilor lipsiți de valoare, pe care politica, încă și mai rea aici ca în Franța, i-a ajutat să parvină”. Primul a fost înlocuit generalul Iliescu cu generalul Prezan la Cartierul General, iar generalul Christescu a fost numit subșef al Statului Major General, fiind înlocuit pe front de Eremia Grigorescu.

La 30 decembrie 1916, Berthelot nota proasta colaborare cu trupele ruse, care „dau înapoi și la Oituz, în ciuda apărării energice a Diviziei [15

Infanterie – n.n.] lui Grigorescu”.

Dacă în iarna anului 1916, H. Berthelot remarcă dârzenia generalului român, în vara anului 1917 relațiile au devenit mai strânse, Grigorescu fiind, după reorganizare, comandantul Corpului VI Armată (iunie – august 1917), iar apoi, chiar în timpul bătăliei de la Mărășești, în urma crizei de comandament din august 1917, a fost numit comandantul Armatei 1.

În această calitate apare în însemnarea din 13 august 1917: „Generalul Grigorescu a refuzat să execute acest ordin [dat de Aleksandr Ragoza, comandantul Armatei 4 Ruse – n.n.] și l-a raportat Marelui Cartier General. Șcerbacev și Prezan îi dau dreptate și anulează ordinul de retragere”. Cu inițiativă și curaj, Eremia Grigorescu a evitat o situație critică de rupere a frontului după retragerea Armatei 4 ruse și a contribuit la păstrarea pozițiilor și apoi la victoria în bătălia de la Mărășești, intrând în istorie ca eroul de la Mărășești.

Urmând firul memoriilor, Berthelot îl menționează pe Eremia Grigorescu în însemnarea din 1 decembrie 1917, ce narează unul dintre momentele critice în care chiar existența statului român era pusă în pericol în urma prăbușirii întregului front rusec. În viziunea sa, soluțiile erau: armistițiul și pacea separată, rezistența și umplerea golurilor lăsate de ruși sau retragerea în Basarabia și apoi spre Rusia. În acel moment, regele Ferdinand convoca un Consiliu de Război la care au participat generalul Berthelot, Brătianu și generalii: Prezan, Averescu, Grigorescu și Iancovescu. S-a decis, la îndemnul generalului francez și cu asentimentul regelui

și al generalilor români, rezistența și acoperirea breșelor lăsate de armata rusă și protecția în fața jafului produs de aceasta.

**A**nterior, Berthelot îi scrisese președintelui Franței, Georges Clemenceau, despre pericolul în care se afla statul român, iar acesta îi răspunsese „că pentru toți Aliații, principala datorie este de a rămâne până la capăt fideli angajamentelor lor... În cazul în care desfășurarea evenimentelor ar determina în mod inevitabil abandonarea momentană a Moldovei, armata română are datoria de a continua lupta în Basarabia, în Rusia meridională...”.

Cei doi generali au împărtășit aceleași opinii atât la reuniunile convocate de premierul Ionel Brătianu în ianuarie și februarie 1918, cât și la Consiliile de Coroană: rezistență.

La 14 februarie 1918, Eremia Grigorescu îi cerea sfatul generalului Berthelot în fața inevitabilei păci, iar acesta îi spunea cu tristețe: „Ocârmuitorii actuali ai României conduc țara către acceptarea unei păci dintre cele mai rușinoase, din moment ce însuși Iancovescu, ministru de Război, declară public că armata română nu poate rezista în fața celui mai mic atac german”.

Generalul Berthelot și Misiunea Militară Franceză părăseau Iașul la 10 martie 1918 și apoi țara. Erau conduși la gară de familia regală, oficiali români, printre care și generalul Eremia Grigorescu. Era un gest simbolic făcut pentru a-i

mulțumi celui care a ajutat România în acei ani teribili și care se retrăgea acum tot pentru binele țării.

Fotografia de colecție a generalului Henri Berthelot a fost realizată în anul 1917, la atelierul L. Marcovici din Iași, de pe strada Lăpușneanu, ca o „Photographie d'Art”. Generalul, în uniformă, într-o postură oficială semiprofil, purta la gât Ordinul francez „Legiunea de Onoare” în grad de Comandor și pe veston decorațiile: placa Ordinului „Steaua României” cu spade în grad de Mare Cruce, placa Ordinului rus „Sfântul Stanislav”, clasa I, cele două ordine ale Republicii Franceze: „Crucea de război” cu frunze de palmier pe panglică și Medalia comemorativă a expediției din Tonkin, precum și Ordinul rusesc „Sfântul Gheorghe”, clasa a IV-a.

**P**e verso fotografiei se află dedicația: „Au général Grigorescu, commandant la 1<sup>ère</sup> Armée, en témoignage d'amitié et de cordiale camaraderie. 17/30 Octobre 1917, H. Berthelot” (Generalului Grigorescu, comandant al Armatei 1, o mărturie a prieteniei și a cordialei camaraderii), cuvinte ce demonstrează relația de respect și amicitie care-i lega pe cei doi generali, după ce se întâlniseră pe front în vara anului 1917.

Fotografiile de atelier erau la modă în epocă, marcau un moment, fixau o amintire, dovadă acest bun de patrimoniu păstrat timp de un secol și ajuns subiectul articolului nostru. ■

## ȘCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

(Urmare din p. 14)

Greutatea demografică, avantajoasă românilor, urma să decidă așadar viitorul orientărilor politice ale federației, dotate cu instituții democratice. Concomitent, o linie esențială programatică era consolidarea legăturilor cu România extracarpatică pentru ca în momentul decisiv al reorganizării ordinii europene, unitatea național-statală să fie realizată inte-

gral. Deși a existat și varianta împlinirii proiectului dacic în cadrul imperial habsburgic (susținută de Aurel C. Popovici în 1906), Primul Război Mondial a impus soluția unirii cu România în stat național unitar în 1918. Soluție durabilă, dovadă România de azi, al șaselea stat al Uniunii Europene ca teritoriu și potențială importanță.

Elitele națiunilor aspirante sistemic, care au înțeles și s-au conformat acestei realități ine-

vitabile, adaptând în consecință propriile programe, au avut câștig de cauză, ceea ce explică de ce, dacă la Viena, în 1815, se croise o ordine europeană cu 12 actori, la sfârșitul secolului acest număr depășise 20, cu un uriaș salt după Primul Război Mondial, când se vor înregistra în jur de 50 de state. Dintre ele, un număr de cinci vor apărea, prin înființare sau unificare, odată cu prăbușirea Imperiului Austro-Ungar. ■



# PIESE DIN COLECȚIA NUMISMATICĂ

**Dr. VIOREL PETAC**  
(Cabinetul de Numismatică)

**Începuturile colecției numismatice a Academiei Române se situează în ultima treime a secolului al XIX-lea. La inițiativa lui D.A. Sturdza, Societatea Academică Română decide să adune documente cât mai relevante legate de trecutul nostru, inclusiv monede și medalii.**



**D**upă 1875, când e numit conservator al colecțiilor Societății Academice, D.A. Sturdza colecționează și donează câteva mii de monede medievale ale Țării Românești și Moldovei, el fiind autorul primului studiu privind atribuirea și catalogarea monedelor medievale românești. Această parte a colecției va fi pierdută în condițiile evacuării ei la Moscova în timpul Primului Război Mondial.

După circa 40 de ani de acumulare nesistematică, în 1910, la inițiativa președintelui Academiei Române, ing. Anghel Saligny, și a ministrului Instrucțiunii Publice, Spiru Haret, s-a luat decizia înființării Cabinetului Numismatic al Academiei Române, deschis la 1 ianuarie 1911, sub conducerea lui Mihail C. Sutz, „cel dintâi și cel mai priceput bărbat al țării în probleme de numismatică antică”, după cum îl numea Anghel Saligny, totodată primul președinte al

Societății Numismatice Române. El va conduce Cabinetul Numismatic până la moarte, în anul 1933, donând mii de monede grecești vest-pontice din Istros, Tomis, Kallatis. Ulterior, Cabinetul și Societatea vor fi preluate de Constantin Moisil, asistentul său.

Astăzi, colecția numismatică a Academiei Române numără peste 100.000 de monede grecești, române, bizantine, medievale, moderne, între care circa 10.000 monede de aur, medalii și pietre gravate.

Numele Mării Negre, dat de greci în Antichitate, trebuie citit și înțeles și în gama culturii persane, în care culoarea neagră desemnează Nordul. De aici impresia



*Dimitrie A. Sturdza*

unei regiuni îndepărtate, austere, ciudate, stranii, dar nu lipsite de interes.

Primele însemne de valoare utilizate în regiune sunt delfinașii numiți generic olbieni, vârfurile de săgeți cu peduncul umplut, urmate de monede histriene „cu roata” și mai apoi de drahmele din Istros și Kallatis, alături de emisiuni de argint din Mesembria și Apollonia Pontica. Acestea conturează imaginea relativ austeră a circulației monetare în zonă, în jurul anului 500 î.H., până către mijlocul secolului al IV-lea î.H. și chiar după.

Bine reprezentate în colecția adăpostită în Biblioteca Academiei Române, aceste piese provin în marea lor majoritate din donațiile lui Mihail C. Sutz, fondatorul Cabinetului Numismatic. Câteva sute dintre ele, și anume piesele olbiene din Chersones, deși donate de M.C. Sutz, provin dintr-o altă colecție faimoasă, cea aparținând marelui duce Aleksandr Mihailovici, cumnatul țarului Nicolae al II-lea. Această colecție, achiziționată de Sutz la Paris în 1930 și donată Academiei Române, este cunoscută sub denumirea generică „Collection Grand Duc”.

Cândva, în prima jumătate a secolului al III-lea î.H., emisiunile monetare autonome de argint ale cetății Istros încetează, locul lor fiind luat de monedele de aur de tip macedonean. Staterii de tip Alexandru cel Mare, adoptați

*Semne premonetare (vârfuri de săgeți, delfinași olbieni) și primele monede din cetățile grecești din vestul și nordul Mării Negre (histriene „cu roata”, drahme din Istros și Kallatis, aes grave din Olbia)*



Constantin Moisil

ca semn al integrării cetății în spațiul de hegemonie al regatului seleucid, au pe avers capul Atenei, cu coif, spre dreapta, iar pe revers, legenda specifică și zeița Nike, în picioare spre stânga, ținând o cunună de lauri și un stylis pe umăr, având sub aripi sigla cetății și monograma magistratului monetar. Este documentată o serie substanțială de emisiuni din Istros, trecerea la tipul macedonean și aflulxul de aur fiind explicabile în contextul războiului derulat la mijlocul sec. III î.H. între Byzantion (susținut de Egiptul Ptolemaic) și alianța dintre Kallatis, Istros, Mesembria, Odessos (susținută de Siria Seleucidă)

pentru hegemonia asupra Mării Negre și succesiunea vechiului regat al Thraciei al lui Lysimach.

Finalul războiului dintre Byzantion și alianța Istros – Kallatis – Odessos – Mesembria, marcat de victoria Byzantionului, a adus și schimbarea bruscă a tipului monetar în cetățile grecești din vestul Mării Negre, locul monedelor de aur de tip Alexandru cel Mare fiind luat de staterii de tip Lysimach. Aceștia au pe avers capul lui Alexandru, spre dreapta, iar pe revers, legenda specifică și zeița Athena, pe tron, spre stânga, rezemată de scut, ținând în mână zeița Nike și o sulică pe umăr, având în câmp sigla cetății și monograma magistratului monetar în exergă. Cel mai interesant aspect se leagă de faptul că semnătura, monograma magistratului prezintă pe mai mulți stateri de tip Alexandru, de presupus ultimii din serie, se regăsesc pe staterii tip Lysimach, ceea ce înseamnă că trecerea de la un tip la altul s-a făcut într-un interval scurt de timp, eventual în vremea

aceluiași magistrat monetar, ca urmare a unei decizii politice la vârf a cetății histriene. Seria emisiunilor de stateri Lysimach de secol III î.H. din Istros este și ea bine documentată, dar cu mult mai rară decât seriile de stateri tip Alexandru cel Mare.

În vreme ce marea majoritate a cetăților vest-pontice încep prin a emite stateri de tip Alexandru, ulterior adoptând tipul Lysimach, există o notabilă excepție. Astfel, primele monede de aur ale cetății Tomis sunt de tip Lysimach, semn







De sus în jos:

stater de tip Alexandru cel Mare, emis la Istros;

mijlocul secolului al III-lea î.H.; aur; 8,45 g; 18 mm;

stater de tip Lysimach, emis la Istros;

mijlocul secolului al III-lea î.H.; aur; 8,45 g; 18 mm;

stater de tip Lysimach, emis la Istros;

mijlocul secolului al III-lea î.H.; aur; 8,45 g; 18 mm;

stater de tip Lysimach, emis la Mesembria;

mijlocul secolului al III-lea î.H.; aur; 8,45 g; 18 mm

pe de o parte al trecerii la statutul de polis, dar și al apartenenței la tabăra învingătoare reprezentată de Ptolemei aliați ai Byzantionului. Este o schimbare semnificativă, ce marchează noul statut politic al cetății și o poziționare militară specifică noului context din Marea Neagră.

Adoptarea noului tip monetar este simbolul hegemoniei ptolemaice la Marea Neagră în a doua jumătate a secolului al III-lea î.H., ca urmare a victoriei Byzantionului.

**S**taterii din Mesembria (azi Nesebar, Bulgaria) pun în evidență o emisie limitată de stateri de tip Alexandru și una și mai redusă a staterilor Lysimach. Acest din urmă tip este cunoscut prin numai cinci exemplare, care se află la: American Numismatic Society; British Museum; Bibliothèque Nationale de France; Muzeul Ermitaj și Biblioteca Academiei Române. Fiecare exemplar este un unicat, situație stranie, având în vedere că există o serie aproape continuă de legături de ștanțe de avers sau revers între acestea. Ele au pe avers capul lui Alexandru, spre dreapta, iar pe revers, legenda specifică și zeița Atena, pe tron, spre stânga, rezemată de scut, ținând în mână zeița Nike și o sulită pe umăr, având în câmp sigla cetății și monograma magistratului monetar în exergă.

Exemplarul existent în colecțiile Bibliotecii Academiei Române este cel pe care s-a remarcat în premieră existența variantei fără sulită ca atribut al Atenei, observație confirmată ulterior și pe alți stateri ai cetății, dar și pe stateri din alte centre emitente, inclusiv Byzantion, explicația urmând a fi legată de derulări politico-militare specifice din istoria respectivelor orașe. ■

## ÎN POLIGON (Triverb: 4, 4, 5)



Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **CAROLI**, din nr. 5/2024

DUSSELDORF – OSMAN – UMOR –  
BRATIANU – E – RAR – PLACID – O – DT  
– IR – OE – GUARD – EINR – E – NAAT  
– DEI – AF – TURCESC – IVANOVICI –  
BUSTENI – UA

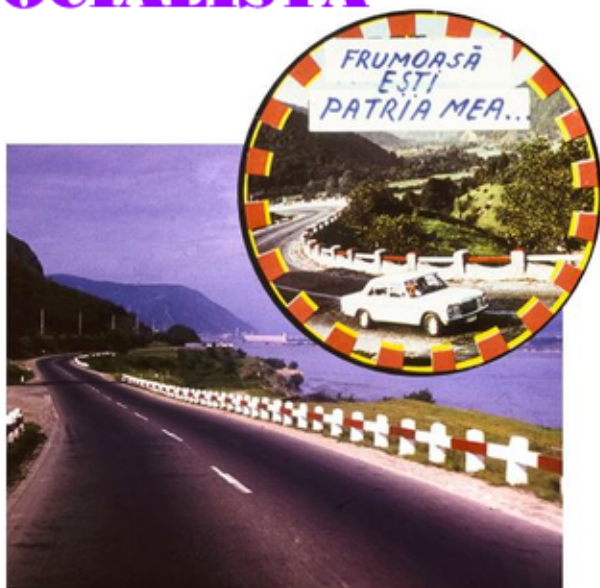
Soluția jocului **REVOLTĂ**, din nr. 5/2024

VODĂ ȚARA RIDICĂ ÎN BĂTĂLII  
(V – ODATA – RARI – D/I – CA – IN – BA – T –  
A/L – II)

# DEZVOLTAREA TURISMULUI ÎN ROMÂNIA SOCIALISTĂ

ANA-CRISTINA IRIAN,  
NICOLAE MACOVEI

Turismul, oricât de abstractă noțiune legată de petrecerea timpului liber, nu putea scăpa, într-un stat condus de un partid unic și caracterizat de o economie centralizată, de efortul acestuia de a reglementa prin legi orice aspect al vieții cotidiene. De asemenea, nu avea cum să scape nici intenției atotcuprinzătoare de „dezvoltare”, cea care apărea în aproape orice act al partidului. Cum „masele” aveau nevoie de timp pentru o „viață armonioasă” și pentru îmbinarea „rațională a muncii cu odihna și instrucția cultural-științifică”, în ultima zi a anului 1977 a fost publicat în Buletinul Oficial un program pentru reducerea săptămânii de lucru, ce promitea implementarea unei durate de 44 de ore, proces treptat alocat anilor 1978 – 1983. Bineînțeles, responsabilitatea creării condițiilor în care cetățenii își puteau folosi noul segment de timp liber într-un mod constructiv revenea organelor de stat și organizațiilor de masă și obștești, iar în cazul activităților turistice măsurile, mai ales pentru dezvoltarea bazei materiale, trebuia luate de Ministerul Turismului, Uniunea Generală a Sindicatelor din România și Uniunea Tineretului Comunist.



**R**ezultatele dezvoltării turistice aveau să fie vizibile prin hoteluri, stațiuni și amenajări de agrement, însă, lucru obișnuit pentru regimul politic, ce anume stătea la baza direcției de dezvoltare avea să rămână necunoscut pentru cei mai mulți oameni. Dată fiind viteza cu care partidul voia mereu să acționeze, apelând oricând la decizii bruște, puțini s-ar fi gândit că noile măsuri erau bazate pe cercetări desfășurate pe mai mulți ani, central fiind studiul „Zonarea turistică a R.S.R. în vederea stabilirii priorităților de valorificare

în turism a diferitelor zone”, inițiat de Ministerul Turismului în noiembrie 1975. S-a plecat de la stabilirea principiilor și criteriilor de zonare turistică, continuându-se cu definirea zonelor turistice în 1976 și prezentarea concluziilor în 1977.

Grupul de lucru stabilit de Ministerul Turismului, coordonatorul cercetării, a avut un număr mare de colaboratori, pentru a putea duce proiectul până la capăt, beneficiind de asistență din partea specialiștilor din ministere, institute, comisii și direcții de specialitate, la care se adăugau Institutul





de Cercetări și Proiectări pentru Sistematizare, Locuințe și Gospodărie Comunală și Facultatea de Geologie și Geografie din București. De asemenea, Centrul de Cercetări Economice pentru Promovarea Turismului Internațional (C.C.E.P.T.I.) din cadrul Ministerului Turismului a organizat în 1975 o sesiune de comunicări cu tema „Diversificarea ofertei turistice românești”, în același an având loc, în cooperare cu *Revista economică*, o discuție la care au participat 30 de persoane din circa 20 de instituții. Mai mult, C.C.E.P.T.I. și Facultatea de Geologie și Geografie au ținut în aprilie 1976 și o sesiune științifică cu 43 de referate despre „Zonarea turistică a României în vederea stabilirii priorităților de valorificare prin turism a diverselor regiuni ale țării”. Inventarierea patrimoniului turistic s-a făcut inclusiv prin consultarea prin corespondență, folosind șapte – opt tipuri de chestionare, a consiliilor populare locale și a muzeelor.

La ce servea, concret, acest efort de documentare? Stațiuni și spații de cazare existau și până atunci și fuseseră amenajate fără o asemenea coordonare. Răspunsul era că dezvoltarea turistică nu mai presupunea, în această perioadă, simpla construire și întreținere de spații, ci cuprinderea

lor într-o viziune mai amplă asupra accesibilității și folosirii unui timp liber ce urma să fie extins, un lucru asupra căruia se dezbătea încă din 1975. În acel moment, se considera că turismul de weekend nu avea să includă litoralul și stațiunile de tratament, cel puțin la începutul creșterii sale, așa că spațiile de cazare ce-i erau alocate, 26.863 la număr, erau cabanele, motelurile, hanurile și spațiile de campare cu cortul, toate acestea compunând 28,4% din totalul spațiilor de cazare existente la 1 ianuarie 1975. În prognoza studiului, zona montană urma să fie cea mai solicitată în weekend, ca urmare a eliberării zilei de sâmbătă, a creșterii veniturilor și a populației urbane, principalul client al turismului de weekend, acestea fiind corelate și cu înmulțirea numărului de automobile. De asemenea, dacă situația regăsită la București putea fi extrapolată la nivel național, se aștepta ca turismul de weekend să fie accesat mai ales de tehnicieni, maiștri și alți lucrători cu studii medii și superioare.

**S**fârșitul de săptămână reprezenta partea temporală a planificării turistice prin care se urmărea, cealaltă parte, spațială, reprezentată de locurile unde erau așteptați turiștii. Ambele erau cuprinse în demersul de „zonare turistică”, prin care se stabileau teritorii clasificate în funcție de fiecare element analizat (potențial turistic natural sau cultural-istoric, baza materială, căi de comunicație, capacitate de cazare, grad de urbanizare etc.), teritorii apoi ierarhizate în funcție de ansamblul rezultat și pentru care se hotărâu priorități de dezvoltare și de conservare a naturii.



Selecția foto face parte din arhiva profesională de imagine, sunet și documente realizată de economistul Vasile A. Marinescu, deținută de Mircea Pănculescu. Imaginile sunt reproduse cu acordul deținătorului. Selecția cuprinde o serie de imagini din călătoriile din țară ale fotografului din anii 1970 – 1980, respectiv diapozitive color format 35 mm.

Echipa digitalizare: Cezar-Mario Popescu, Ana-Cristina Irian, Atelierele Albe, Omnia Photo.





Concret, 65% din teritoriul țării, cel care dispunea de un patrimoniu mai bogat și avea potențial pentru practicarea turismului la scară mare, cât și pentru deplasări pe distanțe lungi, a fost împărțit în 28 de zone după forma principală de turism, cum ar fi cea culturală. În interiorul lor se găseau centre turistice, adică orașe mari cu un număr considerabil de obiective, localități turistice care se pretau dezvoltării prin poziția geografică și obiective din afara acestora. Ele erau împărțite în 74 de subzone mai omogene ca potențial turistic și aspect topografic, ce erau mai ușor de pus în valoare. La final, zonele au fost ierarhizate în patru categorii, pentru a stabili prioritatea de dezvoltare.

**U**ltimul volum publicat în urma cercetării a apărut în 1978, incluzând și sugestiile oferite de mai mulți specialiști în cadrul unor consfătuiri interjudețene din acel an, indicându-se că zona Brașov – Sinaia va fi cea mai importantă pentru turismul de weekend. De asemenea, teritoriul era împărțit în 32 de zone turistice organizate în trei grupe: A – 23 de zone cu potențial turistic complex, pentru toate anotimpurile, în arealul lanțului carpat și al dealurilor subcarpatice; B – șase zone cu resurse turistice reduse, cu relief predominant de șes și dealuri joase, cu anumite concentrări de obiective într-o serie de centre și localități; C – trei zone cu specific deosebit:

București, Delta Dunării și litoralul Mării Negre (care includea tot sudul Dobrogei).

Articolul este ilustrat cu fotografii și diapozitive din arhiva profesională de imagine, sunet și documente a economistului Vasile A. Marinescu, un fotograf și pasionat călător, cunoscut printre membrii cluburilor de montanari. Acesta a fost creatorul uneia dintre puținele arhive private de diapozitive ce au supraviețuit în România și Europa de Est. Deși cu mai puțin spor decât în anii 1930, atunci când își începuse călătoriile, el a rămas activ și ca pensionar în anii 1970 – 1980, producând diapozitive de călătorie și alcătuind o bogată arhivă, ce acoperă peste 60 de ani de activitate și care a surprins inclusiv noile amenajări turistice din România și efectele creării turismului de weekend.

**A**fost unul dintre fotografiile amatori care prezenta spectacole private, cunoscute sub numele de diason sau diaporamă, ce combină diapozitive cu fond sonor muzical sau discurs personal, construit după un scenariu întocmit de autor. Spectacolele prezentate în Casele de Cultură și cluburile de călătorie din București sau din țară s-au concentrat pe experiențele sale ca turist atât în România, cât și în Europa. Marinescu a călătorit preponderent cu mașina, un Trabant, și a avut acces, din când în când, la excursii peste hotare, mai ales datorită rețelei sale de prieteni ce locuiau în străinătate, foști colegi de școală și filателиști.

Diaporamele, care puteau fi chiar înscrise la festivaluri dedicate, așa cum ar fi cel de la Gura Humorului, „Toamna la Voroneț“, care se desfășoară și astăzi, au fost produse de către fotografi amatori sau profesioniști, însă mereu cu greutate, din cauza penuriei de material fotografic de pe piață. Aceste spectacole construite de oameni pasionați au devenit populare în cluburile culturale ale vremii și s-au constituit într-un „spațiu de libertate“ pentru cei invitați să prezinte, cât și pentru cei din sală. ■



**Radio  
România  
București fm [ 98,3 FM ]**



# ÎNCEPUTURILE ROBOTULUI TELEFONIC

DOINA MANEA

„După semnalul sonor, vă rugăm să lăsați un mesaj...” – vă sună încă familiar?! Nu cu mulți ani în urmă, când telefonia mobilă nu reușise să acapareze planeta, robotul telefonic ne-a ajutat pe mulți să nu scăpăm șanse care, poate, ne-au schimbat existența.

Inițial, a fost un serviciu încredințat telefonistelor. Doreai să nu ratezi un apel și nu puteai rămâne acasă lângă aparat – plăteai o taxă specială pentru a fi se înregistra apelurile.

Dar o casnică din Richmond (Virginia) a întrevăzut o oportunitate de afacere. Deoarece Margaret Redmond Smith era ținută de o boală necruțătoare, utiliza un sistem special de comunicare cu familia: un telefon vechi, montat pe o extensie a patului, special confecționată, în care își petrecea tot timpul. Și de ce nu l-ar folosi și altfel?!

Apărea, astfel, în 1923, primul serviciu de răspuns la telefon, adresat exclusiv medicilor din zonă. După moartea mamei, fiul i-a continuat visul, alături de soție. Câțiva ani mai târziu, în 1933, au extins afacerea, adresându-se și clienților comerciali. Doar la un deceniu după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, în 1955, compania, care dobândise un succes de proporții, și-a mutat birourile din casa familiei Smith într-un spațiu din oraș.

În ceea ce privește sistemul mecanic de înregistrare, istoricii consideră că el a plecat de la descoperirea înregistrării magnetice. Așa-numitul telegrafon – un cilindru pe care era înfășurată o sârmă de oțel în jurul căreia se rotea un electromagnet ce primea semnale de la un microfon – a fost brevetat la 1 decembrie 1898, invenție a inginerului danez Valdemar Poulsen (1869 – 1942).



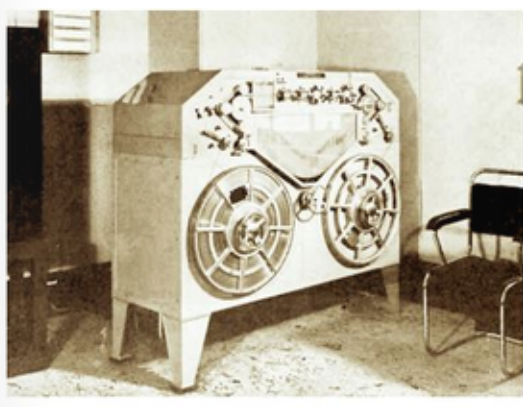
*Telegrafonul lui Poulsen*

În 1900, el și-a prezentat cu succes mașinaria la Expoziția Universală de la Paris, înregistrând vocea împăratului Franz Joseph.

După telegrafonul lui Poulsen, următorul model a apărut la aproape două decenii. În 1914, Thomas Edison a creat *Telescribe*, o mașinărie ce combina telefonul cu un fonograf, menită să înregistreze conversațiile, pentru a nu se mai pierde informații vitale și a rămâne totul doar, după spusele lui Edison însuși, „simple și banale discuții ce se uită imediat”. Din păcate, invenția lui Edison nu s-a bucurat de prea multă atenție, spre deosebire de altele.

*Thomas Edison și, în stânga sa, Telescribe*





Blattnerphone

Cine a creat primul robot telefonic automat rămâne încă o întrebare la care istoricii din domeniu nu se pot pune de acord... Multe nume au fost enumerate, fără a se stabili un verdict clar.

Unul dintre inginerii ce lucrau la începutul deceniului patru al secolului trecut la Laboratoarele Bell (o recent înființată organizație de cercetare din S.U.A., 1925), Clarence Hickman (1889 – 1981), „părintele tirului științific cu arcul”, cunoscut mai ales datorită contribuției decisive la realizarea primului aruncător de grenade antitanc portativ,

În Statele Unite funcționează o organizație telefonică al cărei scop e să înregistreze comunicările telefonice în lipsa abonatului și le transmite apoi, la înapoiere la domiciliu. Succesul acestui serviciu special, denumit *Telephone Answering*, este considerabil. Lucrul e unul firesc. Grație lui, nimeni nu mai e silit să rămâie acasă, în așteptarea unei chemări telefonice, pierzând un timp prețios.

Peste 30.000 de comunicări sunt astfel înregistrate zilnic numai în cartierul de afaceri din New York. La Londra s-a inaugurat de asemenea o nouă centrală pentru înregistrarea comunicațiilor telefonice. Când un apel rămâne fără răspuns, un aparat special înregistrează automat pe un disc această comunicare. De asemenea, există și un serviciu de telefoniste, care primește aceste mesagii și le transmite abonaților.

(Ilustrațiunea română,  
anul V, nr. 24, 7 iunie 1933)

*bazooka*, a testat și dezvoltat și câteva metode de înregistrare magnetică. În 1934, a apărut un robot telefonic pe bandă, pe care însă Compania de telefonie AT&T (American Telephone and Telegraph Company), în calitate de proprietar al Laboratoarelor, l-a ținut secret ani de zile, din teama ca o asemenea invenție să nu diminueze numărul apelurilor telefonice și, astfel, activitatea să i se reducă simțitor.

Dar și contribuția producătorului de film și inventatorului de origine germană Ludwig Blattner (1881 – 1935) poate fi considerată decisivă. A creat în 1929 un sistem de înregistrare și redare, menit a-i ușura munca în studiourile sale, așa-numitul *Blattnerphone*, promovând și ideea unui robot telefonic.

Cam în aceeași perioadă, încă două dispozitive puteau intra în cursă: un dispozitiv cu cilindri fonografici, care putea fi folosit ca robot telefonic, invenție din 1931, aparținându-i lui William Schergens, și *Tele-fonograf*ul, o mașinărie complexă și destul de greu de manevrat și de deplasat (cam de 1 m înălțime) a germanului Willy Müller, realizată între 1935 și 1938.

Un alt american, Benjamin F. Thornton, un inventator de culoare din Harrisburg (Pennsylvania), a produs un aparat ce putea fi conectat la telefon pentru a înregistra mesajele vocale de la un apelant. Brevetul ar fi fost depus încă din 1930, însă recunoașterea a venit cinci ani mai târziu.

Avea să mai treacă însă mult timp până la apariția primului robot telefonic comercial: *Tel-Magnet*, utilizat în Statele Unite începând cu anul 1949. Se vedea extrem de util, redând mesajele trimise și înregistrând mesajele primite pe un fir magnetic, dar costa aproximativ 200 dolari (echivalentul

*Electronic Secretary,  
creația inginerului Joseph Zimmerman*





Dispozitivele create de William Schergens și Willy Müller au cunoscut promovări puțin mai... aparte.

Primul a apărut într-o producție cinematografică – *Behind the Mask* (În spatele măștii) –, în regia lui John Francis Dillon, un film de acțiune lansat în 1932.

Doi prizonieri, Quinn (Jack Holt) și Henderson (Boris Karloff), discută despre un posibil plan de evadare. Primul este însă ofițer sub acoperire, ce încearcă să se infiltreze într-o operațiune împotriva mafiei criminale și a traficului de droguri. Unul dintre ofițerii F.B.I. se dovedește a fi corupt, discuțiile sale telefonice fiind interceptate și înregistrate cu ajutorul mașinării lui Schergens.

Müller a devenit popular în special în comunitatea de evrei ortodocși grație aparatului creat de înregistrare a mesajelor. Cum ziua de sâmbătă este perioada odihnei săptămânale, în timpul căreia orice acțiune care poate fi considerată muncă sau chiar și un minim efort sunt interzise, dispozitivul lui Müller le ușura acestora existența.

#### Ansa Fone

astăzi a peste 2.100 dolari), o sumă prea mare pentru a-i asigura un succes de piață.

Un alt dispozitiv lansat în același an – *Electronic Secretary* (Secretara electronică), creat de inginerul Joseph Zimmerman (1912 – 2004, participant, ca soldat, la debarcarea din Normandia) și susținut de omul de afaceri George W. Danner – a devenit rapid un succes.

În 1954 inventatorul japonez, deținător a mai bine de 1.000 de patente, Kazuo Hashimoto, a creat robotul telefonic *Ansa Fone*, care a reușit să câștige și piața americană un deceniu mai târziu.

Pe scară largă, roboții telefonici au început să fie utilizați mai ales din a doua jumătate a deceniului nouă al veacului trecut, dar erau încă aparate individuale conectate la telefon. Începând cu anii 1990, sistemul a fost integrat direct. ■



## ROBERT CAPA SUPRAVIEȚUIND ZILEI Z

(Urmare din p. 19)

Într-un interviu acordat în 2016 jurnalistului James Estrin, Morris a părut să confirme că incidentul din camera obscură nu a avut loc și că, probabil, negativele „pierdute” nu au existat vreodată. Estrin a relatat: „Timp de 70 de ani, domnul Morris a declarat că un tehnician de laborator i-a spus că cele patru role s-au topit din greșeală în procesul de uscare și că doar o parte dintr-o rolă a supraviețuit. Povestea conform căreia unele dintre cele mai importante fotografii din istorie au fost distruse a devenit parte din tradiția foto-jurnalismului. Dar, în ultimul an, au apărut întrebări cu privire

la această poveste, în contextul în care s-a afirmat că era puțin probabil ca negativele să se fi topit și că aspectul filmului care a supraviețuit nu părea să fie în conformitate cu povestea că a rezistat la o căldură neobișnuită. După ce a studiat noi teorii despre ceea ce s-a întâmplat, Morris crede acum că negativele nu s-au topit și că domnul Capa a expus doar 11 cadre pe una dintre cele patru role care au fost expediate. Probabil că domnul Capa a fost zdruncinat, în timpul focului ucigător pe care l-a înfruntat pe plaja Omaha”, a spus domnul Morris. „Nu cred că el însuși știa câte fotografii a făcut”, a spus Morris. „Cred că au fost trei role care nu aveau nimic”.

În ciuda acestor întrebări și rezerve, povestea lui Robert Capa, a lui Huston Riley și a fotografiei care i-a unit în Ziua Z este o relatare remarcabilă, care a supraviețuit împotriva sorții. Ea servește ca o reamintire constantă a riscurilor la care se expun corespondenții de război profesioniști și a importanței contribuției lor, nu doar prin faptul că relatează povești care trebuie spuse, ci și prin crearea de materie primă pentru istorie. Capa, un jucător de poker entuziast, și-a descris meseria ca pe un pariu. În Ziua Z, pariul lui Capa a ieșit câștigător, dar la limită.

Traducere de  
Alexandru PIȚIGOI



## ROMÂNIA, ACUM 100 ANI

Au fost două luni agitate. Semnul îl dă, parcă, starea vremii. În ultima decadă a lunii mai, în județul Covurlui revărsările Dunării și Siretului au provocat mari pagube. Calea ferată Brăila – Galați este în primejdie. În același timp, în județul Brăila este secetă mare. Și-au făcut apariția șoarecii de câmp. Se organizează procesiuni pentru aducerea ploii. Duminică, 15 iunie, la ora 18.30, s-a pornit o furtună în Capitală – scrie Universul. La 20.30 a atins apogeul. „Oameni desculți, cu ghetete în mână, căutau orbiți de ploaie un adăpost. În timp ce femeii îmbrăcate elegant, cu rochițe subțiri de vară, lipite ca și costumele de baie de corp, fugeau îngrozite în hazul răutăcioșilor ce ședea la adăpost [...] Tramvaiele, atât cele cu cai, cât și cele electrice, au rămas acolo unde le-a apucat furtuna, înțesate cu refugiați. În foarte multe locuri rețeaua electrică a fost întreruptă tot timpul furtunii [...] Vântul a spart zeci de geamuri de la Palatul Poștei, iar geamurile luminatorului de la telegraf au căzut cu un zgomot formidabil, provocând panică printre funcționari.”

Geamurile luminatorului de la Palatul Poștei se mai spărseseră și cu două săptămâni înainte, când se produsese marea explozie de la depozitul de muniție din Cotroceni. Locuitorii Capitalei au trecut, la 28 mai, prin clipe de groază. La depozitul central de muniție de la Cotroceni a izbucnit un incendiu. Cum focul nu a putut fi localizat și se apropia de obuzele de artilerie, s-a ordonat evacuarea zonei, inclusiv comuna Militari. La ora 14.30 focul a ajuns și la depozitele cu muniție de mare calibru. La ora 15.00 s-a produs o explozie care a zguduit și îngrozit toată Capitala. Elevele de la Azilul „Elena Doamna” au fugit speriate, după ce toate geamurile s-au spart. Au urmat la intervale scurte alte trei explozii puternice. La ora 16.00 s-a produs cea mai puternică explozie, care a provocat adevărate ravagii în Capitală. La Palatul Cotroceni s-au spart toate geamurile, au crăpat tavanele din câteva încăperi. La Palatul Poștelor s-a spart luminatorul din sala telefoanelor, cioburile căzând pe operatoarele de acolo. Pe Calea Victoriei au fost sparte sute de geamuri și vitrine. La Academie s-a prăbușit o parte din tavanul aulei, tocmai când Bogdan Duică ținea o comunicare. La Cameră cupola de sticlă a vibrat puternic, dar nu s-a spart. Deputații au fugit afară. Regele, principele Carol și principesa Elena au sosit la ora 13.30 și au privit incendiul de pe calea ferată de la Cotroceni. După



Caricatură apărută în ziarul Universul



plecarea regelui, pe locul unde stătuse a explodat un obuz. Evident, după producerea catastrofei, toată lumea se întreba cum este posibil să fie păstrată atâta muniție lângă Capitală.

Agitată este și viața politică. Se produc două fuziuni politice importante. Sâmbătă, 10 mai, după-amiază, a avut loc întrunirea delegaților din țară ai Partidului Naționalist-Democrat condus de Nicolae Iorga, pentru a aproba fuziunea cu Partidul Poporului al lui C. Argetoianu. Delegații au votat fuziunea în unanimitate. Duminică dimineața, la sediul fostului Partid Naționalist-Democrat s-a consfințit fuziunea acestuia cu Partidul Poporului. În cuvântarea sa, Iorga a spus: „Din acest moment începe lupta. Nu împotriva unor partide, ci a unor năravuri, pe care le vom suprima.” A urmat un banchet la Athénée Palace, care s-a terminat la ora 01.30 noaptea.

**M**ai dificilă a fost fuziunea Partidului Național, condus de Iuliu Maniu, cu Partidul Țărănesc al lui Ion Mihailescu. Oficiosul P.N.L. Viitorul acuză P.N.R. că a inițiat tratativele pentru fuziune doar din dorința de a împiedica Partidul Țărănesc să se organizeze în Transilvania. Tensiuni au existat și în interiorul Partidului Național, din cauza prezenței în celălalt partid a lui Constantin Stere, cel care se plasase în tabăra germanofilă în timpul Primului Război Mondial. S-a cerut mai bine lămurită problema Stere „pentru a satisface scrupulele de conștiință și consecvență politică a acelor membri cari nu se pot împăca cu o conviețuire alături de fostul director al *Luminei*.” I s-au înaintat lui Maniu mai multe propuneri. „În cazul



*Actrița Elvira Popescu a revenit la București, după marele succes reputat la Paris și Bruxelles, ca să petreacă Paștele. „Sunt o bucureșteancă iremediabilă”, declară ea reporterului*

când ele nu vor fi admise, credem a ști că cel puțin d-nii Ioan Cămărășescu, Gheorghe Derussi și Stelian Popescu, foști miniștri, se vor retrage din Partidul Național și vor fi urmați și de alți membri cari nu înțeleg să-și schimbe părerea în materie de pactizare cu inamicul” – scria în *Universul*, ziarul al cărui director era Stelian Popescu. După ce la 12 iunie s-a ratificat fuziunea, *Universul* publică pe prima pagină demisia lui Stelian Popescu din Partidul Național Român. Imediat dedesubt se tipărește un articol despre militarii care au dezertat în Primul

*Autoritățile au instalat baraje pe drumurile către București, ca să împiedice pe țărani care se deplasau cu căruțele să ajungă la adunarea convocată de generalul Averescu la Arenele Romane*



Război Mondial în urma articolelor publicate în ziarul lui C. Stere, *Lumina*, și în *Gazeta Bucureștilor*.

**I**n ajunul Paștilor, la Brăila s-a descoperit o organizație comunistă care publica manifeste ce urma să fie răspândite în Transilvania. Comuniștii Ignat Schweiger, Bucova Francisc și Szilagy Arpad căutau o tipografie unde să imprime numere din revistele *Emlek* și *Uj Harvas*, cu mesaje ațăătoare de 1 Mai. O imagine prezenta prăbușirea burgheziei sub razele Soarelui revoluției bolșevice, ce avea în mijloc capul lui Lenin. Partidul socialist a dorit să serbeze 1 Mai printr-o întrunire în sala „Tomis”. Aflând că intenția comuniștilor este să intre în număr mare în sală și să provoace agitații, s-a cerut sprijinul autorităților. Cu toate acestea, s-au produs busculade la intrarea în sală. La Chișinău, de 1 Mai, se pregătea un atentat la gara orașului, iar în dimineața zilei s-au răspândit manifeste. „Îndrăzneala acelora care au răspândit aceste manifeste cu intenția de a provoca tulburări în sânul populației datorită prea marii toleranțe a autorităților noastre și de care abuzează diferitele organizații antiromânești și antisociale” – scrie *Universul*. *Adevărul* are o altă părere: „Dacă socotim comunismul cel puțin ca

inutil și chiar dăunător muncitorimii – primejdios pentru țară nu-l credem, fiindcă nu poate să prindă –, nu urmează de aici că putem aproba «combaterea» lui prin mijloace samavolnice și violente, contrare legilor și omeniei.”

Activă este și cealaltă extremă politică. Sub titlul *Fiul lui Zelea Codreanu nu se astâmpără*, ziarul *Adevărul* relatează că prefectul de Iași, Manciuc, a fost informat



Ion I.C. Brătianu, Mihail Pherekyde  
și Gheorghe Mârzescu  
așteaptă pe peronul Gării de Nord  
trenul care îl aduce în țară  
pe regele Ferdinand  
dintr-o călătorie în Vestul Europei

de pregătirea unei lovituri anti-semitice de proporții pusă la cale de studenți cuziști. Liceul „Mihail Kogălniceanu”, unde se întruneau complotiștii, a fost înconjurat de forțe de poliție. În interior au fost găsiți 50 de tineri care țineau o întrunire secretă.

Cum la conferința ruso-britanică de la Londra trimisul Moscovei, Cristian Rakovski, a ridicat problema Basarabiei, „răpită” de burghezia română Rusiei, ziarul *Adevărul* ține să îi reamintească declarațiile făcute de bolșevic pe când tovarășii săi de luptă nu cuceriseră încă puterea. În 1912, când s-au marcat 100 de ani de la răpirea Basarabiei, ziarul Partidului Social-Democrat, *România muncitoare*, a publicat un text semnat de Cristian Rakovski: „Anexând Basarabia, absolutismul rusesc rămânea credincios politicii sale prădătoare. La serbarea de 1 Mai din 1912, Cristian Rakovski a spus: „Astăzi se vorbește mult de fapta hrăpăreață, de actul mârșav al unui stat străin, care prin perfidie a cucerit un teritoriu care nu era al lui, care era populat cu români. Vorbesc de Basarabia.”

„De la moartea lui Carada, Banca Națională a României îmbracă un nou doliu cu stingeră din viață a lui I.G. Bibicescu – anunță *Universul*. Cu dânsul dispăre cel din urmă luptător din falanga generației constructive care a urmat generației eroico-romantice de la 1848.” A donat bibliotecii din Turnu-Severin biblioteca sa compusă din 30.000 de volume, aproape 1.000 de documente, o colecție de monete și suma de 600.000 lei pentru întreținere.

Alexandru Tzigara-Samurcaș a negociat cu austriecii un schimb cultural: obiecte de artă care au mare valoare pentru noi și să le dăm în schimb șapte tablouri de școală germană de pe la 1430. Tablourile sunt ale Muzeului de Antichități și directorul acestuia, Vasile Pârvan, refuză să le cedeze, spunând că se putea negocia o altă compensație. I se alătură și Nicolae Iorga. Tzigara-Samurcaș răspunde că de la Muzeul de Antichități au mai plecat obiecte la Moscova în timpul războiului. Ele fuseseră duse în tezaurul Băncii Naționale și la evacuarea Capitalei, fără să se ceară avizul directorului Muzeului, au fost trimise la ruși. Mai aflăm din *Universul* că din Muzeul Kalinderu s-au trimis la Moscova 150 de tablouri: 65 de Grigorescu, zece de Andreescu, șase de Luchian, 40 de Raffet.

În ședința din 9 iunie, prezidată de regele Ferdinand (de remarcat că regele sau principele moștenitor erau prezenți constante la ședințele Academiei), a fost primit ca membru deplin în Academie C. Rădulescu-Motru. La discursul de recepție a răspuns Dimitrie Gusti. Tot în prezența suveranului se inaugurează la 29 mai Institutul

Francez din București.

Altfel, știri pe care le poți citi și azi. „Scandalul cu circulația automobilelor continuă și nimeni nu se gândește la vreo măsură [...] La Șosea automobilele au început să circule până și pe aleile rezervate pietonilor, cu o iuțea amănitoare. Așa-numitele Taxico-uri nu mai țin nicio regulă în acces și de multe ori circulă mai mult pe trotuare decât pe drum.” „Cui nu i s-a întâmplat ca trecând pe o stradă în care nu a venit mai de mult, să vadă o construcție nouă așezată în contra oricărui bun simț și oricărei alinieri aparente. Dacă întrebi, ți se răspunde că e vorba de o aliniere nouă și de un misterios plan de sistematizare [...] Dacă împingi curiozitatea afli că primul plan a fost abandonat și că s-a adoptat un altul mai complet, mai cu legătură cu planul orașului”. Simion Mehedinți scrie despre *Situația actuală*: România este prost văzută în lume, după ce, la sfârșitul războiului se bucura de multă simpatie. „Azi, decepție generală, manifestată prin fapte precise, începând de la refuzul oricărui împrumut pe piețele străine, până la atitudini diplomatice de-a dreptul ofensatoare.”

Să încheiem cu o glumă, despre care se spune că ar fi împărtășit-o Romulus Voinescu, directorul general al Siguranței, într-un cerc de apropiați. Un agent secret vine și îi raportează că în Calea 13 Septembrie urma să aibă loc o întrunire secretă a comunistilor. S-a dus și el, dar nu erau decât două persoane. „Destul – i-a spus Voinescu –, am mai primit de azi dimineață două rapoarte în chestia asta!” ■

Rubrică realizată  
cu sprijinul Bibliotecii  
Academiei Române



# FEMEIA CARE A VISAT SĂ REVOLUTIONEZE MATEMATICA



● S-a născut în anii Revoluției americane ● Găsită dimineața în bibliotecă lângă călimara în care înghețase cerneala de frig ● Matematicianul Lagrange descoperă că dl Leblanc este... o femeie ● Domnișoara Sophie, din Paris, oferă protecție lui Carl Gauss ● O femeie recompensată de Institutul Franței... ● ... al cărui secretar uită să o invite la premiere

ANA DARIE

O tânără care trăiește prin cifre și teoreme, care devorează cu pasiune carte după carte, care se luptă să i se facă auzite ideile și respectate visurile – o poveste de viață care, destul de ușor, în vremurile contemporane, ar fi avut un final încununat cu lauri. În urmă cu trei veacuri, lucrurile au stat însă cu totul altfel, iar Sophie Germain poate fi considerată femeia care a înfruntat, cu tărie de caracter, pasiune și îndârjire, toate obstacolele ridicate în veacul al XIX-lea împotriva descendentelor Evei.

Din păcate, până spre finele veacului trecut, s-au cunoscut puține detalii din viața matematicienei franceze. Și ele au provenit, în special, din publicarea unor scrisori – la insistența nepotului, Armand-Jacques Lherbette (1791 – 1864) – sau din adnotările unor apropiați (Guglielmo Libri) sau matematicieni contemporani (Adrien Marie Legendre). Abia prin anii '90, hazardul a scos la lumină un număr semnificativ de manuscrise inedite, prin intermediul cărora personalitatea sa a prins contur.

1776 – peste Ocean, preambulul Declarației de independență a Statelor Unite ale Americii vorbea, în termenii cei mai clari posibil, despre egalitate: „Noi considerăm aceste adevăruri evidente, că toți oamenii sunt egali, că ei sunt înzestrați de Creator cu anumite Drepturi inalienabile, că printre acestea sunt Viața, Libertatea și căutarea Fericirii”.

1776 – pentru Franța erau vremuri de glorie: trecuse puțin timp de la înscăunarea lui Ludovic al XVI-lea și a Mariei Antoaneta, țara fiind considerată printre cele mai puternice din lume, iar influența sa în cultură era una decisivă. În ceea ce îi privea pe francezi, libertatea alegerii și egalitatea în drepturi rămăneau simple visuri. Avea să o resimtă pe propria piele și Marie-Sophie, o copilă ce abia se născuse, la 1 aprilie, în casa familiei Germain. A venit pe lume într-un mediu social cultivat, a doua fiică a unui înstărit comerciant de mățăsuri și țesături, Ambroise-François (1726 – 1821), și a Mariei Madeleine Gruguelu (? – 1823).

Trei dintre cele patru membre de sex feminin ale familiei fuseseră botezate Marie (inclusiv sora mai mare, Marie-Madeleine, născută în 1770, la 29 mai, precum mama). Fiica mijlocie a început să fie strigată Sophie și astfel va și rămâne în istorie!

**A** crescut printre cărți. Biblioteca familiei a reprezentat încă din primii ani de viață ascunzătoarea perfectă. Iar poveștile bunicului matern, Jean Gruguelu, un iscusit și apreciat bijutier, cunoscut și în cercurile filosofice ale timpului, i-au



O reprezentare de epocă

zgândărit imaginația, conferindu-i, totodată, o mult mai rapidă maturitate intelectuală și o remarcabilă profunzime a sentimentelor.

Locuința părintească, situată chiar în inima Parisului, pe strada Saint-Denis, la numărul 336, a reprezentat un loc de întâlnire pentru multe dintre spiritele revoluționare. Tânăra avea să asculte atentă înflăcărate debateri privind necesitatea impunerii de reforme liberale într-o Franță parcă prea închisată în trecut.

Avea doar 13 ani, când s-a trezit înconjurată de strigătele

Guglielmo Libri



multimii dezlănțuite din jurul Bastiliei sau Pieței La Hale. După cum o arată una dintre cele mai recente biografii, aparținând istoricului Dora Musielak (*Sophie Germain: Revolutionary Mathematician*, Sophie Germain: un matematician revoluționar, ediția a II-a, 2020), chiar dacă în tot acel timp tatăl s-a găsit în mijlocul evenimentelor (ajungând să fie ales în 1789 reprezentant al burgheziei în Adunarea Stărilor Generale), nici pe departe nu a fost un revoluționar dedicat, el fiind mai mult preocupat de chestiunile economice, fapt atestat în primul rând de discursurile susținute în Adunare (vizând, în special, reducerea datoriei publice și lipsa numerarului pe piața financiară internă).

**I**ntr-un Paris în plin haos, familia Germain a decis, pentru a-și proteja cât mai bine fiicele, să le țină acasă. Sophie s-a refugiat din ce în ce mai des în bibliotecă. Acolo, spre deosebire de tinerele de aceeași vârstă, nu s-a arătat deloc atrasă de poveștile de iubire sau de istoriile din trecut, ci de... cifre. În special *Istoria matematicii*, a lui Étienne Montucla (1725 – 1799), i-a căzut la inimă. Din paginile volumului publicat de matematicianul francez în 1758 a aflat pentru prima oară de Arhimede și a rămas profund impresionată de moartea învățatului antic, în 212 î.H., în timpul celui de-al doilea război punic, când armatele lui Marcus Claudius Marcellus au pus stăpânire pe orașul Siracusa. Crezând că matematicianul purta asupra-i obiecte de valoare (în fond, complicate instrumente de calcul), un soldat





Joseph-Louis Lagrange

l-ar fi răpus dintr-o lovitură.

A devorat cu aceeași pasiune și *Cursul complet de matematică pentru marină și artilerie* (1770) al lui Étienne Bézout (1730 – 1783), din care s-a familiarizat pentru întâia oară cu tainele algebrei, sau *Lecțiile de calcul diferențial și de calcul integral*, semnate de Jacques Antoine-Joseph Cousin (1739 – 1800). Pentru a înțelege mai bine vechile texte din domeniul matematicii, a început să învețe latina și greaca. Impacientați că tânăra își petrecea prea multă vreme cu nasul în cărți ciudate, părinții i-au interzis lectura. Încăpățânată, Sophie nu s-a dat bătută: noaptea, sub pături, la lumina lumânărilor, așteptând ca mama și tata să doarmă duși, citea despre Newton (1643 – 1727) și Euler (1707 – 1783). Nici după ce a fost descoperită și i s-au luat păturile și accesul la lumânări, nu a dat înapoi. Până la urmă, după cum avea să își amintească unul dintre apropiați, un alt

matematician, Guglielmo Libri (1803 – 1869), părinții au fost nevoiți să îi accepte pasiunea, după ce au găsit-o în bibliotecă, într-o dimineată, aproape înghețată (după unii biografi, în încăpere fusese atât de frig, încât și cerneala devenise solidă în călimări!).

Într-o vreme în care femeile nu erau acceptate în știință, Sophie a decis să dezlege tainele matematicii, deschizând noi drumuri și revoluționând vechi teorii.

În 1790 sora mai mare s-a căsătorit, alesul fiind un notar mai în etate, Charles Lherbette (1752 – 1836). Mama a zămbit ușurată: poate așa, și lui Sophie avea să îi vină mintea la cap și să renunțe la visurile deșarte. Însă Sophie nu mai putea fi oprită din drum... În complicații ani ai Terorii Iacobine (septembrie 1793 – iulie 1794), doar prin studiu a reușit să se sustragă cruntei realități. Spre deosebire de alte tinere care doreau să se dedice științei, Sophie nu a

putut beneficia de sfaturile unor profesori particulari. Cu toate că familia era destul de înstărită, nu s-a gândit niciun moment să cheltuiască pentru educația fiicei.

**T**ânăra avea să se confrunte nu numai acasă cu lipsa sprijinului, ci, mai ales, în societate. L. Gardiner, într-un interesant studiu dedicat rolului femeilor în lumea științifică, sublinia: „Singura șansă pe care femeile au avut-o în epocă să se apropie de acest mediu a fost amatorismul”. Stigmatul avea să o urmărească mereu pe Sophie Germain. Mai ales că, în opinia vremii, spiritul fragil al domnișoarelor era profund afectat de calculele și teoremele pe care se baza studiul matematicii, știință care le îndepărta, în mod extrem de periculos, de îndatoririle „naturale” de soții și mame.

1794 – Prima Republică franceză se vedea asaltată din toate părțile: crize interne, așa-numitul Război din Vandeea sau cel al sanculoșilor se transformau în lovituri puternice pentru stabilitatea regimului. Pentru a-și menține prestigiul, atât pe plan intern, cât și extern, țara avea nevoie să se reclădească, bazându-se pe o nouă forță de muncă, mult mai calificată, în special ingineri și savanți.

Așa avea să apară, la 28 septembrie 1794, Școala Centrală de Lucrări Publice (rebotezată, un an mai târziu, Școala Politehnică), cu scopul explicit de a se transforma într-un model exemplar pentru formarea inginerilor în întreaga Europă a veacului al XIX-lea. Insistențele și visurile promotorului geometriei moderne, politicianul

Carl Gauss





Ernst Chladni

Lazare Carnot (1753 – 1823), și ale lui Gaspard Monge (1746 – 1818), părintele geometriei descriptive, s-au transformat, în scurt timp, în cel mai mare succes al Revoluției în domeniul educației.

**S**ophie împlinise 18 ani, vârsta perfectă pentru a începe educația universitară. Dar accesul ei în noua instituție de învățământ superior era interzis. În ciuda tuturor schimbărilor introduse de Revoluție, în Franța statutul femeilor rămăsese același. Tânăra nu s-a dat bătăută... Se pare că, din discuțiile cu unii dintre studenți, ar fi aflat că un anume Antoine-Auguste Leblanc s-ar fi retras de la cursuri. O ingenioasă soluție i s-a ițit în minte: dacă i-ar fi împrumutat numele, măcar pentru a obține câteva materiale!? Zis și făcut: pentru dl Leblanc au sosit, la adresa din St. Denis, cursurile de chimie ale lui Antoine-François Fourcroy (1755 – 1809) și cele de analiză matematică ale lui Joseph-Louis Lagrange (1736 – 1813). Cum mulți dintre profesori își încurajau învățăceii să le scrie observații cu privire la teoriile prezentate, Sophie nu a stat prea mult pe gânduri.

Unele dintre ideile lansate de Lagrange, cel considerat în istoria matematicii cel mai important savant al veacului al XVIII-lea și supranumit de Napoleon chiar „piramida grandioasă a științelor matematice“, i-au pus mintea la contribuție. Pentru Lagrange observațiile studentului Leblanc au părut de-a dreptul remarcabile. Trebuia să îl întâlnească și să discute față în față. Și astfel, tertipul lui Sophie a fost demascat. În ciuda uimirii de a descoperi o delicată tânără, Lagrange a trecut peste prejudecățile epocii și a decis să o ajute, devenindu-i mentor. Citindu-i una dintre ultimele cărți – *Despre teoria numerelor* (1798) –, Sophie s-a arătat interesată în special de așa-numita în literatura de specialitate Marea teoremă sau Ultima teoremă a lui Fermat.

În 1801 apărea una dintre cele mai inovatoare lucrări din domeniul matematicii timpului, *Disquisitiones arithmeticae* (Cercetări aritmetice) a germanului Carl Gauss (1777 – 1855). Chiar dacă o traducere în limba franceză avea să mai întârzie câțiva ani (1807), pentru Sophie, cunoscătoare a limbii latine, nu a fost un obstacol lectura ei. Entuziasată, a fost printre primii dintre confracți care au înțeles și utilizat noile noțiuni introduse de Gauss (în principal, conceptul de congruență). Dar cartea i-a stârnit și multe întrebări... Cine ar fi fost cel mai îndreptățit să îi răspundă dacă nu Gauss însuși?! Luându-și inima în dinți, la 21 noiembrie 1804 i-a trimis o primă misivă. Din nou s-a folosit de pseudonimul masculin – nu dorea să o desconsidere cel numit „prințul matematicienilor“ pentru că era

femeie. Asemenea lui Lagrange cu ani în urmă, și Gauss s-a arătat uimit de ascuțimea observațiilor, după cum avea să îi scrie unui prieten, astronomul Heinrich Wilhelm Matthias Olbers (1758 – 1840). „Recent am avut plăcerea să primesc o scrisoare de la Leblanc, un tânăr matematician din Paris, perfect familiarizat cu principiile matematicii superioare și care a arătat cât de adânc a pătruns în ale mele Cercetări aritmetice“ (7 decembrie 1804).

**I**n anii ce au urmat, între cei doi a avut loc un constant schimb de idei. Abia în 1807, Gauss avea să afle că în tot acel timp corespundase cu o... femeie. O împrejurare



J.B. Delambre,  
secretarul Institutului,  
care se pare că a uitat să o invite  
la premiere...

aparte s-a aflat la originea de-voalării. Trupele lui Napoleon invadaseră Prusia, aflându-se în imediata apropiere a locuinței savantului. Amintindu-și ultimele clipe din viața lui Arhimede, Sophie Germain s-a temut pentru siguranța confratelui. Din fericire, cel care se afla la conducerea trupelor ce asediau Breslau, generalul Joseph Marie de Pernety (1766 – 1856), era unul dintre prietenii părintelui.



La insistențele fiicei lui Germain, acesta a trimis un ofițer (un anume Chantel) să se intereseze de starea matematicianului. Când a bătut la ușa soților Gauss, Chantel s-a prezentat ca venind din partea domnișoarei Germain din Paris. Confuzie totală pentru Gauss. El nu o știa din Capitala franceză decât pe doamna Lalande... Pentru a lămurii situația, Sophie s-a văzut nevoită să îi trimită o nouă misivă: „Eu nu vă sunt complet necunoscută, așa cum ați înclinat să credeți; din teama de a cădea în ridicol declarând că sunt femeie, în corespondența cu dvs. am luat numele de dl Leblanc... Sper că informațiile pe care le-ați primit astăzi nu mă vor lipsi de onoarea pe care mi-ați acordat-o sub o identitate de împrumut“ (20 februarie 1807).

**R**eația lui Gauss nu a dezamăgit-o: „Dar cum să vă descriu admirația și uimirea de a-mi vedea stimatul corespondent dl Leblanc metamorfozându-se în acest personaj ilustru (Sophie Germain), care oferă un exemplu atât de strălucit despre ceea ce mi-ar fi greu să cred. Gustul pentru științele abstracte, în general, și, în particular, pentru misterele numerelor este unul extrem de rar. Farmecul acestei sublimе științe nu se revelează decât celui care are curajul de a o explora în profunzime. Dar când o persoană, aparținând sexului pe care societatea îl tratează cu prejudecăți, a fost nevoită să depășească atâtea obstacole pentru a se familiariza cu asemenea spinoase probleme și a reușit să le învingă, cu siguranță ea posedă un curaj de-a dreptul nobil, talente extraordinare și un spirit superior“ (30 aprilie 1807).



... și Joseph Fourier, secretarul Institutului care a făcut posibil să fie admisă la ședințe

Din păcate, odată ce a primit postul de profesor de astronomie la Göttingen, iar statutul național și internațional i-au ușurat accesul la publicare și cercetare, Gauss a dedicat din ce în ce mai puțin timp corespondenței cu Germain.

Din nou, Sophie nu s-a lăsat învinsă. Avea nevoie de recunoaștere instituțională, iar un concurs organizat la îndemnul lui Napoleon, în 1808, avea să reprezinte ocazia perfectă. Într-o scurtă vizită prin Paris, fizicianul german Ernst Chladni (1756 – 1827) și-a prezentat experimentele ce vizau identificarea diferitelor moduri de vibrație ale unei suprafețe, menite a demonstra, în mod indiscutabil, că sunetul influențează materia fizică, având, totodată, calitatea de a crea modele geometrice. Institutul Franței (cel care înlocuise fosta Academie suprimată de Revoluție în 1793) a lansat provocarea de a „calcula aceste vibrații și a formula o teorie matematică“. Problema s-a dovedit atât de dificilă, încât și cei mai străluciți analiști,

precum însuși Lagrange, s-au retras. Sophie s-a prezentat singură la concurs. Din păcate, formația sa intelectuală autodidactă i-a creat numeroase probleme; fiind conștientă de lacunele din lucrarea sa, le-a cerut ajutor confrăților, inclusiv profesorului Lagrange. Rivalitățile și tensiunile din Institut s-au revărsat și asupra femeii matematician. Cei mai mulți dintre membri nu puteau să accepte că Sophie, reprezentanta sexului slab, putea să le fie superioară. Lucrarea pe care avea să o prezinte la o a doua încercare, în 1813, a fost primită cu destulă reticență. Abia cea de-a treia, din 1815, avea să primească marele premiu.

**T**ot Parisul vuia... Era pentru prima oară când o femeie era recompensată de Institutul Franței! La 8 ianuarie 1816, un public numeros fremăta să o întâlnească. Dar, stupoare!, Sophie nu s-a prezentat. Motivul: cel mai probabil din cauza secretarului instituției, J.B. Delambre, care se pare că a... uitat să îi trimită invitația! Cine mai auzise până atunci ca o femeie să fie primită acolo, și nu ca soție. Vor mai trece ani buni, până când, în 1823, datorită insistențelor prietenului Joseph Fourier (1768 – 1830), devenit secretar al noii Academii, a fost invitată să participe la ședințele înaltului for științific.

Sophie s-a stins din viață la 27 iunie 1831. Recunoașterea științifică cea mult râvnită avea să vină mult mai târziu. Pe certificatul de deces, autoritățile au consemnat moartea „rentierei“ Sophie Germain, nici pe departe matematiciana sau omul de știință; descrierea era considerată mult mai „onorabilă“! ■

# MĂNESCU, TATĂL ȘI FIUL

**Am citit cu interes articolul Studentul Manea Mănescu scrie acasă al profesorului Traian D. Lazăr, din luna decembrie 2023.**

*Imagine din presa vremii cu convoiul mortuar al lui Constantin Mănescu, care a străbătut străzile orașului Ploiești (sursa: atomploiesti.ro)*



A daug câteva informații despre familia Mănescu. Elev fiind la Liceul Teoretic „I.L. Caragiale” Ploiești, unde au învățat, printre alții, Nichita Stănescu și Eugen Simion, am asistat, în 1971, la funeraliile lui Constantin Mănescu, militant al mișcării socialiste și comuniste, unul dintre fondatorii P.C.R., tatăl lui Manea Mănescu. Îmi aduc aminte că era amenajat un catafalc și sicriul a fost depus în holul central al Bibliotecii Județene „N. Iorga”, iar înmormântarea a fost făcută după rigorile regimului comunist. Cortegiul funerar a străbătut arterele principale ale urbei, C. Mănescu fiind înhumat, probabil, la Cimitirul Bolovani din Ploiești.

Din câte știu, Manea Mănescu a avut un fiu, Paul Mănescu, care a fost cadru didactic la Institutul de Petrol și Gaze Ploiești și director general la Combinatul Petrochimic Brazi. A murit în condiții stupide, cu un an sau doi înainte de Revoluția din decembrie 1989.

Soția lui Manea Mănescu a fost Maria Munteanu, renumit medic pediatru, născută în 1913, în comuna Pungești, județul Vaslui. Până în 1989, a fost vicepreședinte al Societății de Cruce Roșie din România. În perioada cât soțul a fost prim-ministru, a sprijinit modernizarea comunei și a donat Bibliotecii de la Școala Gimnazială Pungești cărți, unele în limba franceză, cu mobilierul aferent. Maria Mănescu a murit în 2005, fiind înmormântată la Cimitirul Bellu din București, iar soțul în 2009.

**Prof. N. IONESCU-VASLUI**

**După primirea scrisorii domnului profesor N. Ionescu-Vaslui, l-am rugat pe autorul articolului inițial să facă unele precizări.**

Paul Mănescu s-a născut la 13 august 1943 la Târgu Jiu și a decedat la 26 decembrie 1988 la Ploiești. Era fiul lui Manea Mănescu și al Constanței Ioana Ruptureanu-Mănescu. Informațiile se află în cartea lui Ioan Groșescu *Cimitirele Ploieștiului*, culese de la Veronica Mănescu, soția lui Paul Mănescu.

În ceea ce privește moartea lui Paul Mănescu, ea s-a produs în timpul unui incendiu la Rafinăria Brazi. Unii spun că era îmbrăcat cu un fâș din material inflamabil și (apropiindu-se prea mult de locul incendiului) a luat foc. Alții spun că pe locul incendiului era o mare de spumă folosită la stingere, aproximativ 1,5 m grosime.

*Maria Mănescu*



Paul Mănescu a intrat în această mare de spumă pentru a se apropia de rezervorul unde izbucnise incendiul. A alunecat și s-a înecat în spumă. Este corect că Maria Munteanu a fost soția lui Manea Mănescu, dar nu și mama lui Paul Mănescu.

**Prof. Traian  
D. LAZĂR**



# STÂRPIREA PRAFULUI

De curând, turismul capătă un avânt necunoscut înainte prin inventarea bicicletelor și, mai cu seamă, a automobilelor, care fără șine aleargă cu cea mai mare iuțeală. Aceste instrumente de transport au prețioase însușiri specifice: pot urmări drumuri singuratic prin țară, urca rampe repezi, se strecoară prin locuri grele. Pătruns de poezia priveliștii, turistul se poate opri după voie, face preumblări pe jos, organiza partide sportive, lua fotografii etc., găsind astfel un mai mare confort și un drum mai plăcut pe o șosea bine îngrijită, adică fără praf sau noroi, decât pe calea ferată.

De aceea, vechile plângeri contra pacostei prafului sau a noroiului de pe șosele au reînceput astăzi – când automobilele peste tot pământul și pretutindeni reclamă șosele bune – pe o scară mult mai întinsă. S-au format în Apus felurite ligi care să lupte contra prafului. Luat de curent d. Barthou, ministrul francez de Lucrări Publice [Jean Louis Barthou, viitorul ministru al Afacerilor Străine, deținător al portofoliului Lucrărilor Publice între mai 1894 – ianuarie 1895 – *n. red.*], a întrunit în octombrie 1908, la Paris, în primul Congres al Drumurilor [11 – 21 octombrie, peste 2.000 de participanți din 28 de țări, tema principală: „Drumurile viitorului”, principalele probleme dezbătute: accidentele rutiere și praful – *n. red.*] pe inginerii cei mai iluștri ai lumii pentru a discuta și aviza împreună la îmbunătățirea șoselelor pentru trebuințele turismului. Statele cele mai îndepărtate și-au trimis delegați – chiar Japonia și Statele Unite; și România a fost reprezentată. [...]

Paternitatea ideii de a stârpi praful de pe șosele prin gudronarea lor se atribuie Franței, unde, încă din 1880,

*O mașină gudronează  
un drum la Dieppe, 1905*



inginerul Christophe a încercat gudronarea Șoselei Sainte-Foi-la-Grande (Gironde). Rezultatele obținute nu au fost mulțumitoare; ideea însă a rămas



*Expoziția  
organizată  
în Grădina  
Tuileries  
cu ocazia  
primului  
Congres  
al Drumurilor  
este  
inaugurată  
de Jean  
Louis  
Barthou*

și a fost reluată după 20 de ani. [...]

Materialul întrebuințat pentru gudronarea șoselelor este gudronul rămas din uleiul la distilația gazului de iluminat. [...]

În California s-au făcut încercări de petrolizare a șoselelor cu un ulei obținut prin distilarea petrolului la 300°C. [...] Rezultatele au fost bune, iar procedeul a intrat în practica curentă.

Metoda gudronării este întrebuințată astăzi în toată lumea civilizată. [...]

Cu acest prilej nu ne putem reține regretul celui simțim văzând că în România nu se poate aplica încă gudronarea șoselelor. Nu atât din lipsă de fonduri, cât din lipsa spiritului de inițiativă, de continuitate în eforturi și de respect pentru bunul public.

Pe șoselele noastre circulă care foarte grele. [...] Să facem o mică socoteală: pe roată

ar veni o greutate de 1.000 kg, [...] greutate sub care cedează cea mai bună șosea din Franța!

Pe șoselele noastre se târăsc copaci, grinzi, țevi de fier; se poposește cu căruțele în mijlocul platformei, iar locul popasului este însemnat cu o mulțime de necurățenii, când aiurea se mătură și frunzele căzute pe șosea! [...]

Singura încercare ce a ajuns la cunoștința noastră de gudronare a șoselelor din România s-a făcut în 1905 cu Șoseaua Kiseleff, între rondul I și rondul al II-lea. Rezultatele au fost acceptabile, totuși încercările n-au mai continuat.



*Șoseaua Kiseleff  
la începutul secolului trecut*

(Nicolae I. Petculescu,  
Inginer-șef de secție la C.F.R.  
*Natura. Revistă științifică de popularizare*,  
vol. IV, octombrie 1908 – iulie 1909)



## ROMÂNII DIN MAREA BRITANIE

**Continuăm prezentarea documentului intitulat Note privind legăturile dintre cercurile oficiale britanice și Mișcarea Românilor Liberi, redactate pentru Divizia Cercetări speciale din Departamentul de Stat de D. Dem. Dimăncescu, membru al Comitetului Național al Mișcării Românilor Liberi. Textul în limba engleză se păstrează în colecțiile Arhivelor Hoover Institution on War, Revolution and Peace, fondul Gheorghe Iliescu. Publicarea lui este posibilă grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.**

**C**a prietenă a dezmoștenișilor soartei, domnișoara Pankhurst a gândit, chiar de la începutul războiului, că românii nu sunt corect tratați și că, asemenea cehoslovacilor, românii fuseseră aruncați în brațele lui Hitler. Ca traducătoare a marelui poet Mihail Eminescu, domnișoara Pankhurst a vizitat România și a fost puternic impresionată de reformele sociale întreprinse în această țară, care, potrivit celor spuse de ea, erau cu mult mai progresiste și drepte decât orice se făcuse în Rusia Sovietică.

Din proprie inițiativă, s-a implicat în apărarea poporului român și, implicit, a cauzei Românilor Liberi din Marea Britanie. A cerut și insistat ca unii dintre ei să contribuie cu texte la curajul ei ziar.

Din nefericire, uneori articolele nesemnate ale domnișoarei Pankhurst au fost luate drept articole scrise de Români Liberi. Astfel a fost cazul cu *Tragedia românilor din Basarabia*, al cărui autor a fost domnișoara Pankhurst.

*New Times and Ethiopia News* numără printre colaboratorii săi un alt mare prieten al poporului român, John Kennair Peel, membru al British Royal Historical Society și profesor de școală la Leicester (folosește uneori pseudonimul John Capel). Domnul Peel este cunoscut ca un constant semnatar al *Scrisorilor către editor*, apărând întotdeauna pe cei slabi și făcându-și o datorie de onoare să corecteze erori factuale sau istorice comise de ziaristi sau chiar învățații britanici. Domnul Peel, care a vizitat Basarabia pentru a afla adevărul, s-a opus de atunci încolo oricăror pretenții ale rușilor asupra acestui teritoriu românesc. Arti-

colele sale, care sunt pe placul oricărui român, au fost mai nou atribuite Românilor Liberi și, în consecință, considerate o încercare voalată a Mișcării Românilor Liberi de a se opune cerințelor Rusiei Sovietice pentru o frontieră de securitate la vest.

Trebuie spus un lucru despre Români Liberi legat de activitatea lor. *Niciodată* [*subliniat în original*] nu au făcut vreo încercare să abuzeze de ospitalitatea acordată lor de Guvernul britanic. Tot ceea ce au făcut a fost în mod deschis și au semnat tot ce au scris.

Broșura maiorului Iliescu, *De ce luptă armata română?*, oferă observatorului obiectiv un caz extrem de interesant.

Ca fost atașat militar român, maiorul Iliescu s-a confruntat zilnic cu întrebarea care îi era pusă de mulți prieteni englezi. Unuia dintre ei i-a răspuns în scris. A fost sfătuit să publice acel răspuns, care arunca o lumină nouă asupra subiectului. Mulți britanici au acceptat ideea că armata română nu a avut vreodată vreo valoare militară și că era condusă de ofițeri „ce purtau corset și foloseau cosmetice”. Nu au fost puțini cei care înainte de război aruncau în derizoriu orice efort de a păstra prietenia românilor, pe considerentul că „armata română, lipsită de valoare”, în loc să constituie un activ valoros, va fi o povară. Această impresie calomnioasă fusese încurajată de propaganda nazistă (poveștea ofițerilor „machiați și cu corset” poate fi urmărită până la Berlin și Budapesta), cu un scop insidios evident.

(Va urma)



## CAVALERII TEUTONI

|    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 |
|----|---|---|---|---|---|---|---|---|---|----|
| 1  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |
| 2  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |
| 3  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |
| 4  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |
| 5  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |
| 6  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |
| 7  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |
| 8  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |
| 9  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |
| 10 |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |

ORIZONTAL: 1) Țara din Transilvania unde au fost colonizați cavalerii teutoni în 1211 – Karl Iosif de Austria. 2) Asta reprezenta pentru mulți cavaleri participarea la cruciadele organizate de teutoni – Episcop de Curlanda (1263 – 1292), membru al Ordinului Teutonic (von Werth, cca 1232 – 1292). 3) Siglă pentru „Network Development Group” – Renumit castel din România, ridicat pe locul unei cetăți construite de cavalerii teutoni numită Dietrichstein. 4) Metal prețios pe care, alături de aur, cavalerii teutoni au primit dreptul de a-l exploata în timpul șederii lor în Transilvania – Întreprinderi mici și mijlocii! 5) Pion portughez! – Produs secundar al extragerii chihlimbarului, ce se obținea în Evul Mediu din mare, chihlimbarul fiind principalul export în epocă al Prusiei, centrul statului teuton în secolele XIII – XVI (sg.).

6) Anastasie Iordache – A fost diploma de

donăție emisă de regele Ungariei în 1211, prin care teutonii primeau teritorii în Transilvania – Sat iranian.

7) Sfântă al cărei hram era purtat de capela Castelului Malbork, unde au fost înmormântați șase mari maeștri ai Ordinului Teutonic – Babei la final! 8) Mare bătălie din 1410 unde teutonii au fost învinși de Polonia și de Lituania, cunoscută și drept Bătălia de la Grunwald, la care au participat și călăreți moldoveni. 9) Emil Racoviță – Oraș și fortăreață înființate de teutoni, aflate astăzi în Polonia, unde au fost semnate mai multe tratate de pace între Regatul Polon și Ordinul Teutonic (1411, 1466, 1521). 10) Vorbitori de limbă germană colonizați în Transilvania de teutoni (acord.) – Siglă pentru „Geographical Society of Ireland”.

VERTICAL: 1) Suveranul francez care a desființat teritoriile Ordinului Teutonic la începutul secolului al XIX-lea. 2) Regele Ungariei care i-a invitat pe teutoni în Transilvania, pe care i-a expulzat în 1225 după ce i-au sfidat autoritatea – Astfel au sfârșit mulți teutoni căzuți prizonieri în timpul cruciadelor brutale împotriva lituanienilor păgâni, în cadrul unor ceremonii de sacrificiu uman (sg.). 3) Mare maestru al Ordinului Livonian între 1298 – 1307, un ordin cavaleresc supus teutonilor (Gottfried von) – A fost 1191, când Papa Clement al III-lea a înființat oficial Ordinul Teutonic. 4) Simion Retegan – Cronicar care a lăsat cea mai detaliată descriere a mării Bătălii de la Grunwald din 1410 (Longinus, cunoscut în poloneză drept Jan Długosz; 1415 – 1480). 5) Balthasar de Nassau – Abrevierea științifică a constelației Caelum. 6) Așa era considerat orice cavaler păcătos care pleca într-o cruciadă organizată de Ordinul Teutonic – Ținti în final! 7) Maria Antoaneta – Cetate din Finlanda, unde Frații Victalieni, un grup de pirați, s-au refugiat după ce, în 1398, cavalerii teutoni i-au expulzat din insula Gotland. 8) Capitala Ordinului Teutonic între 1454 – 1525. 9) Ion Nistor – Localitate din județul Brașov probabil înființată de cavalerii teutoni, aflată într-o poziție strategică, la vărsarea râului cu același nume în Olt. 10) Poet romantic și patriot lituanian, care a compus poemul epic *Konrad Wallenrod*, despre un lituanian crescut de teutoni (Bernard Mickiewicz, 1798 – 1855) – Asta a făcut cavalerul Marquard von Salzbach lui Vytautas, marele duce al Lituaniei, când l-a acuzat pe suveran de duplicitate și i-a ocărât fratele decedat, ceea ce aproape a ruinat pacea dintre teutoni și lituanieni.

**Dicționar: NDG, IMM, PEAO, SIJ, CAE.**

**Andrei OPREA**

# DIALOG CU CITITORII

## MANUSCRIS STENOGRAFIAT

Am primit prin intermediul domnului profesor IOAN SCURTU, vechi colaborator al revistei noastre, o rugămintă de la domnul academician DAN TIBA, de la Institutul de Matematică al Academiei Române. Dânsul se află în posesia unui manuscris al tatălui său – profesor universitar, cu valoroase lucrări științifice – ce cuprinde mai multe caiete cu un jurnal stenografiat. Domnul academician caută dacă există persoane ce pot să-l descifreze, eventual pentru a fi publicat. Iată, pe scurt, povestea manuscrisului: La 3 noiembrie 1947, tânărul student Ioan I. Tiba (la Limba Română și Drept) de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași își începe jurnalul intim pe un caiet dictando de 100 de foi, cumpărat de la Librăria „Cartea Rusă”. Pe pagina de gardă, el notează: „Cine dorește, poate să-l citească, numai să fie în stare”.

Jurnalul este stenografiat în întregime. Continuă până în 1985. S-au păstrat 72 de caiete dictando, în general de 100 de foi, scrise din margine și de sus până jos. Densitatea este extraordinară, fiecare simbol este un cuvânt. Sistemul stenografic folosit este Duployé, la care autorul jurnalului a avut acces întâmplător și l-a studiat ca autodidact. Ulterior, a folosit cartea *Stenografie după sistemul Duployé* de Ion Vasilescu și Pierre Depanis, Ed. Tehnică, București, 1958.

Caietele sunt grupate în trei serii și numerotate distinct: seria 1, perioada 1947 – 1961 (17 caiete, lipsește numărul patru); seria 2, perioada 1961 – 1964 (nouă caiete); seria 3, perioada 1964 – 1985 (48 de caiete, lipsesc 7, 9, 17, dar există nr. 16 bis și caiet special de călătorii 1973). Această împărțire se datorează probabil faptului că între anii 1961 – 1964, autorul jurnalului a lucrat la Universitatea Jagiellonă din Cracovia, ca lector de limba română. Alt mediu și, posibil, alte subiecte.

Ioan I. Tiba s-a născut la 17 ianuarie 1926 în satul Izvoare (Sturza), comuna Mircești, județul Iași. După absolvirea Facultății de Litere și angajarea la universitate, a urmat doctoratul susținut în 1974, sub conducerea academicianului Constantin Ciopraga, cu teza *Univers rural în romanul românesc*, publicată în 2002 la Ed. Știința, Chișinău, prefața fiind semnată de Nicolae Dabija. A publicat și *Introducere în teoria literaturii* (două volume, 1967 – 1968, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași), a editat *Spiridon Popescu: Scrieri*, Ed. Minerva, București, 1977, a tradus din autorii polonezi Marian Brandys, Tadeusz Zelenski, Waclaw Siercszewski, Stanislaw Jerzy Lec și *Basme polone*. Este înmormântat în cimitirul din Poiana Țapului, Bușteni, județul Prahova, unde a trecut în veșnicie la 9 mai 1993, după o îndelungată suferință.

**Persoanele interesate îl pot contacta pe domnul academician prin intermediul adresei sale de e-mail: dan.tiba@imar.ro ■**

**Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>.**

**Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755.290.606 și 021.312.68.77).**

**Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei. Pe website-ul nostru, [www.magazinistoric.ro](http://www.magazinistoric.ro), la rubrica Abonamente la ediția online găsiți cum se poate realiza abonamentul. Se poate face pe o perioadă de trei luni (9 lei), șase luni (18 lei) sau un an (36 lei). Pe perioada abonamentului, aveți acces la toată colecția revistei, de la primul număr, aprilie 1967, accesând rubrica Arhiva de pe website.**

**Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: [mistoric@gmail.com](mailto:mistoric@gmail.com) și [mistoric1967@yahoo.com](mailto:mistoric1967@yahoo.com); de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.**



**CONTENTS (Romanian History)** S. Dragomir The worship of Avram Iancu ● I.-A. Pop The world of Avram Iancu ● C. Păiușan, S. Gheorghică, R. Gheorghică The "Avram Iancu" painting by Mișu Popp, restored ● M.E. Ionescu 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (XV) ● I. Bisteanu The fate of Smaragda-Ecaterina Cantemir ● D. Matei Two governors of the National Bank of Romania from Mehedinți county ● I. Schipor Russian historiography and propaganda about the National Bank of Romania's Treasury evacuated to Moscow during the First World War (II) ● S. Cleșiu Stories of Bucharest: Curtea Veche, the Old Princely Court ● S. Chefani-Pătrașcu Nicolae I. Simionescu on the Crimean front during the Second World War ● M. Miron Ursuș Pavel, prisoner in Camp no. 204, Astrakhan ● C.-I. Neagoe, C. Drăghici The *arnăuți* mercenaries in the armies of Wallachia and Moldavia ● C. Păiușan, D.-C. Obreja A photograph of general Henri Mathias Berthelot, dedicated to general Eremia Grigorescu ● V. Petac An invitation to the Romanian Academy Library: items from the numismatic collection ● A.-C. Irian, N. Macovei Tourism in Socialist Romania, a collection of photographs ● In Romania, 100 years ago ● N. Ionescu-Vaslui, T.D. Lazăr Addenda regarding the life of Manea Mănescu ● N.I. Petculescu Dusty roads, dustless roads ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXVIII)

**СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)** С. Драгомир Культ Аврама Янку ● И.-А. Поп Мир Аврама Янку ● К. Пэюшан, С. Георгицэ, Р. Георгицэ Картина «Аврам Янку» живописца Мишу Поппа реставрирована ● М.Е. Ионеску 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (XV) ● И. Бистрянэ Судьба Смарагды Екатерины Кантемира ● Д. Матей Два губернатора Нацбанка уроженцы в уезде Мехединц ● И. Скипор Русская историография и пропаганда о золотом запасе Нацбанка, эвакуированном в Москву во время Первой мировой войны (II) ● С. Клешу Истории Бухареста: Старый двор ● С. Кефани-Пэтрашку Николае И. Симионеску на Крымском фронте во Второй мировой войне ● М. Мирон Урсуш Павел, военнопленный в Астраханском лагере № 204 ● К.-И. Нягое, К. Дрэгич Арнауты в армиях Молдовы и Валахии ● К. Пэюшан, Д.-К. Обрежа Фотография генерала Анри Матюаса Берглю с посвящением генералу Еремии Григореску ● В. Петак Приглашение в Библиотеку Академии: предметы из нумизматической коллекции ● А.-К. Ириан, Н. Маковой Туризм в социалистической Румынии, фотоколлекция ● В Румынии 100 лет тому назад ● Н. Ионеску-Васлуй, Т.Д. Лазэр Дополнения к биографии Маня Мэнеску ● Н.И. Петкулеску Пыльные дороги, беспыльные дороги ● Румынские документы в Институте Гувера (CCXVIII)

## magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: [mistoric@gmail.com](mailto:mistoric@gmail.com) sau [mistoric1967@yahoo.com](mailto:mistoric1967@yahoo.com); cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

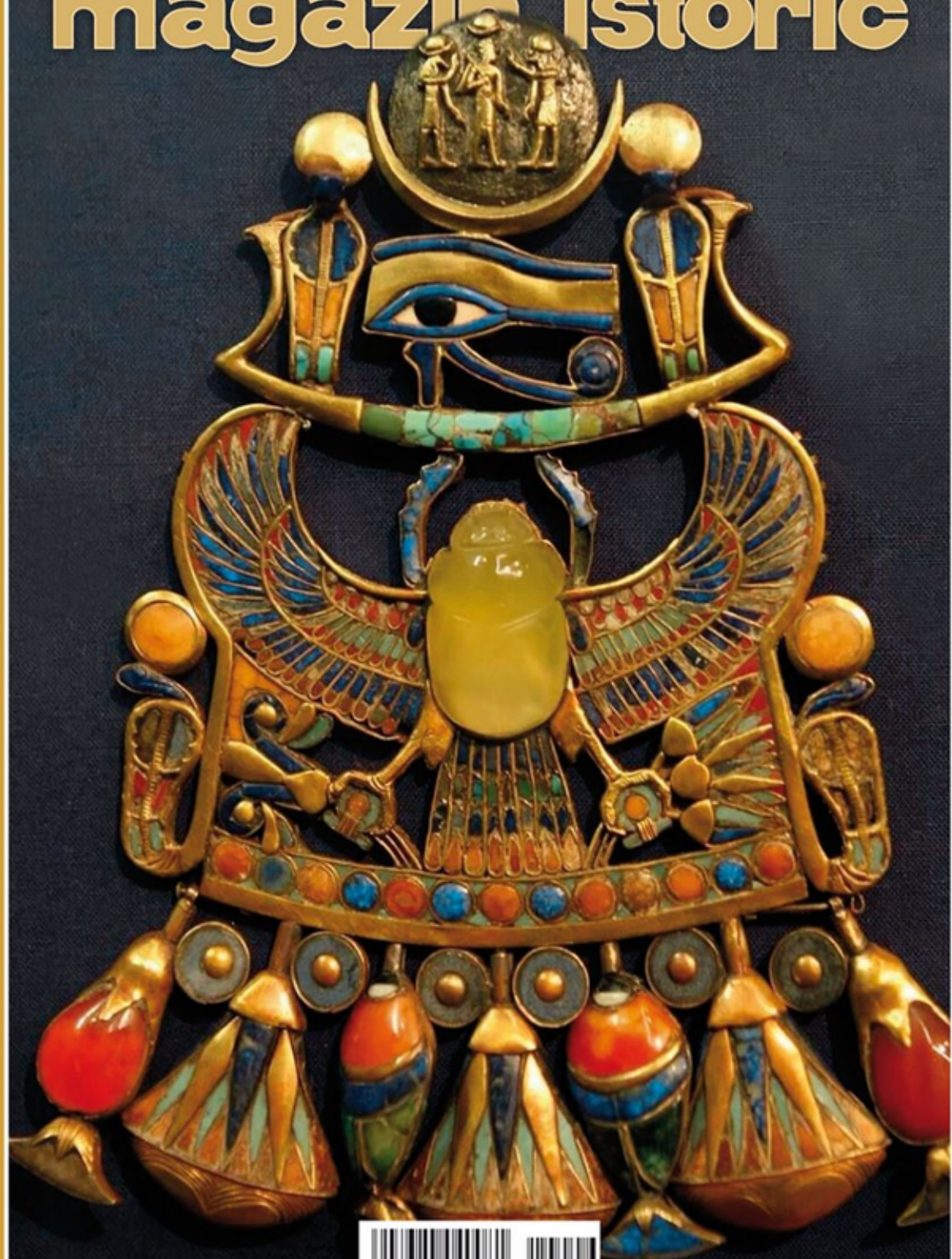
Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul







# magazin istoric



5 948384 040081 2 4006